

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Nicolai Svsii E Societate Iesv Opvscvla Litteraria

Suys, Nicolas

Antverpiae, 1620

Limæ Ciceronianæ Capita.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69342](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69342)

9
LIMA CICERONIANA

AD STYLV M ACCVRATE

PER POLIENDVM.

CAPVT I.

Styli materia, & officium.

Nimosè quidem summus orator, non imperator, Latinæ linguę pomœrium proferre conatus est, vt eloquentia Romana vernaculis instructa verbis aliunde subsidium euocare non cogeretur; nullâ tamen commentatione suâ, animique contentione euitare potuit, quin multa passim è Græcia, ciuitate donaret, quæ deinde inter Romana censerentur. Nec aër solùm & æther, sed stylus quoque lege Tullia ius Quiritium assecutus est. Cui voci cùm varia & multiplex significatio obuenerit, tum ea ad nos præsertim spectat, quam Prudentius suis limitibus circumscripsit:

Inde alij stimulos, & acumina ferrea vibrant,

Qua parte aratis cera sulcis scribitur;

Et quâ secti apices abolentur, & æquoris hirti

Rursus nitescens innouatur area.

Religiosissimi auctoris candidos reuocauimus, vt ex ijs & materiam, quâ stylus cudi-

A S tur,

De Cas-
siano
Marty-
ro.

Isidor. tur, & ipsius discamus officia. E ferro fuisse persuasum habeo innoxijs præsertim temporibus. Isidorus auctor. *Cera paruulorum nutrices: ipsa dat ingenium pueris, primordia sensus: quarum studium primi Græci tradidisse produntur. Græci enim & Tusci primùm ferro in ceris scripserunt.* Neque tamen adeò asperum ferrum fuisse arbitror, vt riualet non pateretur. Vel ex osse, vel ex elephantis dente graphium deformatunt artifices. Atta in satyra apud Isidorum notus:

Isidor. Vertamus vomerem in ceram, mucroneq; armus osseo.

Quin imò ferrum tandem migrare coegerunt leges. Hinc illud de vulgo scribarum; *Ceram ferro necadito.* Cui & Plinius subscribit. *Pro mente enim ipsius lego l. 34. cap. 14. Stylo ferreo scribere vetitum est: vt vetustissimi auctores prodiderunt.* Nec seposita admodum vel arcana decreti ratio. Non animosi tantùm pupuli soleæ & anguillis obnoxij, quibus ceras debebant, sodalium suorum cutem conscribilabant; sed grandiores quoque & militares viri, cum alijs armis in vrbis Roma accingi prohiberentur, religiosa Mercurij & Apollinis arma, ad Martia traduxerunt facinora. Sic *Plut. in Græchis.* Antyllus γεγεθείοις μεγάλοις interimitur: & Cæsar tot bellorum victor, hoc telo, cum à coniuratis incingeretur, vitam suam propugnare conatus est. *In Iulio cap. 82.* Cassius, vt Suetonius adse-

rit,

rit, aduersum vulnerat paullum infra iugulum,
 Caesar Casij brachium arreptum graphio traiecit.
 Hic ipse vsus est, ni fallor, quò ludens res-
 pexit Tullius Philippicâ secundâ: Sed vnam rem,
 vereor, ne non probes: si enim fuisset, non solum re-
 gem, sed regnum etiam de repub. sustulisset: & si
 meus stylus ille fuisset, vt dicitur, mihi crede, non so-
 lum vnum actum, sed totam fabulam confecissem.
 Quæ quidem licet ita se habeant, nunquam
 tamen adducar vt credam, tam altè ferrum
 defossum fuisse, vt non mox refoderetur, &
 omni propè tempore in vsu haberetur. quod
 ex historiarum lectione manifestum. Demus
 verò noxium fuisse ferrum: an ex osse vel e-
 bore innoxius, ad vulnerandum, ad trucidā-
 dum imparatus stylus? Elephātinis stylis mi-
 nistros crudelitatis Neronianæ vsos fuisse
 quidam narrant tanquam pugionibus. Stylis,
 inquam, non libris. Nam vt elephantinos vel
 elephantidos libros agnoscam, (quos ego
 quidem non pro vulgi tamen opinione, in-
 terpretabor aliàs opportuniùs) quid pugioni-
 cum libro? quod formæ consortium? Mate-
 riam exposuimus, ad officium redeamus,
 quod duplex fuit. Vnâ enim parte styli, quâ
 acies micat,

Aratis cera sulcis scribitur.

Quod licet vix pueris ignotum sit, non mo-
 rosi tamen hominis esse iudicavi, strenui rhe-
 toris describere verba paucula: vt illius in
 pueri-

Cicero
 Phil. 2.

puerilibus præceptionibus non puerilem industriam fastidiosi magistræ cognoscant.

Quint. Cum verò iam ductus sequi cœperit (puellus) non
l. 1. c. 1. inutile erit eas tabella quàm optimè insculpi, vt per illos velut sulcos ducatur stylus. Nam neque errabit, quemadmodum in ceris (continebitur enim vtrumque marginibus) neque extra præscriptum poterit egredi: & celerius ac sapius sequendo certa vestigia firmabit articulos: neque indigebit adiutorio manuum suam manu superimpositâ regentis. Quis hac ætate tantum operæ collocet, vel de rure assumptus & pistrino minax Orbilius, præceptis in gratiam infantium conscribendis, aut iisdem instituendis; quantum non modò *Susto-*
nus in Quintilianus vir grauissimus, sed olim etiam *Aug.*
cap. 64. Augustus Urbis dominus collocarunt, vt imbelles manus in venustos characterum ductus dirigerent? Verùm ad alterum iam styli officium veniamus. Nam & altera styli pars obtusa:

*Quâ secti apices abolentur, & equoris hirti
 Rursus nitescens innouatur area.*

Horat. Horatius lucis aliquid adspergit:
Satyra Sæpè stylum vertas, iterum quæ digna legi sunt
ult. l. 1. Scripturus.

Quint. Plus etiam Quintilianus: Sequitur emendatio,
l. 4. l. 1. pars studiorum longè vtilissima. Neque enim sine causa creditum est stylum plus agere, dum delet.

Ticero Facetè & vrbane ex eodem fonte iocum deriuauit in Verrè Orator: Vertit stylum in tabula
l. 2. sua;

sua; quo facto omnem actionem euertit. Præclare Politianus triuiales Horatij commentatores *Polis.*
 explodens rem describit ipsam. *Stylum*, inquit, *vertere*, est inducendi expungendiq; *causâ*, partem *exacuminatam* *surrigere*, quâ scribimus; *alterâ*, quâ *retusior* est aut *lterior*, *proclinatâ*, & *scriptis delendis impactâ*. Idem enim munus censorium versus stylus in cera obtinet, quod in membranis spongia. Hic vsus est, hæc utilitas, eademque causa cur pro scribendi genere vsurpetur. De quo cum mihi scribendum sit, quæ enucleatius de antiquorum pingendi ratione dici possint consultò præteriens, in eam quâ nactus sum prouinciâ, me confero.

CAPVT II.

Quid stylus apud oratores.

Quod præclare Tullius de philosophis quibusdam, hoc ego de philologis nostris disertè commemorare possim: *Urbem Cicero.*
philosophie, mihi credite, proditis, cum castella defenditis. Dum enim alij in eloquentia siue stylo, quæ spectatissima eloquentiæ pars est, nihil præter verba expendunt; alij solos numeros ad examen vocant: & hi membra carpunt, illi periodos circumducunt; ipsam suadam medullitus complecti sibi videntur, & nihil interim præter

Nubes & inania captant.

Quæ-

Quenam hodie in scholis frequentior cantilena, quàm eorum, qui oratorum præcepta in fasciis, tanquam pueriles delicias descripta circumferentes adolescentum sese auribus inculcant, atque illud ingerunt assiduè: Hoc verbum Ciceronis non est; istud est: qui quæ in scientiæ suæ larario vni Nizolio aram dedicant, & statuam *ἑλωτ* & *ἀγαλμάπον*: huic sacra faciunt; nulli alteri. Atqui hæc quidem à me dicta, non vt Ciceronem è manibus excutiam, quem pertinaci studio vlnis & sinu toto fouendum arbitror; sed vt intelligatis me istos homulos, qui verba & vuculas Ciceronis sectantur tantùm & aucupantur, non magis laudare, quàm Cicero, si coràm esset, laudaret ipse. Nec immeritò nuper in Satyra Menippæa sale atque aceto lautè inuitatus fuit, qui alium auctorem quinque solidos annos gloriatur se vidisse nullû: qui quæ velut in pistrinum oratorem detrudere conatus est: vbi voces & syllabas & litterulas assiduo labore molere & cribrare non desinat. Cupio exercitiâ in verbis deligendis puerorum industriam: atque in Ciceronis hortulis, vbi efflorescunt amœna maximè & innoxia, studiosè decerpi percipio. Agnosco, vt cum Oratore loquar, quasi solum quoddam & fundum esse verborum vsus, & copiam bonorum: sed in quo ædificet orator, & in quo adiungat artem. Nego itaque stylum in solis

verbis

*Longo-
lius is
est in o-
rat.
Freigij.*

*Cic. l. 3.
de orat.*

verbis cernendum esse. Atque hoc etiam
 cenſeo, non id ſufficere, vt legitimus habeatur,
 ſi ſyllabarum omnium numeros ad calculos
 Ciceronis exigat. Suffragantur mihi
 Quintiliani verba: *Otioſi atque ſupini, ſi quid*
modo longius circumduxerunt, iurant ita Cicero-
nem locuturum fuiſſe. Noueram quosdā, qui ſe pul-
crè expreſſiſſe genus illud caeſtis huius in dicendo
virī ſibi viderentur, ſi in clauſula poſuiſſent, Eſſe vi-
deatur. Quorum hodie inficetiſſimorum ho-
 minum tam improbè ſecta propagatur, vt ſe-
 piùs hanc clauſulam decantent adoleſcen-
 tes, quàm piſſacus ſuum *χαῖρε*. Cùm tamen
 illa ipſa ſit, ob quam ille ipſe in dicendo deus
 grauiffimorum virorum acerrimam olim cē-
 ſuram euadere non potuerit. Dialogiſtam le-
 ge iudicio eximium, & dictione non ineptā
 cauſas corruptæ eloquentiæ indagantem.

Apud hunc Afer: *Nolo irridere Rotā fortuna,* &
Ius Verrinū, & illud tertio quoque ſenſu in omni-
 bus pro ſententia poſitum Eſſe videatur. Nam & hoc
 inuitus retuli, & plura omiſi: quæ tamen ſola mi-
 rantur atque exprimunt hi, qui ſe antiquos orato-
 res vocabant. Nolo recensere cætera, quæ flo-
 rentiſſimus Rhetor in *ἰδιωτισμῶς* ridicula-
 rum ſimiarum declamitat. Fruſtra non ſum,
 ſi illud conſtitutum ſit, nec verba ſolūm, nec
 numeros, nec vtraque ſocialiter ſtylum aptè
 integreque conformare: quæ in auctoribus
 mirantur vnicè, quibus ſufficit, *Imaginem vir-*

tutis

Quint.
lib. 10.
cap. 2.

Tacito
adſcri-
bitur o-
pus, ego
vindi-
cias
Quin-
tiliano.

Quint.
lib. 10.
cap. 2.

cutis effingere, & solam, vt sic dixerim, cutem, vel potius illas Epicuri figuras, quas è summis corporibus dicit effluere. Venio iam ad orationis colores, & lumina, & opulentissimo ab ingenio deprompta cimelia, quibus nobilissimi viri scripta sua iucundissime exornarunt. Quæ cum requiram maxime, tum eorum acerri-
mè imprudentiam castigare velim & insolentiam, qui in scholas quasdam, & communes locos ea digerentes, sanam orationis frugalitatem ita faciunt, vt non luxuries tantum Asiatica, sed adipalis cuiusdam abdominis portentum sobrio iudicio risum & indignationem moueat. Ita plerumque fit, vt, quod spectatissimum in rebus omnibus esse deberet, prauo quorundam vsu despiciatissimum esse incipiat. Sed iam manum mihi iniicit, & ad se reuocat styli descriptio. Donatus ad Terentii prologum, atque eum præsertim versum,

Diuersæ orationes sunt factæ, & stylo;

Oratio, inquit, in sensu, stylus in verbis: oratio ad res, stylus ad verba. Quàm bellè pro nostris illis litteratoribus & grammatistis, qui Rhetorum tamen nomine se venditant! Ego verò rem omnium grauissimam, & in qua omnis eloquentiæ cardo versatur, tam expeditè profligare me non posse fateor. Quare picturam quandam & imaginem proponendam mihi prius arbitror, vt in rei ipsius cognitionem faciliùs deueniamus. Quemadmodum imperator

rator exercitum, sic orator dictionem instruere debet. Verba deligenda sunt: eadem, velut in manipulos, cohortes, legiones, sic in commata, membra, periodos distribuenda: hæreant in castris, proficiscantur in agmine, stent in acie. Denique vario troporum & figurarum apparatu instructa refulgeat oratio: vel venustè ad palæstram adornata, vel seriis armis, non sine nitore tamen & cultu induta, vt cum docet, delectare & mouere non negligat. Hæc in stylo spectanda sunt vniuersa. Quem vt pressius definiam in animum inducere non possum. Rarò definitio ab arte clara est & dilucida. Stylum agnosco elocutionis indolem quandam, quæ passim vigorem & vitam exerit, sed difficulter cerni potest, dum vbique est, & nullibi: vt anima in corpore. Neque quisquam hoc meum pronuntiatum à ratione multum aberrare calumniatur. Non alienus à me Cicero: *Ornatur igitur oratio primùm, quasi colore quodam & succo suo.* *In quo spectandum maximè, quod caput artis est, decere; & tamen arte exprimi non potest.* Hoc si animaduertissent nuperi quidam scriptores, non tantum chartæ inquinassent, vt solis verbis Ciceronianum fingerent, aut solis numeris, aut nescio quibus alijs, ad rem quidem spectantibus, sed non quibus virtus ipsa spectetur maximè. Nec plura. Id protectò est *maximè notandum, & de hoc minimè est facile præ-*

B

ciperes

cipere: in quo cuiusque styli vis potissimum consistit, aut quis eam potissimum vim affectus esse dicatur.

CAPUT III.

Qualem prisci diuersitatem styli agnouerint, & unde eiusdem diuersitatis origo.

NUllum adeò ad instar veri humanam formam vel cælo sculptorem, vel penicillo exprimere potuisse pictorem arbitror, quàm oratio animi quasi vultum, & aliam aliorum frontem depingit, atque auditoribus spectandam exhibet integerrimè. Vetus Solonis dictum: Τὸν λόγον εἰδῶλον εἶναι τῶν ἔργων. Quare non immeritò Socrates, cùm de adolescente sibi ignoto iudicium ferre rogeretur, dixisse fertur, *Loquere, adolescens, vt te videam.* Neque familiaribus tectorum angustijs illud philosophiæ scitum includi debet: ibi enim elucere solet maximè, vbi oratio præcipuè dominatur. Quare non accusatoriè aut animo propter contentiones infesto, de Antonio scripsisse videtur Orator: *Itaque omnibus est visus, vt ad te antea scripsi, suo more vomere, non dicere.* Ita, inquam, fieri solet; ita mecum Plato sentit: Οἱ ὁ λόγος, ποῖστ' ὁ τρόπος. Hæc caussa est præcipua in stylo diuersitatis. Atqui adeò eandem ob caussam non sine Apolline

*Cicero
epist.
Famil.
lib. 12.
epist. 2.
Plato.*

polline Quintilianus pronunciauit: *In oratione si species intueri velis, totidem panem reperies ingeniorum, quot corporum formas.* Verum ut vnus alteri non omnino simillimus reperiat, nec omnes ductus ac fila paria ostendet; sunt tamen singularum nationum ac gentium vernaculæ quædam ac domesticæ corporis notæ, & Gallus Gallo similior, quam Hispanus; & cum sui regni incolis magis Hispanus faciei colore consentit, quam cum Italo; & est in Italis, quod in Belga non reperias. Itaque sapientissimis olim viris non in singulas nationes, singula eloquentiæ genera partiri, & quasi dispergere visum fuit: hoc vnum satis arbitrabantur, si Attici ab Asiaticis, ab utrisque Rhodij distinguerentur. Quos ubi cognoueritis, nullo negotio & diuersitatem styli, & eiusdem originem perspicietis. Oratorum princeps hinc ordines ducat. *Caria, inquit, & Phrygia, & Mysia, quod minime polita minimeq; elegantes sunt, adsciuerunt aptum suis auribus opimum quoddam, & quasi adipale dicendi genus: quod eorum vicini, non ita lato interiecto mari, Rhodij nunquam probauerunt, Græci autem multo minus, Athenienses vero funditus repudiauerunt: quorum semper fuit prudens sincerumq; iudicium, nihil ut possent nisi incorruptum audire & elegans.* Huic accedat Quintilianus, qui ad penitiorum notitiam non insuauem faculam præluet; & Ciceronis suæque opi-

Quint.
lib. 12.
cap. 10.

Cicero
in Orat.

lib. 12.
cap. 10.

nationi aliorum etiam sensa accedere non indignatur. Et antiqua quidem illa diuisio inter Asianos & Atticos fuit, cum hi pressi & integri, contra inflati illi & inanes haberentur: & in his nihil superflueret, illis iudicium maximè & modus deesset. Quod quidem, quorum & Sanctra est, hoc putant accidisse, quòd paulatim sermone Græco in proximas Asia ciuitates influente, nondum satis periti loquendi, facundiam concupierint: ideòq; ea, quæ propriè signari poterant, circuitu cœperint enuntiare, ac deinde in eo perseuerauerint. Mihi autè orationis differentiam fecisse & dicentium & audientium natura videntur. quòd Attici limati quidem & emunçti, nihil inane aut redundans ferebant. Asiatica gens tumidior alioqui & iactantior vaniore etiam dicendi gloriâ inflata est. Tertium mox, qui hæc diuidebant adiecerunt genus Rhodiũ: quod velut medium esse, atque ex vtroque mixtum volunt. Neque enim Atticè pressi, neque Asianè sunt abundantes, vt aliquid habere videantur gentis, aliquid auctoris. Aeschines enim, qui hunc exilio delegerat locum, intulit eò studia Athenarum, quæ velut sata quadã calo terraq; degenerant, saporem illum Atticum peregrino miscuerunt. Hæc veterum non incondita partitio: hæc eadem non inurbana ratio tam variorum in dicèdo modorum, & vnius eloquentiæ tam multarum, tanto inter se interuallo diffidentium formarum. Ab his fontibus per tres velut alueos profluens vis illa flexanima, alios tinxit parcius, largius

largiùs alios irrigauit. Atque ista quidem sufficere posse reor, vt quod initio huius capituli nomen consignauit, explicasse videar: sed plus me debere bono publico profiteor, quàm vt tam exiguo ære rem tantam exsoluam. Itaque copiosius aliquantum de singulis generibus commentari iuuat. Ac quoniam inculpatissima illa & innocentissima Pitho Athenis proprium sibi domicilium collocasse videtur, ab Atticis initiũ sumamus. Huic genti sacrosanctè imprimis illud obseruatum fuit, ne quid squalidum, ne quid rancidum proferretur: ne quo morbo, vel vlcere, vel tenui saltè verrucâ laboraret oratio; sed omnia integra essent, & sana verbis, sententijs, dictione totâ. Proscribatur omnis stribligo; non ea solummodò, de qua Agellius, dum ait, *Solæcismus ab Asinio Capitone, eiusdemq; ætatis alijs* *Agell.* *Imparilitas appellatur; vetustis Latinis Stribligo dicebatur:* à versurâ videlicet, & prauitate tortuosâ orationis: quasi strobiligo quædâ. (Sic enim vt legamus vox Græca flagitat *σπρόβιλῳ*, vel *σπρόβιλῆς*.) Non ea solummodò proscribatur; sed alia quædam, quæ, quoquo modo id facit, facit profectò, vt de fæce hauriat orator, & quamuis non incultus, certè illotus esse videatur: & pretiosâ quidem veste exsulet, sed non pro modestiæ & temperantiæ legibus accuratè compositâ. Quod vitium quàm arduum sit à sese amoli-

ri Lucianus acutissimus scriptorum Aristarchus in Pseudologista suo, venustissimo quasi in emblemate omnium proponit oculis; & quod non facile quisquam crediderit, suo id exemplo Demosthenes olim comprobavit.

In Oratore.

Cicero auctor est: Attamen in hoc ipso diligenter examinante verborum omnium pondera, reprehendit Aeschines quadam, & exagitat, illudensq; dura, odiosa, intolerabilia esse dicit. Quin etiam querit ab ipso, cum quidem eum belluam appellet, vtrum illa verba an portenta sint: vt Aeschini non Demosthenes quidem videatur Atticè dicere. Facile est enim verbum aliquod ardens (vt ita dicam) notare, idq; restinctis iam animorum incendiis, irridere. Ita que se purgans iocatur Demosthenes: negatq; in eo positas esse fortunas Græcia. Iam reor intelligere est, quam teretes fuerint Atticorum aures. Nec ea tantum in verbis sanctimonia Athenis colebatur; sed etiam si quid subinsulsum in voce aut gestu accideret, violatam esse orationis dignitatem iudicabant. At vero Asiatici tam in his liberi & soluti & distincti esse voluerunt, quam in verbis aut

Cicero.

sententijs. Cicero: Est etiam in dicendo quidam tantus obscurior; non hic è Phrygia aut Caria Rhetorum epilogus, penè canticum: sed ille quem significat Demosthenes & Aeschines, cum alter alteri ob-

Cicero de Optimo genere.

iicit vocis flexiones. Præcipuum igitur, quod Atticis nemo vnquam denegavit, illud fuit: vitiosi nihil apud eos esse. Quæ quidem continentia tantam

tam

tam gloriam illis peperit, vt Atticè dicere,
 nihil aliud Ciceroni censeatur, quàm bene
 dicere. Nam, inquit. *si quis eos, qui nec ineptè di-*
cunt, nec otiosè, nec putidè, Atticè putat dicere, is
rectè nisi Atticum probat neminem. Insulsiatam
enim & insolentiam, tanquam insaniam quandam
orationis odit; sanitatem autem & integritatem,
quasi religionem & verecundiam oratoris probat.
 Hæc omnium debet oratorum eadem esse
 sententia. Illam tamen tam diuinam & cæle-
 stem dicendi vim non pauci non religiosè,
 sed supersticiosè ieiuni, ad infamem & stri-
 gosam maciem ac tabem coëgerunt: atque,
 vt vitia in virtutum possessionem mitterent,
 nihil in Attica nisi sterile, infrugiferum, du-
 rum & inhumanum quasi solum relique-
 runt: ipsumque Ciceronem Athenis suis mi-
 grare iusserunt, ac in Asiã relegauere. Quod
 cum Quintilianus disertè commemoret in
 Institutionibus oratoriis, tum ille ipse, seu
 quis alius in Dialogo rem explicat pruden-
 tissimè. Satis constat nec Ciceroni quidem
 obtrectatores defuisse, quibus inflatus &
 tumens, nec satis pressus, supra modum ex-
 sultans & supereffluens, & parum antiquus
 videretur. Legisti vtique & Calui & Bruti ad
 Ciceronem missas epistolas, ex quibus facile
 est deprehendere, Caluū quidem Cicero-
 ni visum exanguem ac tritum, Brutum au-
 tem otiosum atque discinctum: rursusque

In Bru-
to.

Ciceronem à Caluo quidem malè audiuisse, tanquam solurum & eneruem; à Bruto autem, vt ipsius verbis vtar, tanquam fractum atque elumbem. Verùm nulla hïc subsellia: nec dies Ciceroni dictus: quæstorem me vel iudicem, actorem aut patronum dici nolo. Liberè de illo sententiam pronuntiat Dialogista, benignè alibi Quintilianus patrocinator. nos ex illo potiùs discamus Demetrium Phalereum floridiorem, Demosthenem exultantem interdum fuisse, nec ideò aquà & igni eis interdicendum: cum ex illius orationibus redolere ipsa Athenæ videantur; Demosthene autem nec Athenæ quidem ipsa magis Attica fuerint. Sequitur itaque Atticum vocari posse, cui remouetur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: nec calamistri quidem adhibentur: fucati verò medicamenta coloris & ruboris omnia repelluntur; dummodo elegantia & munditia remaneat. Neque tamen eum solum qui tenui venâ per calculos fluit, Atticum saporem habere, aut thymum redolere arbitrandum est. Si enim, vt cum Cicero ad Atticum loquar, recordabere *ἄν-μοδ' εὖς* fulmina, tum intelliges posse & *ἄνω-τατα* grauissimè dici. Atqui hoc etiam addo: Id verò desinant dicere, qui subtiliter dicunt, eos solos Atticè dicere, id est, quasi siccè, & integrè: at si ample, & ornatè, & copiosè, cum eadem integritate Atticorum est; cui dubium est vtrum orationem nostram tolerabilem tantum an etiam admirabilem esse

In Bru-
to.

In Orat.

In Orat.

Cic ad
Attic.

Cic. de
Opt. ge-
nere
orat.

esse cupiamus? Ex hisce ipsa velut in meridie cuius facile est intueri quid Atticus stylus fuerit, eumque non simplicem & vniformem esse solere, sed varias eius dissimilitudines & gradus exstitisse. Quod quidem Orator noster multis passim locis, in laudatissimis Rhetoricorum commentariis pari prudentia ac eloquentia luculentissime confirmat. Verum ne semper ex eodem penu conuiuium hoc litterarium adornemus, Quintilianus in partem veniat. Veniret libens: nam & laute nos inuitare posset, & opipare; malo tamen Ciceronis panem secundarium, quam cuiusuis alius dulciarium. Alterum multi viderunt, vitiosi nihil apud eos (Atticos;) alterum pauci, laudabilia esse multa. Est enim vitiosum in sententia, si quid absurdum, aut alienum, aut non acutum, aut subsulsum est: in verbis, si inquinatum, si abiectum, si non aptum, si durum, si longè petatum. Hæc vitauerunt fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicuntur Atticè. Sed quatenus valuerunt, sani & sicci dumtaxat habeantur: sed ita vt palestricè spartari in xysto liceat, non ab Olympiis coronam petant. Qui cum careant omni vitio, non sunt contenti quasi bona valetudine, sed vires, lacertos, sanguinem querunt, quandam etiam suauitatem coloris. Eos imitemur, si possumus; sin minus, illos potius, qui incorrupta sanitate sunt (quod est proprium Atticorum) quam eos, quorum vitiosa abundantia est: quales Asia

De Opt.
genere
orat.

B 5

multos

multos tulit. Atqui hæc ex animi mei sententia dicta sunt. Neque porro ampliùs in Attica mihi commorandum est, in Asiam proficisci licet. Nihil tamen ibi magnopere negotiorum est, quod vrget. Jam enim pro re & ratione, Asiatici styli terminos & iura descripsimus: qualis verborum licentia, qualis numerorum intemperantia, breuiter exposuimus. Si vnum tamen alterumve verbum adiunxero, quò nubeculas nonnullas dispellam, vt plenis sese radiis effundere possit, operæ me pretium aliquod facturum arbitror. De pronuntiationis immodestiâ paulò antè pauca libauimus: nunc etiam, vt frontem illam & os inuerecundum in gestum præsertim non innoxia libertate manifestiùs intueamur, pauca Ciceronis verba producere non abs re alienum fuerit. De oratore loquitur: *Cum verò inclinatâ vlulantiq; voce, more Asiatico canere cœpisset, quis Atticorum eum ferret? aut quis potius non iuberet auferri?* Hoc ad vocem cum spectet, eâ de causâ protuli, vt propiùs ad gestum accedamus. Ab Asia, ni fallor, ille est qui in Bruto describitur, & non sine lepore ac venustate reprehenditur. De Curione sermo instituitur. *Motus erat is, quem & C. Iulius in perpetuum notauit, cum ex eo in vtramque partem toto corpore vacillante quasuit, quis loqueretur è lentre. Et Cn. Sicinius homo impurus, sed admodum ridiculus, neque aliquid in eo oratoris simile*

*Cic. de
Orat.*

mile quidquam. Is cum tribunus plebis Curionem,
 & Octauium consules produxisset, Curioq; multa
 dixisset sedente Cn. Octauio collegâ, qui deuinctus
 erat fasciis, & multis medicamentis propter dolo-
 rem artuum delibutus, Nunquam, inquit, Octaui,
 collega tuo gratiam referes: qui nisi se suo more ia-
 ctauisset, hodie te istic muscæ comedissent. Atqui
 hoc quidem genus Asiaticorum quidem est;
 sed agrestium: alterum nimis argutum, &
 molestè elaboratum, & molliter fractum.
 Quale Hortensij fuit, quem Asiaticum fuisse
 Ciceronis in Claris oratoribus non ambi-
 gua est opinatio. Agellius posteritati consu-
 luit lib. i. cap. 5. Adeundem modum Hortensius
 omnibus ferme oratoribus ætatis suæ, nisi M. Tullio
 clarior. Quod multâ munditiâ, & circumspectè cõ-
 positeq; indutus & amictus esset, manusq; eius inter
 agendum forent argute admodum, & gestuose, ma-
 ledictis appellationibusq; probrosis iactatus est: mul-
 taq; in eum quasi histrionem, in ipsis causis atque
 iudiciis dicta sunt. Sed cum L. Torquatus subagre-
 sti homo ingenio & festiuo, grauius acerbiusq; apud
 concilium iudicum, cum de causâ Syllæ quæreretur,
 non iam histrionem eum esse diceret, sed gesticula-
 toriam Dionysiamq; eum notissima saltatricula
 nomine appellaret; tum voce molli atque demissâ
 Hortensius, Dionysia, inquit, Dionysia malo equidẽ
 esse, quàm quod tu, Torquate, ἀμυσσῶ, ἀγποδία-
 τῶ, ἀπεβοίτῶ. Quis hîc non videt ipsissi-
 mam Asiaticorum molliciem, & effemina-
 tam

tam agendi, vel gesticulandi potius ratio-
 nem? Talis si in Hortensio fuit, nihil mirum,
 nihil præter ipsius indolem fuit, nihil quod à
 tali vitâ expectari non debuit: cum primus
 ille non lingulâ tantum, sed oculis etiam
 comessari Romæ docuerit, & pauonem in-
 dignante vrbe totâ mensis adhibuerit. Hor-
 tensium iudicium seueritati expositum nullo
 meo calculo præcipitem dare cupio: quod
 superest vnum, vti Atticorum genera partiti-
 sumus, sic Asiaticorum iam quoque sectas
 dirimamus. Tullius in Bruto: *Genera autem A-*
siatica dictionis duo sunt: vnum sententiosum &
argutum, sententiis, non tam grauibus & seueris,
quàm concinnis & venustis: qualis in historia Ti-
maeus, in dicendo autem pueris nobis Hierocles Ala-
bandeus, magis etiam Meneclis, frater eius fuit.
Quorum vtriusque orationes sunt inprimis, vt A-
siatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus
est, non tam sententiis frequentatum, quàm verbis
volucris atque incitatum: quale & nunc Asia totâ:
nec flumine solùm orationis, sed etiam exornato &
faceto genere verborum: in quo fuit Aeschylus Gni-
dus, & meus æqualis Milesius Aeschines. In iis erat
admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum
concinnitas non erat. Hæc Orator. Vtriusque
formæ hodie ingens copia reperitur; quo-
rum alij sententijs nimis graues, alij dictione
nimis agili supra modum volubiles. De Rhod-
io stylo nihil video quid magnopere di-
 cendum

Plin. l.

10. c. 20

Cic. in

Bruto.

cendum superfit. Satis constat medium fuisse; nec Atticè acutum, nec Asiaticè obtusum. Quin fortè etiam vltèriùs progressi sumus, quàm quibusdam sobrijs atque adstrictioris iudicij hominibus expedire videatur. Voluissèm equidem succinctius per hanc arenam decurrere, & chartæ mitius indulgere & calamo: sed indignatio, propè dixerim, latius me excurrere coëgit. Quis credat viros etiam doctissimos (sic enim haberi volunt) quiq̃ue, vt Ennius Homerum, Pythagoricâ quâdam metempsychosi Ciceronem in sese commigrasse gloriantur, tam exiguâ in re alucinari? Repertus est nuper quidam, qui Atticum, Asiaticum, Laconicum stylum interpretatus est genus dicendi attenuatum seu humile, grande, medium. Qui quidem dum Laconicum stylum pro Rhodio ponit, non admodum flagitiosè peccasse mihi videtur, sed præcipitantis calami culpam subiisse. Cùm enim Ciceronis sit studiosissimus, nouit, eundem hominem & Lacedæmoniorum legibus parere, & oratorijs se studiis dedere non posse. Legit aliquando Brutum: quo in opere Cicero; *Lacedæmonium verò (oratorem) usque ad hoc tempus audiui fuisse neminè. Menelaũ ipsum dulcem illum quidem tradidit Homerus, sed pauca dicentem. Breuitas autem laus est interdum in aliquâ parte dicendi, in vniuersâ eloquētiâ laudem non habet.* Illud itaque mendũ faciliè dissimulabimus,

labimus,

labimus, aut emendabimus. At verò perfrin-
eprum est & perabsurdum, Atticum stylum
ab Asiatico non aliter discernere potuisse,
quàm humilem à grandi. Quid hoc aliud
est, quàm Atticum oratorem τὸν ἐν τῷ λό-
γῳ βασιλέα, vt inquit ille, omni suâ maie-
state exuere, eamque in obscurum & sor-
didum aliquem Asiaticum transferre. Me-
lius melius iudicabit, quicumque Cicero-
nem legerit attentè. Atque hæc de Attico,
Asiatico Rhodioque dicendi genere, quan-
tum satis esse reor, quibus modò non sit ὄνυς
κεφαὴ ἢ καὶ σὺς καρδίαι. Est tamen qui incusare
me possit, quòd stylum Gallicum omiserim.
Ciceronem olim Gallicum quid olere non-
nullorum opinio fuit, aut calumnia. Iuue-
nalis:

Iuven.

Sat. 7.

*Sed Rufum atque alios cedit sua quæq; iuuentus;
Rufum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.*

*In Bru-
to.*

Quin imò & in Gallis est quod Cicero notet
ab alijs diuersum. Et Brutus, *Quis est, inquit,
iste tandem vrbauitatis color? Nescio, inquam: tan-
tùm esse quendam scio. Id tu, Brute, iam intelliges,*

*Idem in-
ter Atti-
cos & A-
siaticos
discrimẽ
notat: &
inter Ro-
manos ac
Latinos:
de orat.
lib. 2.*

*cùm in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam
verba quedam non trita Romæ, sed hæc mutari de-
disciq; possunt. Illud est maius, quòd in vocibus no-
strorum oratorum recinit quiddam, & resonat vr-
banius. Quamuis Cicero non vehementer
contra me pugnet, facilè tamen concedam
aliorum sententiæ, qui Gallis suum quendam
dam*

dam dicendi modum fuisse contendunt. Illud tamen non concedam, ideò partitionem istam veterum mutilam esse, nec suis omnibus absolutam membris: cum ad aliquod ex tribus illis generibus Galli non difficulter reducantur. Quod si non admittamus, & Afris, & singulis propè nationibus ac populis aliud aliudque dicendi genus asserendum. Atqui adeò contra omnis doctrinæ ac disciplinæ leges ac iura in immensum distrahetur eloquentia: nec iam distinctio, quæ scientiarum vtilissima est administra, sed confusio orietur in omnium artium perniciem coniu-ratus hostis. Quòd verò Macrobius quadruplex dicendi genus constituat, copiosum, breue, siccum, pingue; pingue satis videtur inuentum, nec quid subtilitatis, imò sanitatis habeat reperire possem. Maneat ergo, Ciceronis & maiorum nostrorum, à quibus aureo illo sæculo aureum dicendi flumen promanauit, integra inuiolataque sententia. Turpe est ab eorum iudicio prouocare hac in causa, qui nobis omnis facundiæ atque eloquentiæ causa quondam exstiterunt.

CAPVT IV.

*Vt stylus acui sensim, utq; hebescere usu
cœperit.*

*Cic. in
Bruto.*

VT hominum atque imperiorum, sic oratorum ortus & occasus iucundam ac non inciuilem commentationem in se continet. Nam & nasci & denasci vniuersa, & inter hæc pubescere, tum post maturam ætatem paulatim fenescere intuemur. Quæ licet Cicero in Bruto, & doctus, quisquis is fuit, auctor in dialogo plurimum meditatè accurateque persequantur; nulli tamen malè, si nostræ aliquantum industriæ eidem rei vel explicandæ, vel adornandæ collocemus. Fuit veterum Romanorum, (quos quidem ante Catonem veteres fuisse censeo) ab eorundem moribus non aliena aut dissentanea differendi ratio, frugi, sobria, seuera, impexa, squalida, quæque rus oleret & allium. Itaque vix vt in oratorum nomen sese ingerant, tum prioris sed melioris, tum nostræ ætatis homines patiuntur. *Nec habeo* (Ciceronis verba sunt) *quenquam antiquiorem, cuius quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appij Caci oratio hæc ipsa de Pyrrho, & nonnullorum laudationes mortuorum fortè delectant. Et hercules hæc quidem exstant.* Erat ergo ea dicendi ratio domi nata, domi educta; vernacula quidem, sed agrestis

Cicero.

&

& siluestris. At verò, vbi non Africam modò sub iugum ire coëgerunt, sed Græciam penetrarunt, mitescere cœpit, & vrbaniorem vestem induere, & cultum mundiorem: sed comata adhuc prisco ritu ductos in anulum cincinnos refugiebat. Hac ætate Cato *ῥόπυς*, & sententiarum ac verborum, quæ vocantur schemata non verosimile est, quàm venustè primus vsurpauerit. Erantramen horridiora verba, & numerorum nulla venus. Vnctior quædam ac splendidior consuetudo loquendi C. Sulpitium Gallum litteris Græcis addictissimum exornauit. Tum illa Galbæ vis, qua arentem, & tenuem velut alueum perfringens, immensum dictionis flumen Romanæ aperuit eloquentiæ; dum à causis controuersisquæ ad quæstionem vniuersam euagatur. Hinc M. Æmilius Lepidus, qui iisdem vixit temporibus, sed paulò minor natu, quàm Galba, efflorere cœpit. De quo Cicero: *Hoc in oratore Latino primùm mihi videtur & lenitas apparuisse illa Græcorum, & verborum comprehensio; etiam artifex, vt ita dicam, stylus.* Iamquæ armorum viribus subacta Græcia Romanorum sensim animos amœnissimarum artium ac scientiarum voluptate demulcebat: & in iis quas statuarum ornamentis spolianerāt doctissimorum virorum exedris, summum ornamentum erant Romanorum duces atque imperatores

Cic. in
Bruto.

C

cum

cum philosophorum ac oratorum selectissimo cœtu confidentes, & de rebus ad remp. ad priuatam œconomiam, ad singulorum mores, ad benè viuendi dicendique facultatem spectantibus non ineptè differentes. Quâ re factum est, vt quos admirari tantum solebant, imitari conarentur. Quod cum in aliis, tum in Gracchis intueri est, & qui vel priores non multum, vel deinde posteriores fuerunt. Cicero lib. I. Tusculanarum: *At contra oratorem celeriter complexi sumus. nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum; post autem eruditum. Nam Galbam, Africanum, Lælium doctos fuisse memoria traditum est: studiosum autem eum, qui hos etate anteibat, Catonem; post verò Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad etatem, vt non multum aut nihil omnino Græcis cederemus. An non hæc dilucidè Cicero, & quod solet, politè ac limatè tam paucis verbis, de tot oratoribus, tot annorum spatio sibi inuicem succedentibus? Nec laudè tamen suâ & operæ pretio carere fas est Dialogi scriptorem: Sicut Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior & vberior; sic Graccho politior & ornatior Crassus; sic utroque distinctior & vrbaniior & altior Cicero: Cicerone mitior Coruinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Hucusque, sana utcunque & valens, in alijs aliisque magis minusque; sed sana tamen & valens oratio: Quæ, sicut corpus hominis,*

*Cic. l. 1.
Tusc*

*In Dia-
logo.*

tum

tum demum pulcra est, cum non eminent venæ,
 nec ossa numerantur; sed bonus & temperatus san-
 guis implet membra, & exurgit toris: ipsos quoque
 nervos robur tegit, & decor commendat. Deinceps
 autem publicos mores imitata dicendi luxu-
 ries, & quod inde nascitur meliorum triste
 fastidium. Quo factum est, ut in verbis, sen-
 tentiis, & ipsa numerorum nimis tenerâ mo-
 dulataque constructione, mirâ ac fœdâ lasci-
 niret insolentiâ. De quibus antequam singil-
 latim dicam, ex Philosopho fasciatim conge-
 sta producam omnia. Cum assuevit animus fa-
 stidire, quæ ex more sunt, & illi pro sordidis solita
 sunt, etiam in oratione, quod nouum est querit: &
 modò antiqua verba atque exsoleta reuocat, & pro-
 fert; modo fingit, & ignota deflectit; modò id, quod
 nuper increbuit, pro cultu habetur audax transla-
 tio ac frequens. Sunt qui sensus præcidant, & hinc
 gratiam sperent, si sententia pependit, & audienti
 suspicionem sui fecerit: sunt, qui illos detineant &
 porrigant: sunt, qui non vsque ad vitium accedant,
 (necesse est enim hoc facere aliquid grande tenta-
 ti) sed qui ipsum vitium ament. Succinctiùs hæc
 Seneca quàm pro discincto illo suo sæculo.
 Neque ego tamen hoc loco de singulis agam
 luculentiùs: vnumquodque suo tempore ad
 iudicium vocabitur. Illud iam mihi in men-
 tem venit præcipue: Nullos magis in vitia
 ire præcipientes, quàm quibus multum post vir-
 tutis studium, arctam contentamque morū

disciplinam, pudoris tandem & verecundiæ habenas excutere concessum. Non in Græciâ, non Asiâ illâ licentiæ omnis & impudentiæ, improbitatis ac nequitiae solertissimâ quondam magistrâ tantum tam exiguo tempore incrementum cepit in moribus ac morum interprete eloquentiâ, derestabilis luxus, quantum Romæ in virtutum nuper omnium sacrario. Verùm hæc missa faciamus: & manum tandem tollamus de tabula. Illud solummodò concludere mihi liceat; eloquentiam, quæ præter maciem & luorem Romæ nihil in sui exordio ostentabat, mox inflatis & turgidis illis suis toris ac pulpis immane tumescentem morbo sensim ac tabe suâ pessum abiisse. Dum plerosque vulgatâ viâ pudet incedere, & hoc sibi sectandum iter tantum putant, quod nullis pressum vestigijs. Itaque vbi abierunt ab illâ simplici, minimè sollicitâ & elaboratâ viuendi ac dicendi disciplinâ, aliquanto tempore viri ingenio & iudicio præstantes, sed numero pauci, arte & ratione duce, non contemnendos in dicendo progressus fecerunt. Quos vbi de vulgo & turbâ plures, sed non æquè ad meliora nati inter alios eminere conspexerunt, vecordi quâdam & amenti æmulatione perciti, cùm illos antecedere vellent, & assequi tamen desperarent: alij quidem in mollibus velut pratis substiterunt, & luxuriem

xuriam suam sine pudore explicuere liberius: alij verò sanctiori, vt ipsis videbatur, supercilio eos despicientes, per salebras & rupes & cautes eluctari conati sunt, vt superiores haberentur. Vnde & illud quibusdam accidit, vt quemadmodum nonnulli communis vitæ ac consuetudinis peregrini prorsus & hospites gemmas non singulis tantùm articulis inserunt venustè, vel frontibus & auribus gestant; sed omni corporis parte stipant, & nimium se frugi arbitrantur, si pedibus eas solùm visendas exhibeant, nisi sub pedibus inter cœnum ac lutum diuitias suas prodigant. Ita & ipsi florida præ cæteris verba, illustres sententias, & nobilissima schemata, tantâ copiâ in vnum congerunt, vt alia aliorum vicissim splendori officiant; & in hac confusâ atque indigestâ congerie lectorem per omnia errantem nihil in singulis delectet. Aliquorum verò, nec paucorum diuersus est morbus. Hi quasi ciborum pertæsi meliorum ad fungos & carduos & glandes diuertunt, & nihil nisi putida, dura & obsoleta ructant verba omnis modi ac modestiæ negligentes. Tantum malum est, quod assequi nequis, ambitiosè concupiscere: quo perfrui placidè & tutò possis, non omnis expers laudis, fastidiosè contemnere: & potiùs in euripum deslectere, vel in metam impingere,

quàm vt in hoc cursu aliquis nobis prior esse videatur.

C A P V T V.

In vnoquoque pro ætatis conditione stylum pubescere, ac deinde senescere.

NON ipsam solummodò eloquentiam; sed vnumquemque eloquentiæ studiosum suos habere ætatis flexus, & rationi & naturæ consentaneum est, & nemini non experientiâ exploratum esse debet. Vnde prætextâ digni & bullâ sunt, qui in vespertino ætatis, si fas dicere, crepusculo, verborum ac sententiarum luminibus pueriliter scintillare desiderant. Perinde, quasi ad nutricum vbera decrepiti senes lallare ac pappare rursus occiperent; in quibus non pueritia iam quidem, sed puerilitas dominetur. Quod turpe & infame dedecus si quâ possum ratione ex Quintiliani & Tullij præsertim sententiâ abolere conabor: & quid vnamquamque ætatem deceat, quid de deceat explicare. Atque vt teneriores puerulos prætereamus (quibus satis est puram & ingenuam Latini sermonis verecundiam vel domi, vel in Grammaticorum scholis excoluisse) in iuuentute, velut in ætatis vere, amœnos lætosque flores requiro. Hæc enim generosæ fœcundæque orationis
vbertas

vbertas in spem frugis amplissimam matu-
 rescit. Talis enim Hortensius, talis ipse Cice-
 ro. Vtrumque suis coloribus spectandum da-
 bimus. Et iure quidem primum hîc lo-
 cum Cicero obtinebit; qui cùm in ipso elo-
 quentiæ suæ exordio nimis in dicendo fer-
 ueret, & paulò minùs æstualet; aliorum cul-
 turâ, suâ industriâ præfractum illum impe-
 tum refrenauit, & cum ætate paulatim, ora-
 tionem senili grauitate ac seueritate non spe-
 ctandam modò, sed venerandam esse voluit,
 Quam in rem eruditè Quintilianus lib. 12.
 cap. 6. *Fructum studiorum viridem, & adhuc dul-
 cem promi decet, dum & venia & spes est. & para-
 tus fauor, & audere non dedecet, & si quid desit
 operi, supplet ætas, & si qua sunt dicta iuueniliter,
 pro indole accipiuntur: vt totus ille Ciceronis pro
 Sexto Roscio locus: Quid enim tam commune quàm
 spiritus viuus, terra mortuis, mare fluctuantibus,
 littus ciectis? Quæ cùm sex & viginti natus annos
 summis audientium clamoribus dixerit, deseruisse
 tempore, & annis liquefacta iam senior fatetur.
 Non paullò explicatiùs de se ipso Cicero lo-
 quitur. Hunc audiamus: Nunc quoniam totum *In Bria-*
 me non nœuo aliquo, & crepundiis; sed corpore om-*to.*
 ni videris velle cognoscere, complectar nonnulla et-
 iam, quæ fortasse videantur minùs necessaria. Erat *Plutar-*
 eo tempore in nobis summa gracilitas, & infirmi-*chus in*
 tas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, *Cicero-*
 & quæ figura non procul abesse putatur à vite pe-*ne eadè,*
 riculo,*

riculo, si accedat labor, & laterum magna contentio. Eoq; magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate vi summâ vocis, & totius corporis contentione dicebam. Impulsus hic fuit ardui, & ad excelsa sublimiaque sese efferentis ingenij; sed iuuenilis, & periculosus, quem non omnino tollere, sed compescere conatus est: eaque de causa in Græciam profectus Rhodum venit. Quibus non contentus (tot tantisque dicendi magistris, quos enumerat) Rhodum, inquit, veni, meq; ad eundem, quem Rome audiueram, Molonem applicavi, cum actorem in veris causis scriptoremq; præstantem, tum in notandis animaduertendisq; vitiis, & in instituendo docendoq; prudentissimum. Is operam dedit, si modò id consequi potuit, ut nimis redundantes nos, & superfluentes iuuenili quâdam dicendi impunitate & licentiâ reprimeret, & quasi extra ripas disfluentes coërceret. Itaque recepi me triennio post non modò exercitator, sed propè mutatus. Nam & contentio nimia vocis reciderat, & quasi deserbuerat oratio; lateribusq; vires, & corporis mediocris habitus accesserat. Virilem dictionem qualem Cicero v-surpauerit, qualem antea iuuenilem ex ijs, quæ dicta sunt facile quilibet intelliget, qui non infestis natus Musis, & sinistro Apolline. Superest, ut senilem eius in perorando sapientiam indagemus. Nec ad Cleanthis lychnuchum peruigilandum est, ut voti

com

compotes efficiamur. De Legibus lib. 2.
 Tullio à forenſi turbâ ad requiem anhelan-
 ti Atticus, id eſt ipſe Tullius, ſic occurrit:
*Atqui vereor, ne iſtam cauſſam nemo noſcat, tibiq̃
 ſemper dicendum ſit: & ed magis, quodd te ipſe mu-
 taſti, & aliud dicendi genus inſtituiſti. vt quem-
 admodum Roſcius familiaris tuus in ſenectute nu-
 meros in cantu ceciderat, ipſaſq̃ tardiores fecerat
 tibias: ſic tu à contentionibus, quibus ſummis vtâ
 ſolebas, quotidie relaxes aliquid. Vt iam oratio
 tua non multum à philoſophorum lenitate abſit.
 Quod ſuſtinere cùm vel ſumma ſenectus poſſe vi-
 deatur, nullam tibi à cauſſis vacationem video da-
 ri.* Idem ipſe eodem ſenſu Crasso adſcribit,
 quem ſui imaginem, & eloquentiæ velut ef-
 figiem ad poſteros transmittere voluit. Sed
 pluribus opus non eſt, præſertim cùm ipſius
 Ciceronis orationes, vt vernarit primùm, vt
 ſenſim maturuerit, vt denique frondescere
 deſierit, per ſe abunde teſtentur. Quod au-
 tem hanc dictionis lenitatem ſummam et-
 iam ſenectutem ſuſtinere poſſe arbitratur,
 hoc illi cæleſti animo præter fatum, naturæ-
 que leges & conſueta diuinitus conſeſſum
 fateamur neceſſe eſt. Prudenter enim Quin-
 tilianus à cauſſis dicendis ad ſcribendum,
 mentem calamumque traducens ait: Neque
 enim ſcientiâ modò conſtat orator, quæ augetur
 annis; ſed voce, laterum firmitate: quibus fra-
 ctis aut imminutis ætate ſeu valetudine, cauendum

Lib. x.
de Orat.

Quint.

est, ne quid in oratore summo desideretur: ne intersistat fatigatus, ne qua dicet, parum audiri sentiat: ne se queratur priorem. Vidi ego longè omnium, quos mihi cognoscere contigit, summum oratorem Domitium Afrum, valdè senem, quotidie aliquid ex eâ, quam meruerat auctoritate perdentem, cùm agente illo, quem principem quondam fuisse fori non erat dubium, alij (quod indignum videbatur) riderent, alij erubescerent. Quæ occasio illis fuit dicendi, malle eum deficere, quàm desinere. Non ipse quidem Consus sanius proferre consilium mihi posse videtur. Præclarum illud Flacci pronuntiatum;

Horat.

Flacc.

*Solve senescentem maturè sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat.*

Quod cùm omnibus propositum esse debeat, tum iis præsertim, quos Asiaticos dictos esse monuimus. Qui nisi in senectute stylum omnino inuertant, & à seipsis desciscant, atque in alios quodammodo migrēt homines (quod quàm difficile sit cuius examinandū relinquo) non minùs ludibrio, vel cōmiserationi certè vel execrationi futuri suat, quàm si quis ad Charontis cymbâ nauulo persoluto de vxore cogitet & liberis, & nuptias adornet & choreas. Nolo id mihi credi. Hortēsius flos quondam Romanæ eloquentiæ ætate senectâ sensim marcescens suo id exemplo comprobabit. Cicero in Bruto: *Hæc genera dicendū aptiora sunt adolescentibus, in senibus gravitatem*

Cic. in
Bruto.

nqr

non habent. Itaque Hortensius * vtroque genere flo-
rens clamores faciebat adolescens. Habebat enim &
Meneclium illud studium crebrarum venustarumq;
sententiarum, in quibus, vt in illo Græco, sic in hoc
erant quedam magis venusta dulcesq; sententia,
quàm aut necessaria, aut interdum vtilis. Et erat
oratio cum incitata & vibrans, tum etiam accura-
ta & polita. Non probantur hæc senibus. Sæpè vide-
bam, cum iridentem, tum etiam irascentem & sto-
machantem Philippum. Sed mirabantur adolescen-
tes: multitudo mouebatur. Erat excellens iudicio
vulgi, & facile primas tenebat adolescens. Et si enim
genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, ta-
men aptum esse ætati videbatur. Et certè, quod & in-
genij quedam forma lucebat, & exercitatione per-
fecta erat, verborumq; adstricta comprehensio sum-
mam hominum admirationem excitabat. Sed cum
iam honores, & illa senior auctoritas grauius quid-
dam requireret, remanebat idem, nec dicebat idem.
Quodq; exercitationem studiumq; dimiserat, quod
in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritasq;
sententiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo
orationis, quo consueuerat, ornata non erat. Hoc ti-
bi ille, Brute, minus fortasse placuit, quàm placuis-
set, si illum flagrantem studio, & florentem facultate
audire potuisses. Vera hæc, vera sunt; nec verio-
ra Pythia. Neque idcirco tamen adolescen-
tes vberius & copiosius dicendi genus per-
horrescere debent, dummodo nõ illud sordi-
dum & lutulentum, sed cultum & vrbicum.

Cice-

* De Asia-
nicis agis
duobus
generi-
bus, de
quibus
antea nos
egimus.

Cicero. Ciceronis ea mens est, & præceptio. Volo se efferat in adolescente fecunditas. Nam facilius, sicut in vitibus, reuocantur ea, quæ sese nimum profuderunt, quàm si nihil valet materies, noua sarmen-za culturâ excitantur. Ita volo esse in adolescente, vnde aliquid amputem. Non enim potest in eo succus esse diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Neque eos quidem à scholis ablegandos censeo, quibus rigidum & asperum, non lene, non molle, sed horridius est ingenium, cui tamen aliquid acre inest & vehemens, licet interdum præter morem ac decorem minùs vrbicum & humanum. Talis quondam Accius fuit, pro æuo tamen suo laudem meruit. Agellius lib. 13. cap. 2. Accius cum in Asiam proficiscens iuuenis adhuc Pacuuiam seni tragœdiam suam, cui Atreus nomen est, legeret: Pacuuius dixisse fertur, sonora quidem esse, quæ scripsisset, & grandia; sed videri tamen sibi duriora paulùm & acerbiora. Ita est (inquit Accius) vti dicis, neque id sanè me pœnitent. meliora enim fore spero, quæ deinceps scribam. Nam quod in pomis est, idem, inquit, aiunt esse in ingenio. Quæ dura & acerbæ nascuntur, post fiunt mitia & iucunda: sed quæ gignuntur statim vieta & mollia, atque à principio sunt vuida, non matura mox fiunt, sed putria. Relinquendum igitur visum est in ingenio, quod dies atque etas mitificet.

CAPVT VI.

Quis Stylus præstantissimus.

NON peruicaciùs Pompeius olim & Cæsar de Romano imperio velinuadendo vel vindicando ad interuencionem decertarunt, quàm eodem tempore, qui que Attici, qui que Asiatici de prouinciarum suarum finibus, aut imperij limitibus linguâ calamo que incruentum quidem bellum non sine puluere tamen & sudore generosissimè instituerunt. Ad eò omnibus hominibus diuersa ingenia in hoc vno conueniunt, vt sui decreti vnumquodque tenacissimum sit. Quod hac nostrâ ætate innumeras doctissimorum hominum factiones in immensum distraxit, vt nemo propè vllius stylum probaret, nisi suum. Præclare Cicero: *In omni re difficillimum est formam, qui χαρακτήρ Græcè dicitur, exponere optimi. quod aliis aliud videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam: quòd non discedit à communi more verborum. Pacuuius inquit alius: omnes apud hunc ornati elaboratiq; sunt versus: multò apud alium negligentius. Fac alium Accio. Varia enim sunt iudicia, vt in Græcis: nec facilis explicatio, quæ forma maximè excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita & opaca; contra alios nitida*

Cicero
in Oras.

*nitida, lata, collustrata delectant. Quid est quod
prescriptum aliquod aut formulam exprimas, cum
in suo genere quodque praestet, & genera sint plura?
Hac ego religione non sum ab hoc conatu depulsus,
existimauiq; in omnibus esse aliquid optimum, et-
iamsilateraleret. Diuine quidem Orator maximus;
nec potest melius. Dabit tamen veniam si eo-
dem campo decurram, sed alijs vestigijs: &
ex ipsius eloquentiae naturâ atque officio,
quod dicendi genus probatissimum sit, in da-
gauero. Cum animi sui consulta ad aliorum
cognitionem peruenire cuperent primi mor-
taliū, illud sagacissimè repererunt, vt rerum
notas, & mentis velut simulacra, voces fabri-
carent, quæ inter se coniugatae quam cupe-
rent notitiam in alijs alijsque mirâ fecundi-
tate propagarent. Cuius ea vtilitas fuit, vt
quid vellent, inuicem intelligerent; sed iri-
tantis voluntatum dissidijs, non quod vel-
lent, inuicem facerent. Reliquum igitur fuit,
illudque longè difficillimum ac praestantissi-
mum, rationem aliquam reperire, quâ vnus
alterum in sententiam suam pertraheret.
Hinc eloquentiae incunabula. Quæ diu inter
fascias & crepundia volutata tandem docen-
do, delectando, mouedo Herculeos iactauit
lacertos, & per omnem terrarum orbem re-
gnum suum extulit, vnica rerum domina, &
animorum regina. Quorsum hæc tam longè
repetita? vt intelligatis neminem sibi elo-
quentem*

quentem esse debere, sed alijs, quos docere, quos delectare, quos cupit mouere. An est igitur quisquam, qui non videat, eum esse præstantissimum oratorem, cui contigit, *vt, cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subsellis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribe sint in dando & cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum surgit is, qui dicturus sit, significetur à coronâ silentium?* Deinde crebra adfensiones, multa admirationes, risus, cum velit; cum velit, fletus: vt qui hæc procul videat, etiamsi quid agatur, nesciat, at placere tamen, & in scena esse Roscium intelligat. Veniat ad sellam iratus reo iudex; sic tamen veniat, vt orationis suauitate delectetur: tendantur insidiæ ferocienti animo: cadat in laqueos, quibus irretitus oratoris arte, quasi agrestis bellua eicuretur. Æstuet Cæsar dum Ciceronem audit pro Ligario perorantem, palleat, tremat, labatur animo, dummodo pacatus abeat, qui venerat iratus. Oratoris nomine indignum censeo, qui non ita velut in acie prælietur, vt aduersarium gradu moueat, & locum cogat deserere: qui iudicem non in triumpho captiuum ducat: qui non in omnium animis dominetur, & humanarum affectionum teneat principatum. Nam quisquis paterfamilias non barbarus, sed ingenuus est, rem omnem exponere vernaculè aut Latinè potest; & non omninò incòditè aut perturbatè digerere, dummodo

In Briton
10.

modo mediocri prudentiâ instructus, quin etiam & asserere, & rationibus atque argumentis adstruere, si ingenium non desit & solertia, vsus docet quotidianus, & minùs etiam accurata, minimeque molesta dicendi experientia: inuitum autem & reluctantem ad assentiendum cogere, id demum oratoris est. Sit itaque huius oratio fortis, contorta, lacertosa; interdum tamen occultè, & velut ex insidijs victoriam sibi polliceatur, nō tam ornata, quàm armata insignibus elocutionis. Quam quidem vim in iudicijs præsertim requiro: nec sine nervis tamen, sine succo, sine sanguine deliberationes esse volo; nec sine pompâ & festiuo cultu exornationes. Videat orator, quid vnaquæque causa postulat, quid ætas sua, quid dignitas, quid auditorum mores & indoles. quibus nisi genialiter instruxerit, nauseam sine utilitate, infamiam pro gloria sibi conciliabit. Atqui adeò non inficior medicinam aliquando temperādā pro ægroti arbitrio, dummodo prosit: atque hanc maximam artem esse interdum superstitiosè artis rationem non habere. Caput est, quod antè dixi, auditori placere, vt persuadeas. Quod cum ita sit, non immeritò Quintilianus lib. 12. diductius; contractius vero Dialogista illud constituit: *cum condicione temporum, ac diuersitate aurium formam quodammodo ac methodem orationis esse mutandam.* Et si quidem
 cura

Quint.
 lib. 12.

et methodem orationis esse mutandam. Et si quidem
 cura

cum illius sæculo hoc nostrum conferre liceat: nec video cur non liceat, cum Senecam, cum Suetonium, cum Tacitum & Plinium, & tot scriptorum optimates ab inferis doctissimorum virorum operâ reuocatos habemus, cum quibus tanquam cum uiuentibus suauissimè colloquimur, inter quos familiariter quotidie conuersamur. Si cum illo, inquam, sæculo hoc nostrum conferre liceat, eiusdem Dialogistæ verbis, ex multorum huius æui iudicio id quoque licet dicere: *Facile* ^{In Dia-} ^{logo.} *perferebat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spatia: atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum preparatio, & narrationis altè repetita series, & multarum diuisionum ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud audacissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atque ex eadem locum aliquem suæ orationi infereret, in calum laudibus ferebatur. Nec mirum. Erant enim hæc noua & incognita: & ipsorum quoque paucissimi præcepta Rhetorum, aut Philosophorum placita cognouerant. At hercule peruulgatis iam omnibus; eum vix in cortinâ quisquam adfistat, qui elementis studiorum, etsi non instructus, at certè imbutus sit, nouis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est. per quæ orator fastidium aurium effugiat: utique apud eos iudices, qui aut vi aut potestate, aut iure & legibus cogno-*

D scunt.

scunt, & nec accipiunt tempora, sed constituunt; nec expectandum habent oratorem; dum illi libeat, de ipso negotio dicere, sed sæpè vltro admonent, atque aliò transgredientem reuocant, & festinare se testantur. Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis sue præstantem? Qualia sunt ferè principia Coruini. Quis quinque in Verrem libros expectauerit? Quis de exceptione & formulâ perpetuetur illa immensa volumina, quæ pro M. Tulio, aut A. Cecinnâ legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionum inuitatus & corruptus est, auersatur dicentem. Vulgus quoque adsistentium, & affluens & vagus auditor assuevit iam exigere letitiam & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudicijs tristem & impexam antiquitatem, quàm, si quis in scena Roscij, aut Turpionis Ambiuij exprimere gestus velit. Iam verò iuuenes, & in ipsâ studiorum incude positi, qui profectus sui causâ oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre domum aliquid illustre, & dignum memoriâ volunt. Traduntq; inuicem, ac sæpè in colonias ac prouincias suas scribunt, siue in sensibus aliquis argutâ & breui sententiâ effulsit, siue locus exquisito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim iam ab oratore etiam poëticus decor, non Attij aut Pacuuij veterno inquinatus, sed ex Horatij, & Virgilij, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus & iudicijs obtemperans nostrorum oratorum ætas pulchrior & orna-

tior

tior existit. Si hæc à foro ad curiam transfe-
rantur & rostra, aut nostrorum potiùs in tem-
plis & scholis exstructa subsellia, non Afrum
ego Domitium, sed aliquem ex politissimis
Belgarum, & totius Europæ ingenijs disse-
rentem me audiuisse iudicauero. Nisi fortè
plusculum etiam hæc ætas postulet. Quis e-
nim aliquo in pretio & honore inter nostros
versatur hac tempestate, nisi & criticorum
toreumata, & industriè cælata historiarum
emblemata, orationi suæ cum venustate ac
dignitate inferere possit, & omnium penè
scientiarum illustra quædam ornamenta ad-
hibere non negligat: vt rerum & verborum
variâ luce audientium mentes excitentur, &
cum stupore quodam defigantur. Quod e-
quidem tempori tribuendum non nego,
dummodo cum Quintiliano caueant: Ne
crassa toga sit, non serica: ne intonsum caput, non in
gradus atque anulos totum comptum. Cùm in eo, qui
se non ad luxuriam ac libidinem referat, eadem spe-
ciosiora quoque sint quæ honestiora. Dummodo
& hoc obseruent, vt, velut pictura quædam,
quamuis ad omnium admirationem à sum-
mo artifice elaborata umbras suas & recessus
habeat necessum est; sic oratio non eodem
semper cultu incedat, non vbique sese osten-
tet & venditet; sed per interualla auditoris
animum mitiùs feriat, & interdum etiam
quiescere permittat. quò maiori deinde ro-

Quint.

*Tusc.
lib. 2.
In Bru-
to.*

bore ad audiendum & iudicandum acutiùs sese post quietem recolligat. Conticeant itaque Attici illi toties in* foro irrisi, pastortia illà Ciceronis digni fistulà, * qui cum ad dicendum assurgunt, non modò à coronà (quod est ipsum miserabile) sed etiam ab aduocatis relinquuntur. Et, quoniam soli oratores haberi desiderant, sibi solis in exedris & xystis commententur, & orationis suæ numen pallido squalentiq̃ue vultu luridum venerentur atque adorent. Oratoris ego dictionem attenuari nolo nimia parcimoniâ, & vt sic dicam, ieiunitate. Sit oratio teres, nusquam exesa, nusquam gibbera. Denique, ne bellum rursus moueamus, id vnum pronuncio: modestam & ingenuam vbertatem ac copiam ab oratione, quæ probari vel laudari desiderat, abesse non posse. Eximium illud considera Latinæ par eloquentiæ Antonium & Crassum, aut, si mauis, Hortensium dum iuuenis, Ciceronem tum maximè dum senesceret: adiunge his familiarissimos quondam, & artium consuetudine coniunctissimos Æschinem & Demosthenem, sanos omnes reperies & validos: & qui plus aliquid suscepisse sese fateantur, quàm vt non vitiosè dicerent. Atqui vt cum Atticis litem finiamus: *Ornatè, grauiter & copiosè dicere, aut Atticorum sit; aut ne sit Æschines, neue Demosthenes, Atticus.* Quòd verò Brutus, Callidus,

Cor-

Cornificius, qui rum se oratores Atticos, id est absolutos, appellabant, Ciceronem Asiaticum esse criminantur, sibi ipsis conuicium dicunt. Quis enim adeò ab antiquitate peregrinus, qui se nò malit Ciceronem & Hortensium, quàm Brutum, Callidum, Carinum, Cornificium, quorum oratio velut ex sanguine quâdam tabe, aut phthisi iam pridem emarcuit, imò iam olim emortua est? Itaque, ut finem faciam, illud optimum esse genus styli iudico, quod maximè dicentis mentem ac voluntatem illustret, & ad persuadendum summis pollet viribus: cui alium aliumque vestitum, pro gentium ac ætatum conditione indulgeri quandoque posse fateor; vitium autem nunquam. Illud enim oratori curandum semper fuit,

Populo vt placerent, quas fecisset fabulas.

Neque illud ei fas est, quod Epicuro, qui *Seneca epist. 7.* cum vni ex confortibus studiorum suorum scriberet: Hæc, inquit, ego non multis, sed tibi. Satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. Nimis illa paradoxa sunt in hac scholâ: vnus mihi pro populo, & populus pro vno. Satis mihi sunt pauci, satis est vnus, satis est nullus. Nec (vt Ciceronis vtar verbis) *Cicero.* posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum Clarium poëtam ferunt, qui cum conuocatis auditoribus, legeret eis magnum illud quod nouistis volumen suum, & eum legentem om-

nes præter Platonem reliquissent, Legam, inquit, nihilominus. Plato enim mihi vnus instar est multorum millium. & rectè. Poëma enim reconditum, paucorum approbationem, oratio popularis assensum vulgi debet mouere. At si eundem Platonem vnum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus à cæteris, verbum facere non posset. Sed cur à me relinquatur, quod paulò antè Cicero, quodque prodesse potest ad hanc rem maximè? Id ipsum est summi oratoris summum oratorem populo videri. Quare tibicen Antigenidas dixerit discipulo sanè frigenti ad populum, *Mihi cane, & Musis.* Ego huic Bruto dicenti, vt solet, apud multitudinem, *Mihi cane & populo, Brute, dixerim.* Hæc Cicero, vbi docet, eundem oratorem doctis probari debere, qui populo probatur. Quod cum ad inuentionem spectet & dispositionem, præsertim tamen ad elocutionem, quæ prima in animum auditoris incurrit, & mentem occupat.

CAPVT VII.

De verbis, quæ prima styli pars, ac primum de antiquis.

HOciam igitur in causâ maneat, eum stylium principatum obtinere, qui maximè aptus instructusque, vt in omnium aut plurimorum

morum animos dominetur, ibi regnum suum
 exerceat, ibi obtineat imperium. Quod ta-
 men si quis sine arte fieri posse confidat, nã
 ille parum modestè & consultè naturæ no-
 stræ vires metitur, & tot iam antè sæculorum
 vnanimem consensum nimis temerè & ar-
 roganter profligare conatur. Nos interim eo-
 rû latus prememus, qui à maioribus non de-
 generes, veræ, germanæ legitimæq; eloquen-
 tiæ viam inuestigant; & præceptiones non-
 nullas profertemus, quibus stylus limatior ac
 politior ad multorum voluptatem, ad non-
 nullorum vsum atque vtilitatem resplende-
 scat. Nec moror amplius: ne porta viæ sit lon-
 gissimum, quã licet erumpo, vt in hoc campo
 decurram, & mitiori arbitrorum lege, non
 seuerissimã iudicum religione sententiam
 pronunciem. Illud igitur statuo: Cùm verbo-
 rum delectus optimorum origo sit eloquen-
 tiæ, non immeritò ex Cæsaris opinione tan-
 quam scopulum refugiendum esse insolens
 & infrequens verbum. Cauendum tamen,
 ne, dum naufragium deuitamus, in inhospiti-
 tas cautes, insulasque soli & cælo exosas eii-
 ciamur: vbi stylus fame contabescat, aut ex-
 succas quodammodo atque omnium pedi-
 bus tritas ac semineces herbas legat, aut exa-
 nimes quasi cortices rodatur: ne obuiis, inquã,
 verbis squalescat oratio, nullasque seposi-
 tas, atque interioris notæ dictiones vsurpare

audeat. Id fiet, si prudenter cum alia, tum eas quæ antiqua dicuntur, expenderimus. Labyrinthus hic est, non diffiteor: tot opinionum viæ atque amfractus vndique circulantes reperiuntur. Sunt, qui omnia, quæ Ciceronis ætate minus usurpata fuere, de ponte deiciant; sunt, qui eadem attollere conantur.

*Quint.
l. 8. c. 3.*

*Camp.
c. 3. de
Imita-
tione.*

Quintilianus lib. 8. cap. 3. rigidam atque asperam censuram exercet: ex cuius mente, ni fallor, vir summâ vitæ integerrimè actæ, & constantissimè peractæ gloriâ illustris Edmundus Campianus omnes ante Ciceronem inter antiquos numerat. Quinque Latinæ eloquentiæ tempora his propè verbis describit. In prioribus certè quatuor nihil mutabimus; postremum breuitatis causâ nostro stylo dabimus. *Primum, inquit, antiquissimum eorum, qui ab V. C. vsque ad Liuium Andronicum circiter quingentis annis floruerunt. Secundum tempus vetustum, annorum penè centum, qui inter Liuium illum, & M. Tullium fluxerunt. Vixerunt hac ætate Plautus, Cato, Terentius, Lucretius, horriduli illi: multi præterea, quorum opera perierunt, Ennius, Næuius, Cæcilius, Pacuuius, Actius, & oratores plurimi. Sequitur tertio loco Ciceronis ætas florentissima. In eâ principes Cicero, & Caesar habiti: laudati Varro & Salustius, T. Liuius in suo genere visus excellere. His annumeratur Cornelius Celsus medicus: in poëtis verò heroicis Virgilius, elegiacis Ouidius, lyricis Horatius. Ciceronis equalium ha-*
bentur

bentur epistole Cæcinnæ, Pollionis, Cælij, Planci, Pompeij, M. Bruti, Lucij Luceij, Marcelli, Dolabella, Sulpitij: ex quibus conici potest, quàm illud seculum ferax oratorum fuerit. Quartum tempus ab Augusti Cesaris interitu, ad annos plus minus octuaginta. Quo seculorum decursu, vt poetas taceam, oratores, historici, grammatici celebres, Columella, Valerius, Plinius, Suetonius, Quintilianus, Cornelius Tacitus, Q. Curtius, Asconius Pædianus, Aulus Gellius, Macrobius, Donatus, Seruius, Priscianus, ab illo nitore Ciceroniani seculi plurimum degenerauerunt: idq; Fabius ingenue confitetur: Dicendi, inquit, mutauimus genus, & vltra nobis, quàm oportebat indulsumus. Hæc virtute, doctrinâ, constantiâ inter primos sui seculi viros Campianus de primis quatuor ætati- bus: quintam verò ad nos vsque producit, Doctoresque Ecclesiæ, cæterosque illustres, aut non obscuros enumerat. Ramus autem in Ciceroniano suo Liuium inter nouos collocat, quasi sine imaginibus ignobilem prope homuncionem, terræ filium, aut, si ma- uis, nepotem: Terentium verò florentis æui esse vult, non vetusti aut effæti. Adrianus Cardinalis non multum à Campiano recedit: antiquissimorum æuum prorogat vsque ad Liuium Andronicum per annos 514. antiquorum vsque ad Ciceronem per annos centum: perfectorum fuisse vult idem, quod Ciceronis: doctorum, quod post Cicero-

Nota plo-
rosque
horum
intra o-
ctuage-
simum an-
num ab
Augusto
vixisse,
nō omnes.
proiectus
est calore
nimio ul-
tra metā.

Ramus,

Adria-
nus
Card.

nem. Sicalij aliter, quisque pro suo sensu. Ad ipsum me Tullium si consulendi gratiâ conferam, de Catone eiusque coætaneis sic ait:

Cicero. Antiquior est huius sermo, & quadam horridiora verba: ita enim tum loquebantur. De Galbâ verò paucis interiectis: Nescio quomodo huius, quem constat eloquentiâ prestitisse, exiliores orationes sunt, & redolentes magis antiquitatem, quàm aut Lælij, aut Scipionis, aut etiam ipsius Catonis. De Lælio ipso paulò post: Sed multò tamen vetustior & horridior, quàm Scipio: & cum sint, in dicendo varia voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, & libenter verbis uti paulò magis priscis Lælius. Ibidem: Spurius Mummius antiquus vocabatur, Scaurus in antiquis habitus; Cotta veterator: sed post Catonem. Non temporum illud vitium inuenio; sed hominum. Quid plura? Non magni ad instar momenti habet, an post Catonem prisci oratores vocari debeant; cum eorum nullum propè vestigium supersit, cui insistere possimus, vel ad laudem arduè, vel ad periculum abruptè. De Poëtis latior disceptandi palæstra; sed aliorum illi supercilium non expectarunt. Ipsi consecraneos suos naribus suspendunt, nonnulli etiam quasi de plaustro conuiciantur: nec aliorum laudes expectant; se ipsos laudant. Ennius primum se poëtarum gloriatur: priorum versus ut incultos & informes spernit planè atque contemnit.

Quos

Quos olim Fauni, vatesq̄, canebant,
 Cùm neque Musarũ scopulos quisquã superarat,
 Nec dicteĩ studiosus erat.

Huic Cicero aurem vellicat: Et luculentè qui- Cicero.
 dem scripserunt, etiamsi minùs, quàm tu, politè Nec
 verò tibi aliter videri debet, qui à Neuiò vel sum-
 pſisti multa, si fateris: vel, si negas, surripuisti. De
 eodem Quintilianus: Ennium sicut sacros lucos Quint.
 adoremus, in quibus grãdia & antiqua robora iam lib. 10.
 non tantam habent speciem, quàm religionem. cap. 1.
 Quid multis opus? Laudet sanè seipsum En-
 nius, satis multi vituperant; nec alijs parciùs
 sua vitia impingunt: Attilium scriptorem fer- Cic. h. 1.
 reum vocat Lucilius: Lucilium Horatius ait de Fin.
 lutulentum fluere. Ego sic iudico ante Horat. satyra
 Virgiliũ poëtas cautissimè legendos esse, atque ult. l. 1.
 illam prudentiam adhibendam, quam Quint.
 Quintilianus adfert lib. 10. cap. 1. ante Ciceronem lib. 10.
 verò oratores sic legi debere, vt non temerè cap. 1.
 vsurpemus, quæ ante nos nemo classicorum
 in vsũ reuocauerit. Quod tamen ita intelli-
 gi cupio: nisi illustris aliqua dictionis maie-
 stas loco eximio congrueret, aut tempori: nisi
 aut utilitas manifesta aut necessitas. Præclarè ep. 114.
 Seneca: Multi ex alieno saculo petunt verba: duo- Illud om-
 decim tabulas loquuntur: Gracchus illis, aut Cras- nino ser-
 sus nimis culti & recentes sunt: ad Appium vsque uandum,
 & ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà, dum ne quid
 nihil nisi tritum & vsitatum volunt, in sordes in- omni re
 cidunt. Vtrumque diuerso genere corruptum est, potissi-
 tam dur est.

tam mehercules, quàm si vellent splendidis vti, ac sonantibus & poetiis, necessaria, & in vsu posita vitare: tam hunc dicā peccare, quàm illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ita inquam est, caput omnis rei modus & moderatio: quam qui negligit, frustra se iactat & venditat. Hanc in eâ, quam pertractamus, re Quintilianus nobis, & prudentius etiam Cicero describit. Quintilianus lib. 1. cap. 6. Verba à vetustate repetita non solum magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi maiestatem aliquam, non sine delectatione: nam & auctoritatem antiquitatis habent, & quia intermissa sunt, gratiam nouitati similem parant. Sed opus est modo, vt neque crebra sint hæc, neque manifesta: quia nihil est odiosius affectatione, nec vtique ab vltimis & oblitteratis repetita tēporibus: qualia sunt TOPPER, & ANTIGERIO, & EXANCLARE, & PROSAPIA, & Saliorum carmina, vix sacerdotibus suis satis intellecta. Pergat Quintil. & altero etiam loco hunc locum corroboret ac constabiliat. Cum sint autē verba propria, ficta, translata: propriis dignitatē dat antiquitas. Namque & sanctiorem, & magis admirabilem faciunt orationem, quibus non quilibet fuerat vsurus: eoque ornamento acerrimi iudicij P. Virgilius vnice est vsus. Olli enim, & Quianam, & Mi, & Pone, pellucet, & adspargunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem. Sed vtendum modo, nec ex vltimis

Quint.
l. 1. c. 6.

l. 8. c. 3.

ultimis tenebris repetenda. Satis est vetus, QUÆSO, quid necesse est dicere OPPIDO, quo sunt vsi paulùm tempore nostro superiores? vereor vt iam non ferat quisquam. Certè ANTIGERIO, cuius eadem significatio est, nemo nisi ambitiosus vt etur. ÆRUMNAS quid opus est? tanquam parum sit, si dicatur Labor. Horridum, REOR; tolerabile, AVTUMO; tragicum, PROLEM DUCENDAM; VNIVERSAM EIVS PROSAPIAM, insulsam. Quid multa? totus propè mutatus est sermo. Quædam tamen adhuc vetera vetustate ipsa gratiùs nitent, quædam etiam necessariò interim sumuntur. EMANCIPARE, & FARI; & multa alia etiam audientibus grata inseri possunt; sed ita demum, si non appareat affectatio. In quâ mirificè Virgilius.

Et Hormethiorum amator iste verborum,

Iste, iste rhetor, namque quatenus totus

Thucydides Britannus, Atticæ febres,

Tau Gallicum imminet: ipsemet malè illisit.

Ita omnia ista verba miscuit fratri.

Cimber hic fuit, à quo fratrem necatum hoc Ciceronis dicto notatum est, Germanum Cimber occidit. Ingeniosè quidem Rhetorum florentissimus: æquo tamen ferocior & atrocior ipsius stylus: nimium sæuit, & ipsum Ciceronem non vno loco fodicat aut lancinat.

Aerumnas, inquit, quid opus est? Opus sibi fuisse Cicero indicauit, & non tantum in oratione post reditum in Senatu dixit æternas ærumnas, verum etiam huius dictionis vim eximiam,

Virgil.

Cic. l. 3.
de Fin.

miam, & vsum non illaudatum apud maiores probat lib. 3. de Finibus bonorum & malorum, ipso extremo limine: *An, cum de omnibus gentibus optimè mererere, cum opem indigentibus salutemq; ferres, vel Hercules perpeti arumnas. sic enim maiores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamen verbo Aerumnas, etiam in Deo nominaverunt.* Quin imò & vocis huius observator sedulus eam definire ac describere voluit Tusc. lib. 4. *Aerumna, inquit, aegritudo laboriosa est.* Hinc & *arumnosus* derivatum non semel apud eundem in honore est.

Cicer.
Tusc.
lib. 4.

Cic. de
Univer-
serso.

Nec satis animaduerto cur adeò satyricè in alteram dictionem acerbus sit: *VNIVERSAM EIVS PROSAPIAM, insulsum, inquit.* Idem nuper æmulatus est, nescio quis (nomen lubens taceo improbissimorum hominum, quibus vnicum numen est, quod in cerebro suo dedicarunt: *ita videtur.*) recens homo, & quasi sacrilegium quoddam inculat Salustij facinus, quòd *veteris prosapia* dixerit: & non antiquam tantùm vocem, sed peregrinam esse omnibus viribus obtinere conatur, atque circa *πρόπαια, πλόπαια* Græculorum more mirum quàm ineptit. Meliùs, meliùs, & modestiùs Cicero, cui tamen perpetuam dictaturam in Romanâ eloquentiâ nemo abrogare audeat: priscam quidem agnoscit vocem, sed non arroganter tamen eam fastidit: *Deinceps Iquem at-*
que

que Iunonem, reliquos fratres inter se agnatosq; v-
 surpare atque appellare solemus, & eorum, vt vta-
 mur veteri verbo, profapiam. Non hîc Plautum,
 Appuleium, Ammianum cito: numerus sunt:
 Ciceronem iterum audire malo, & iam ag- *Cicero.*
 minatim pro se contra Quintilianum præ-
 liantem contemplari. Neque enim illud fugerim
 dicere, vt Cælius, *Quâ tempestate Pœnus in Italiam*
venit: nec Prolem aut Sobolem aut Effari aut Nun-
cupari, aut, vt tu soles, Catule, Non rebar, Non opi-
nabar, & alia multa, quibus loco positis grandior
atque antiquior oratio sæpè videri solet. Quorsum
 igitur hæc omnia? An eorum me aduocatum
 profiteor, quibus & vinum vetus, ita dictio
 quæ vetustissima, eadem sapientissima vide-
 tur? Quin imò citra modum stare potiùs ora-
 tionem desidero, quàm vltra modum proce-
 dere. Inculpatius enim vitium pudoris quàm
 impudentiæ, & interdum quibusdam gratius
 quàm ipsa virtus. Procul hinc mera pestis &
 pernicies omnis elegantia, antiquarij illi,
 quos, dum paulò magis cogitatè scribit, me-
 ritò incilat Quintilianus lib. i. cap. 6. Ergo vt *Quint.*
 nouorum optima sunt maximè vetera, ita veterum *l. i. c. 6.*
 maximè noua. Similis circa auctoritatem ratio.
 Nam etiamsi potest videri nihil pescare, qui vtitur
 iis verbis, quæ summi auctores tradiderunt; multum
 tamen refert, non solùm quid dixerint, sed etiam
 quid persuaserint. Neq; enim TVBVRCHINABVN-
 DVM, & LYRCHABVNDVM iam in nobis quis-
 quam

quam ferat, licet Cato sit auctor: nec hos LOCIDICES; quanquam id Pollioni placeat: nec GLADIOLA; atqui Messala dixit: nec PARRICIDATVM; quod in Celio vix tolerabile videtur: nec COLLOS mihi Calvus persuaferit: quæ nec ipsi iam dicerent. Superest igitur consuetudo. Nam fuerit penè ridiculum, malle sermonem, quo locuti sunt homines, quàm quo loquantur. Et sanè, quid est aliud vetus sermo, quàm vetus loquendi ratio? Iam tandem

Quint. cum Quintiliano in gratiam redeo, dum pudida illa & pudenda verba, aut genera procul iubet face flere.

Quærisne vnde hæc sartago loquendi

Venerit in linguas? vnde istud dedecus, in quo

Trossulus exultat tibi per subsellia læuis?

Ab antiquariis istis, quos postremis illis verbis proscripsit accuratissimus Rhetor. Quos utinam non solum Deæ Fatuæ ac Furinæ (furiarum notationem specto) deuouisset Augustus; sed Saturno & Orco, vbi cum Iano & Euandro sermocinentur. Præclare meo iudicio

Agel. l. 1. c. 10. *Fauorinus apud Agellium lib. 1. cap. 10. adolescenti veterum verborum cupidissimo, & plerasque voces nimis prisca, & ignotissimas, in quotidianis communibusq; sermonibus expromēti, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus antiquissimi viri nostri, & his antiquiores Horatij illi tergemini, planè ac dilucide cum suis fabulati sunt: neque Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur, sed ætatis suæ*
verbis

verbis locuti sunt. Tu autem perinde, quasi cum matre Euandri nunc loquere, sermone ab hinc multis annis iam disito vteris: quod scire atque intelligere neminem vis, quæ dicas. Nonne, homo inepte, ut quod vis abundè consequaris, taceres? & paulò post: Viue ergo moribus præteritis, loquere verbis presentibus. Nec minùs acutè & verè Demonax, ἐνὶ ἐρωτηθῆντι ὑπὲρ αὐτῶν λόγον πινὰ, καὶ ὑπερ-
 αττικῶς ἀποκρίθηντι, ἐγὼ μὲν σε, ἔφη, ὡς ἐταῖρε, νῦν ἠρώτησα, σὺ δὲ μοι, ὡς ἐπὶ Ἀγαμέμνονος ἀποκρίνη. Cum aliquando quendam super oratione quadam interrogasset, illeq; plus quàm Atticè respondisset: Ego quidem, inquit, amice, nunc te rogavi; tu verò mihi, quasi Agamemnone regnante respondisti. Vix vlli certè opportuniùs facetias suas & sarcasmos impendisse mihi videtur Lucianus, quàm hisce sepulcrorum effossoribus, qui cum laruis & lemuribus contubernium merentur, dum demortua verba loquuntur, & quæ Numæ aut Seruij cineribus squalescunt. Pauca iuuat excerpere, quibus ὑμῆτιον scilicet ἄμα insulsissimorum hominum non difficile fuerit agnoscere. Latinè dabo: ne quid addam quod fastidium augeat. Deinde vbi obsoleta & peregrina verba, raroq; ab antiquis vsitata collegeris, hæc expeditè in eos, cum quibus conuersaris, eiaculare. Ita enim te populus ille magnus venerabitur, & admirandum suspiciet. Doctrinam itaque quæ ipsorum superat intellectum, expertam, tanquam experitiâ habitam nomina-

Lucianus.

E

bis:

bis: BATTURATA, nugatoria: pro valde dices
ANTIGERIO: pro citò, TOPER: pro bestia. similè,
BELVTVM. Quid vlteriùs progrediar? satis
 ineptiarum & inficetiarum est. Finem facio,
 atque illud ex præcedentibus colligo: vitium
 esse quàm maximum cadauerosis verbis ac
 propè cariosis & putentibus aliorum aures,
 si fas sit dicere, funestare, quæ lætum quid &
 hilare requirunt, viuidum ac vegetum; non
 nullam tamen virtutem esse interdum à diuis
 illis manibus mutuum quid sumere, quo sa-
 crator habeatur oratio. Quemadmodum
 enim effusæ prodigalitatæ vitium qui decli-
 nat, non satis sapienter in auaritiæ sordes se
 demergit: ita dum antiqui esse nolumus, id
 cauendum necessariò, ne tabernaria tantùm
 verba amplectamur, & quasi delicias nostras
 exosculemur. Serio profectò serio cauere &
 prospicere debent, quorum disciplinæ pueri
 concrediti, vt ad sacratissimum Suadæ tem-
 plum pueri paulatim ducantur, illud vt aspe-
 re rigideque seruetur, quod Quintilianus
 inculcat. Ne quis pueros antiquitatis ni-
 mius admirator, in Gracchorum Catonisque
 & aliorum similium lectione durefcere velit:
 fient enim horridi & ieiuni.

Quint.

C A-

CAPVT VIII.

De verbis nouis & recens formatis.

VT si quis Falerno vino delectatur, non adeò nouum tamen probabit, vt è lacu feruidum illud hauriat: nec ita vetus, vt vel Opimianum, vel Anitianum requirat (nec enim nimia vetustas, aut nouitas habet eam suauitatem, quam velit) sed quandam moderationem sequetur: sic in Latinâ linguâ rem se habere censeo: neque obsoletam vetustatem repetendam, neque recentiore loquendi formam arripiendam esse. Illud iam controuersum remanet, quamnam ea recentia appellari debeant. Quidam omnia, quæ post Ciceronis æuum nata sunt, ver sacrum esse volunt: alij nec ea quidem admittunt, quæ in ipsius Ciceronis sinu adoleuerunt: non pauci quidquid ad Constantinum, vel vltèriùs etiam lucem vidit, nõ adspernantur. Mihi ea securissima semper habita sunt, & antiquioris quasi stemmatis, ac ingenuæ profapiæ, quæ vsque ad obitum Augusti stirpem referre possunt. Ab eo enim tempore temeraria quædam Græculorum libido castum & intemeratum Latini sermonis pudorem paulatim corrumpere cœpit liberius, & Galli, Afri, tota denique barbaries non mores solùmmodo, sed multas etiã voces Vrbi intulerunt

E 2

. nothas

nothas & spurias, donec omnis tandem Romani sermonis castimonia sub Gothis & *Fulgen.* Vandalis pessum abiit. Quod Fulgentij verbis deplorare iuuat: *Nostri, inquit, temporis arumnosa miseria, non dicendi studium, sed viuendi flet ergastulum: nec fame assistendum poëtica, sed fami consulendum domestica.* Hæc cum ita sese habeant, securissima quidē iudico, quæ aureo Octauiani principis sæculo floruerunt: tum verò ea, quæ proximè ad hoc sæculum natales suos referre possunt. Itaque, quamuis Messala primus *Reatu* dixerit, *Munerariam* Augustus, quamuis Quintilianii præceptores dubitarint, *Piratica* ne diceretur, vt Musica & Fabrica; non dubitabo eadem vsurpare, vbi res postulauerit, neque ea, quæ Quintilianus deinceps refert: cuius verba dare malo, quàm mutare. *FAVOREM*, inquit, & *VRBANVM* Cicero *Cic. ad* noua credit. Nam & in epistola ad Brutum, *Brut.* Eum, inquit, amorē, & eum (vt hoc verbo vtar) fauorem *Cic. ad* in consilium aduocabo. Et ad Appium Pulcrum, *App.* Te hominem non solūm sapientem, verūm etiam (vt nunc loquuntur) vrbānum. Idem putat à Terentio primum dictum esse *OBSEQVIVM*. *Cacilius ad Sisen-* *sennam,* *ALBENTI CÆLO: CERVICEM* videtur Hortensius primus dixisse. nam veteres pluraliter appellabant. Audendum itaque. Neque enim accedo Celso, qui ab oratore verba fingi vetat. Nam cum sint eorum alia, (vt dicit Cicero) natiua; id est, quæ significata sunt primo sensu: alia reperta, quæ ex his *facta*

facta sunt; vt iam nobis ponere alia, quàm quæ illi rudes homines primiq; fecerunt, fas non sit; at deriuare, flectere, coniungere, quod natis postea concessum est, quando desit licere? Etiam si, inquires, fingere permittis? Quid enim ni?

Licuit, semperq; licebit

Signatum presente notâ producere nomen.

At non cuiuis: non puero, non pubescenti primùm, non tironi, non rudi; dum necdum prudenter, quid liceat, quid deceat iudicare possunt: sed docto & solerti, & cui mens latinitate subacta, cui lingua non tincta leuiter, sed Romano fonte largiùs imbuta. Huic cur non liceat?

Ego cur acquirere pauca

Si possum, inuideor; cum lingua Catonis, & Ennii Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum Nomina protulerit?

Quidquid alij cauillentur, Ciceronem habeo patronum. in verbis ille fingendis lib. 3. de Oratore, & in Partitionibus quid obseruandum præceptis nos instruit; suo verò exemplo præit lib. 3. de Orat. lib. 1. Academic. & 2. lib. 3. de Finibus, lib. 2. de Legibus, de Vniuersitate; Quintilianum lib. 8. cap. 3. Horatium & alios. Quod cum ita sit, non tantùm *qualitas & comprehensibilia*, ex 2. Academ. vel *mulierositas*, 4. Tusc. vel *anticipatio, prænotio*, 1. de Natura deorum; vel *beatitas & beatitudo*, in eodem lib. vel *acerualis* lib. 2. de Diuinatione

à Cicerone formata, in oratione vsurpare deforme non arbitror, aut ea, quæ Quintilianus amplectitur, aut quæ apud Horatium legimus (qui vnus plura criticorum iudicio, quàm ceteri omnes innouauit;) sed suo etiam iure hanc siluam velut publicam ingredi, & non radices quidem nouas serere, sed antiquis velut stirpibus oculos inserere, vnde noui surculi efflorescant, cui libet concessum autumo, dummodo sobriè & prudenter hoc in negotio versetur, nec improvidè nimis ac tumultuosè rem gerat. Cauendum enim, ne, cum ditio rem atque opulentio rem orationem esse cupimus, innocentiam suam perdat & verecundiam. Non igitur efformandæ voces fœdæ, immundæ, stridulæ, hiulcæ, barbaræ, quæque expurgatiores auditorum aures offendant; sed nitidæ, liberales, candidæ & virginæ; eæ præsertim, quas necessitas exculet, vel vis quædam singularis ac pondus, & dignitas sua commendet aut grauitas. Nihil igitur leuiter hîc fiat, aut nimis petulanter: ne Varronis in nos incurrat oratio:

Tantum inter duos sensus interesse volunt, vt oculis semper aliquas figuras supellectilis nouas requirant; contra aures expertes esse velint? Quotus quisque iam seruos habet priscis nominibus? quæ mulier suum instrumentum vestis atque auri veteribus vocabulis appellat? Sed inductis non tam illis irascendum, quàm huiusce prauitatis patronis.

Et

Varro.

Et si quid periculosum finxisse videbimur, quibusdam remediis praeuicendum est: Vt ita dicam: Si licet dicere: Quodammodo: Permittere mihi sic. Quibus nec Ciceronem uti piguit. In Bruto: Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur.) De mūdo: Vt in singulis essent bina media: (vix enim audeo dicere Medietates: sed quasi ita dixerim, ita intelligatur) Li. 2. de Finibus bonorum & malorum: Num propterea idem voluptas est, quod (ut ita dicam) indolentia? Li. 1. Tusculanarum: Omne pronuntiatum (sic enim mihi in praesentia occurrit, ut appellem $\alpha\lambda\iota\omega\mu\alpha$: utar post alio, si inuenero melius.) In Topicis: Multa enim ex notatione sumuntur: ea est autem cum ex vi nominis argumentum elicitur, quam Graeci $\epsilon\tau\omega\mu\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\upsilon$ vocant, id est verbum ex verbo, veriloquium. Fusiùs à me haec sunt explicata, ut retundatur eorum importuna calumnia, qui Ciceronem in verbis aut veteribus & propè emortuis, ad vitam quodammodo reuocandis, aut in nouis gignendis ac procreandis nimis liberum & ex legem fuisse blaeterare solent. Quin imò auctore Agellio non nullis, quorum frequens usus (ut sunt nouissimus & nouissime) abstinuisse videtur: quoniam qui doctissimus eorum temporum fuerat Aelius, illo ut nouo & improbo verbo uti vetauerat. Quid verò illud, cuius iudicii fuit, dū Antonius ad grammaticam quasi ferulam reuocatur, tot armatarum legionum armis ad terrorem omnium incin-

Quint.
lib. 8. c.
cit.

In Bruto.

Cic. l. 2.
de Fin.

Agel. l.
10. c. 25.

*Cicero
Philip.*

Etus, quòd pijsſimus dixiſſet? Cicero Philipp.
 Tu verò ne pios quidem, ſed pijsſimos queris: &
 quod verbum omnino nullum in lingua Latinâ eſt,
 id propter tuam diuinam pietatem nouum inducis?
 Sic igitur ſtatuo effrauem eorum licentiam
 iure coërcendam, qui ſibi quidlibet hac in re
 fas eſſe arbitrantur: non tollendum tamen
 ius illud, quod ratio, quod uſus, quod natura
 conceſſit. Age enim, quid ſi, quod non rarò
 fit, res aliqua noua, quam non omne Latium,
 non quotquot olim Latinæ linguæ ſcientiſſi-
 mi, non dicam oculis, ſed vel cogitatione v-
 ſurpare potuit, ſi res inquam talis ex abditis
 emergat latebris, vel ex remotiſſimis tandem
 regionibus per ignotiſſimas huc uſque gen-
 tes proferatur, quo nomine illam afficies?
 Non recepto aliquo; nullum enim eſt: ergo
 nouum vt ingenioſè fingas neceſſe eſt. Pla-

Quint.

cet igitur Quintiliani decretum: *Uſitatis tutius
 utimur; noua non ſine quodam periculo fingimus.
 Nam ſi recepta ſunt, modicam laudem aſſerunt ora-
 tioni: repudiata etiam in iocos exeunt.* Auden-

Cicero.

dum tamen. Namque, vt Cicero ait, *etiam que
 primò dura viſa ſunt, uſu molliuntur.* Auden-
 dum: ſed maiori licentiâ poëtis quàm orato-
 ribus: poëtis in primis comicis, & ſatyricis.
 Quibus etiam laudi & gloriæ duci ſolet, ali-
 quid audacter vel reperiffe, vel accerfiſſe:
 quo aut oblectent amœniùs, aut vitia car-
 pant acriùs. Quod Plautum inter comicos,
 inter

inter satyricos Horatium ambos scriptis suis
superstites egregiè præstitisse videmus.

CAPVT IX.

De verbis odiosis, & sordidis.

Non omnia nos quidem vetera ad Libiti-
nam condemnamus, vt perpetui silen-
tij busto sepeliantur; nec noua omnia, vt na-
scentia primùm è terrâ leuentur & educen-
tur, tanquam ingenua, vindicare conati su-
mus. Vtrumque enim, quæ requiritur in di-
cendo copia cum nitore coniuncta, suo iure,
procul iubet faceßere. Iam verò omnia, quæ
huius capitis titulo auctorata sunt, quæque
obscura, obsoleta, insolentia vulgò dicuntur,
ab Agellio sordentia, maculantia, à Luciano
καπηλικὰ, verè inepta & odiosa verba, è me-
dio tollenda prorsus omnia, vel in exilium
extrudenda iudicamus, vt apud Quados &
Marcomannos & Sarmatas inter cætera &
horrentia & stridentia frigore verba domici-
lium figant. Quorum vt genus vniuersum
melius cognoscatis, Agellium producam lib. *Agell. l.*
16. cap. 7. De Laberio loquitur: *Neque non ob-* *16. e. 7.*
soleta quoque & maculantia ex sordidiore vulgi v-
su ponit; quale est in Staminariis:

Tollet bonâ fide vos Orcus nudas in Catomium.

Et ELVTRIARE LINTEA, & LABANDRIA

E 5

dicit,

dicit, quæ ad lauandum sint data, & COICIOR,
inquit, in fullonicam.

Ecquid properas, ecquid præcurris CALDONIA?
Item in Restione, CALABARRIVNCVLOS di-
cit, quos vulgus Calabarriones.

Item in Compitalibus, MALAS MALAXAVI.

Item in Cacamemnone:

Hic est, inquit, ille GVRDVS, quem ego
Me abhinc duos menses ex Africâ
Venientem excepisse tibi narxavi.

Item in Mimo, qui inscribitur Naca, CIPPVM
dicit & OBBAM, & CAMELLIAM, & PI-
CTACIVM, & CAPITIVM. Præterea in Anna
Perenna, GVBERNIVM pro gubernatore, &
PLANVM pro sycophanta, & NANVM pro pu-
milionem dicit. Quanquam PLANVM pro syco-
phantâ M. quoque Cicero in oratione scriptum re-
liquit, quam pro Cluentio dixit. Atque item in
Mimo, qui Saturnalia inscriptus est, BOTVLVM
pro farcimine appellat, & HOMINEM LEVEN-
NAM, pro leui. Item in Necromantiâ COCIO-
NEM peruulgatè dicit, quem veteres ARVLATO-
REM dixere. Hæc vobis Agellius dedit, ex
quibus frustra nonnulla nimis acerbè casti-
gat, & planè enectâ cupit: non facilè tamen
obtinebit, vt planum prorsus interimat; Ci-
cero, vt fatetur, vsus est: aut obbam; Persius
sibi vindicias penes libertatè postulat. Nulli
tamen non satis hinc lucis, vt videre ne-
queat, quænam verba lege nostrâ proscri-
bantur.

bantur. Eadem, quæ Cicero proſcribit in *In Bruto*, dum vnum inſtar omnium exagitat. ^{to.}

Sifenna autem quaſi vſitati ſermonis emendator cum eſſe vellet, ne à Caio quidem Ruſcio deterreri potuit, quo minus inuſitatis verbis vteretur. Quidnam iſtuc eſt, inquit Brutus, aut quis iſte eſt C. Ruſcius? Et ille, Fuit accuſator, inquit, vetus, quo accuſante Chirtilium, Sifenna defendens dixit, quadam eius SPVTATILICA eſſe crimina. Tum C. Ruſcius, Circumuenior, inquit, iudices, niſi ſubuenitis. Sifenna, quid dicas neſcio; metuo inſidias. Sputatilica, quid hoc? ſputa quid ſit ſcio, Tilica neſcio. Maximi riſus. Sed ipſe tamen meus familiaris rectè putabat eſſe inuſitatè loqui. Diſplicuit hoc verbū; quia inuſitatum: addo; quia & ſordidum. Ita plerumque quod non illuſtrium virorum vſu nitescit, ſordes contrahit vel inter olidas officinas, vel inter priſcorum parietinas, & ruderata primorum illorum paſtoricię gentis hominum mapalia. Riſum hæc mouet. In ſimili cauſidico nō abſimile quid narrat Agellius; quem quoniam ſemel arripui, necdum dimittere viſum eſt. Cōmodus enim huic loco occurrit; ſi quis alius: Roma nobis præſentibus, vetus celebratusq; homo in cauſis; ſed repentinā & quaſi tumultuariā doctrinā præditus, cū apud præſectū vr̄bis verba faceret, & dicere vellet, inopi quendā miſerog; victu viuere, & ſurſureū panē eſitare, vinūq; eructū & ſætidū potare: Hic, inquit, eques Romanus APLVDAM edit, & FLOCES bibit.

Agell. l.

II. c. 7.

bibit. Adspexerunt omnes qui aderant, alius alium, primò tristiores turbato & requirente vultu, quidnam illud vtriusque verbi foret. Post deinde, quasi nescio quid Thuscè aut Gallicè dixisset, vniuersi riserunt. Legerat autem ille *APLYDAM* veteres rusticos frumenti fursurem dixisse: idq̄, à Plauto in Comœdia (si ea Plauti est) quæ *Astraba* inscripta est, positum esse. Item *FLOCS* audierat prisca voce significare vini facem è vinaceis expressam: sicuti *FRACES* ex oleis. Idq̄, apud *Cecilium* è *πωλεμένοισ* legerat, eaq̄, sibi duo verba ad orationum ornamenta seruauerat. Hæc auctoris verba sunt: addit deinde & alterum non minùs lepidum facinus, quo caudidicus nescio quis feriò in re feriâ bouinator ter quater magnâ voce cùm in clamasset, à coronâ circumstantiùm explosus, & rudenti sibilo vexatus, vt Ciceronis vtar voce, iactans se & gestiens (mores agnosce nostrorum trosculorum) Nō enim *Lucilium*, inquit, legistis, qui tergiversatorem, Bouinatorem dicit. Addit *Agellius*: Est autem in *Lucilio* vndecimo versus hic:

Lucil.

Hic strigosus, bouinatorq̄, ore improbo durus.
 Quod olim cacoëthes, hoc & nuper & fan-
 nis & sarcasmi explodi meruit. An non prio-
 ri sæculo omnis illa secta ferruminatores vo-
 cati sunt, quòd *Hermolaus Barbarus* ver-
 bum illud frequentius vsurpasset? *Mollius*
 pro causâ & controuersiâ, pro re ac veritate
 satis clarè *Politianus* ad *Bartholomæum Sca-*
 lam:

Polit.

lam: Et tu mihi, inquit, superioribus diebus aperte dixisti, & abs te auditum mihi retulerunt, non placere genus scribendi meum: propterea, quod adscita nimum verba, & remota consector: me quoque esse quendam (sic enim soletis dicere) ferruminatorem. Vox enim hac apud te significare iam diu coepit eum, qui verbis istis paulò minus vulgaris vteretur. Nam Hermolaum Barbarum, quasi per iocum, vocare Ferruminatorem soles, vt audio, quia verbum fortasse istud aliquoties ille vsurpauisset. Non impolitè quidem Politianus: atque vti nam tam ipse alios excusare verè potuisset, quàm remotus à grauiori noxâ & flagitio fuit! Demus sanè verbum illud Plinio notum, vel vnum aliquod minùs notum in aliorum societatem coire posse; cauendum tamen ne gregatim profana illa in sacra eloquentiæ adyta irrumpant: ne profana passim misceantur sacris, & omnis pessum eat orationis sanctimonia. Cui non tantùm exitium moliantur illi tetrici absurdarum vocum amatores; verùm & illi, qui non ista quidem sectantur obscuriora, sed vilia, proiecta, protrita vel admittunt venientia, vel etiam verecundantia, si fas dicere, aut inuitant, aut inuita adesse cogunt. Iam omnino Politiani partibus faueo. Etenim si qua cuique obuia sunt, ea tantùm noster sermo recipiat, nullâ magis, quàm tabellionum linguâ vtetur. Præclare pro meâ & Politiani sententiâ Quintilianus: Constituen-

Quint.

dum

dum imprimis quid sit, quod consuetudinem vocemus. Quæ si ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosum dabit præceptum, non orationi modo, sed, quod maius est, vitæ. Vnde enim tantum boni, vt pluribus, quæ recta sunt, placeant? Igitur, vt velli, & comas in gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet hæc inuaserint ciuitatem, non erit consuetudo: quia nihil horum caret reprehensione: at lauamus & tondemus & conuiuimus ex consuetudine. Sic in loquendo, non si quid vitiosè multis infederit, pro regula sermonis accipiendum est. Nam, vt transeam, quemadmodum vulgò imperiti loquuntur, tota sæpè theatra, & omnem circi turbam exclamasse barbarè scimus. Ergo consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut viuendi, consensum bonorum. Quid iam illi, qui auctoritati suæ aliquid abrogatum arbitrantur, si quid studij in limandâ & perpoliendâ oratione positum ab ijs esse videatur? Dedecet nempe Theologos, Philosophosque sapientiæ grauiorisque scientiæ studiosos verba indagare, aucupari syllabas, & circa pigmenta ac fucum ceteraque aurium lenocinia tempus consumere: non inficior; sed rogatos velim, an augustissimam vtriuisque scientiam, verba situ lenta, de Cloacinæ gremio, de sinu Stercutij (dabitis veniam: in tantis enim sordibus pudenter, sed integrè explicandis, quibus aliis vtar dictionibus non reperio) olida & fœtida non de-

de

deceat? Nulla tanta rerum grauitas & dignitas est, quæ iurorem & pædorem orationis commendare possit. Præclarè Cicero: *Cic. l. 3. de Orat.*
Nam cum omnis ex re atque verbis constet oratio: neque verba sedem habere possunt, si rem subtraxeris: neque res lumen, si verba semoueris. Verùm nimis à viâ digressus sum, ad eos veniamus, qui quod in omnibus reprehendunt, ac creberimis verberant conuitijs, ne ipsi quidem euitare possunt, aut volunt. ad barbaros inquam veniamus.

CAPVT X.

De verbis peregrinis & barbaris.

Restat denique, vt de verbis barbaris dicam pauca: neque enim multis opus. Quis tam barbarus, vt barbaris patrocinari velit? Irrumpunt tamen interdum, quantacunque industriâ vias omnes obsederint scriptores, irrumpunt, inquam, aut aliorum inopiâ in subsidium aduocantur. Itaque quod in oratione facillimum esse videtur, barbaris carere verbis, id factum est omnium difficillimum. nec quidquam in hac commentatione tam reformido, quàm hunc actum agere. Agam tamen, non velut in scenâ Roscius, quo spectante gestum facere,
 eius

eius erat hominis, cui aut perfrictum os, aut nullum; sed ut unus aliquis, qui spectator esse mallet, & alios ad agendum inuitat. Primum istud considero, quædam barbara quidem esse naturâ, sed priuilegio, & maiorum beneficio togam induisse, quædam nefariè admodum & scelerosè in censorias tabulas irrepere conata. Quod quidem cum omni procul dubio certissimum sit, incertissimum tamen relinquatur, quænam ista sint, quibus Romæ fas degere, quibus nefas. Nec istud quidem satis manifestum in dubiis, quod ad tribunal diem illis dicamus, causam peroremus. Implexa omnia & intricata, in controuersiarum, si dicere liceat, senticetis delitefcunt. Nec illa ipsa vox, quâ hoc vitium proditur, satis tuta est & secura. Agellius illi pe-

Agel. l. 13. c. 6. riculum creat lib. 13. cap. 6. Itaque id uocabulum, quod dicitur vulgò barbarismus, qui ante D. Augusti atatem purè atque integrè locuti sunt, an dixerint, nondum equidem inueni. Mitior hîc

Idem l. 5. c. 20. est accusator, alibi atrocior, lib. 5. cap. 20. Neque Solæcismum, neque Barbarismum apud Græcorum idoneos adhuc inuenimus. Nam sicut Βάρβαρον, ita σόλοικον dixerunt. Nostri quoque antiquiores Solæcismum facile, Solæcismum haud scio an unquam dixerint. Quòd si ita est, neque in Græco, neque in Latino Solæcismus probè dicitur. Agellium audio? obturbat Quintilianus,

Quint. qui vocem illam liberè vsurpat. *Quin* imò
Agellio

Agellio crura suffringit auctor ad Herenniū *Ad He-*
 lib. 4. quem multi Ciceronem esse volue- *ren. l. 4.*
 runt. Quibus assentiri non possum. Neque
 enim tam ferreâ fronte, & plumbeo corde
 Agellius, vt ea diceret, si tum auctor iste in
 doctorum manibus versatus esset, & non in
 diuorum genibus iacuisset, suo fato proditu-
 rus. Cui etiam mulctam dicerem, quòd in a-
 lienam se familiam intraserit, nisi ipsum mul-
 ctæ nomen perhorrescerem. Agellius lib. 11. *Agel. l.*
 c. 1. *Vocabulum autem ipsum MULCTÆ, idem 11. c. 1.*
M. Varro in 9. rerum humanarū, nō Latinum, sed
Sabinum esse dicit. Idg. ad suam memoriam man-
fisse ait in lingua Samnitium, qui sunt à Sabinis
*orti. Quid plura? Quintilianus tandem ad sit, *Quint.**
 & quasi sub signis copias ducat: *Vnum barba-*
ris mi genus, inquit, gente. Quale sit si quis Afrū, vel
Hispanum Latina orationi nomen inserat: vt fer-
rum quo rota vincuntur, dici solet CANTHVS:
quanquam eo, tanquam recepto vtitur Persius: sicut
Catullus PLOXENVM circa Padum inuenit: &
in oratione Labieni, siue illa Cornelij Galli est, in
Pollionem CASNAR affectator è Galliâ ductum
est. Nam MASTRUGAM, quod Sardum est, illu-
*dens Cicero ex industriâ dixit. Hæc ille circa lib. *Pro**
 1. cap. 5. initium: circa finem verò idem ipse: *Scauro*
 Peregrina porro ex omnibus propè dixerim genti- *& de*
 bus, vt homines, vt instituta etiam multa venerunt. *prouin-*
 Taceo de Tuscis, & Sabinis, & Prænестinis quoque: *ciis cō-*
 Nam vt eorum sermone vtentem Vectium Lucinius *sulari-*
 bus,

F

inse-

*infectatur: quemadmodum Pollio deprehendit in
 Liuiopatauinitatem: licet omnia Italica pro Ro-
 manis habeam. Plurima Gallica valuerunt, vt
 RHEDA, & PETORITVM: quorum altero Ci-
 cero tamen, altero Horatius vtitur. Et MAPPAM
 quoque vsitatum circo nomen Pœni sibi vendicant,
 & GVRDOS, quos pro stolidis accipit vulgus, ex
 Hispaniâ duxisse originem audiui. Sed hæc diuisio
 mea ad Græcum sermonem præcipuè pertinet: nam
 & maximâ ex parte Romanus inde conuersus est, &
 confessis quoque Græcis vtimur verbis, vbi nostra
 desunt: sicut illi à nobis nonnunquam mutuantur.
 Mirentur iam tandem, & indignentur Cice-
 roniani nostri, multa nos verba apud doctio-
 res etiam atque adstrictiores reperire, quæ
 nec in Ciceronis indice apud Nizolium, nec
 in alijs huiusmodi Thesauris reperiri possunt.
 Verùm cum alibi de Ciceronis vocibus dis-
 ceptandum sit; id modò pro sententiâ di-
 ctum cupio: barbara illa, quæ antiqui iure
 Latij donarunt, sic demum eo frui posse; si
 lex ab ijs lata, penes quos auctoritas: si non
 antiquata & refixa fuerit. Arque id maximè
 expendendum: an vni alicui occasione op-
 portunè & congruè alienum vocabulum
 quasi proprium solers & subtilis auctor con-
 cesserit: an necessitatis potiùs, quàm vrbani-
 tatis gratiâ publici iuris fecerit. Hoc enim
 casu publicum esse nihil vetat; aliàs verò aut
 eâdem, aut consimili de causâ accersendû,
 aut*

aut nec admittendum quidem omnino. Quamnam autem in auctoritate illa haberi debeant, quæ honorum gradus distinguere & adsignare solent vulgò, quæque priscam interea disciplinam ac facundiam de gradu non ratò deiiciunt, ambigere interdum soleo. Profanus quidam, quem honoris causâ taceo, multum illis honoris impertit: & has omnes dictiones inter legitimas numerari præcipit: *Ramus* Papa, Cardinalis, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, *in Gies-* Monachus, Presbyter, Diaconus, & eiusmodi infi- *ronia-* nita, quæ religioni nostræ deseruire solent. *no.* Item Connestabulus, Admirallus, Dux, Comes, Marchio, Baro, Cancellarius, Parlamentũ, Praeses, Consiliarius, Aduocatus, Procurator. Quæ quidem omnia nec reiicere possumus, cum nonnulla, eadem olim significatione, quâ modò, purè putè Latinâ sunt: nec omnia tamen tutò admitti posse videntur: quæ putida satis & rancida & velut eructa suo se colore produnt. Hæc vna inter reliquas via est, quâ se barbaries insinuat, ambitiosa assentatio, & titulorum honorumque ac magistratuum noua appellatio. Quod in Ammiano Marcellino nemo non clarissimè intuetur. Illum itaque aliosque, in has similesue salebras abruptè præcipites sublequi non suaferim; neque tamen ita persistere velim in antiquorum velut orbitâ, vt non aliquantulum, pro temporum locorumque ratione deflectam: denique re-

ligionem semper probavi; non superstitionem. Id sanè crebrò vsu venire necessum est, vt à quibus res ipsas accipis, eorum vsurpes etiam voces: & paucis datum est, atque id in paucis, quod recens nouisse incipis, veteri explicare verbo. Nec satis statuere possum, an eâ occasione fingere vocabulum expediat nostrum, an alienum admittere. Fingere omnino malim, vbi id bellè & venustè fieri potest: id fieri si non possit, malo adoptare alienum, quàm monstrum gignere. Id omnibus in gentibus omni tempore probatum fuit. Vnde illa linguarum propè omnium permixta verba, interdum quidem non nihil deflexa, sed quæ originem suam eiurare non possint, & alienam mentiri. Cauendum tamen seriò, ne qui supra vulgus sapiunt, & posteritatis memoriæ se suaque consecrata desiderant, nimis discinctè hac in palæstrâ versentur. Quis credat, post quinquaginta circiter annos fœdus Carthaginiese à Romanis romanè conscriptum, nec Romanos quidem intelligere potuisse? Vt Polybio non credas asserenti, credes certè, si ex historiâ Nitardi, alterius fœderis rudera contempleris, vbi Ludouicus Romanâ suâ linguâ sic pactum sacrosanctè confirmat: *Pro dō amur, & pro Christian poblo, & nostro comun saluament, dist di en auant, in quant Dios sauir, & prodir me dunat, si saluarai eo cist meon fradre*

*Nitar-
dus.*

dre Karlo & in adiudha, & in cadhuna cosa, si cum om p dreit son frada saluar dist ino quid il mi altre si fazet, & abludher nul plaid nunquam prindrai, qui meon vol eiss meon fradre Karlo in damno sit.

CAPVT XI.

De verbis sententiisq; Græcis.

CVM barbaris vbi debellassem, nullum mihi præterea bellum fore reliquum arbitrabar, sed opinio me mea fefellit; Græci mouent, & imperij partem aliquam inuadere conantur. Quem illis ducem opponemus? Quamuis Cicero Romanorum suorum plus æquo amantior, & doctrinæ atque industriæ suæ iactantior Græcorum interdum in verbis penuriam vel inuideat vel fugillet acerbius; sæpè tamen cogitur ad eorundem opes confugere, & inde mutuum sumere, quo commentationes suas adornet & instruat. Ille ille, qui libro secundo de Oratore circa vocem *Ineptus* tam dicax est, & vt quibuidam placet, tam inurbanè inepruit his verbis: *Quem enim nos Ineptum vocamus, is mihi viderur ab hoc nomen habere ductum, quòd non sit aptus: idq; in sermonis nostri consuetudine perlatè patet.*

Cic. 2.
de Orat.

Nam qui aut tempus quid postulet, non videt: aut plura loquitur: aut se ostentat: aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet: aut denique in aliquo genere, aut inconcinuus aut multus est, is Ineptus esse dicitur. Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio. Itaque, quòd vim huius mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Vt enim quæras omnia; quomodo Græci Ineptum appellent, non reperies. Idem ille qui Tusculanarum secundo, quòd vnâ eademque voce laborem & dolorem efferant Græci, exclamat: O verbarum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia! Aliud est, inquam, dolere, aliud laborare. Ille omnis facundiæ atque eloquentiæ Apollo Pythius, non tantùm omni doctrinâ à Græcis Romanos superari; ab iisdem ad Romanos humanitatem cum litteris aduenisse fateri cogitur; sed longè etiam Græcorum linguam Romanâ longè copiosiore esse inficiari non potest. Ex quo fonte illa profluunt, non admodum liberaliter concessa, sed necessariò: Quanquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa Philosophia, ut Rhetorica, Dialectica, Græmatica, Geometria, Musica, quanquam latinè ea dici poterant, tamen quoniam vsu recepta sunt, nostra ducamus. Eodem quoque libro non magno interuallo: Equidem soleo etiam, quod vno Græci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere. Et tamen pu-

Cicero
Tusc. 2.

De Fini-
bus bon.
& mal.
lib. 3.

ro concedi nobis oportere, vt Græco verbo vtamur, si
 quando minùs occurret Latinum, ne hoc ephippius,
 & acratophoris potiùs, quàm proægmenis, & apo-
 proægmenis concedatur. Quanquam hæc quidem
 Præposita rectè & Reiecta dicere licebit. Non ego
 hîc quidem Ciceroni iniurius esse cupio,
 aut eum vlllo modo reprehendere vel con-
 temnere. Quin imò eius auctoritate id con-
 firmare desidero, omnibus concessum, si-
 quando minùs concinnè euitari potest, vt
 Græcâ potiùs voce rem exprimant disertè,
 quàm explicare negligant. Procul absit à me,
 quod à ratione procul abesse reor, vt Tiberij
 factum probem, quod Suetonius enarrat, *Sueton.*
cap. 7. Sermone Græco, quâquam aliàs promptus cap. 71.
 & facilis, non tamen vsquequaque vsus est, absti-
 nuitq; maximè in senatu: adèò quidem, vt MONO-
 POLIVM nominaturus, priùs veniam postularit,
 quòd sibi verbo peregrino vtendum esset, atque et-
 iam in quodam decreto patrum, cum εμβλημα re-
 citaretur, commutandam censuit vocem, & pro pe-
 regrinâ nostratam requirendam: aut, si non reperi-
 retur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem
 enuntiandam. Prudentiùs & anterior Plautus,
 & Plinius posterior tam scrupèâ viâ oratio-
 nem suam ire noluerunt. Concedamus illa
 mysteria Tiberio, cui maius nefas fuit vnam
 vocem in ciuitatem admittere, quàm tot o-
 ptimates, florem nobilitatis, lumen curiæ, nò
 tantùm in exilium mittere, sed etiam trucu-

Dio.

lentissimè excarnificatos nullo iudicio, nullo iure, per summum scelus perimere. Illius hoc sit facinus: cuius & alia quàm plurima non minùs ridicularia. Dionem audite. Tiberius strenam à quibusdam oblatam non accepit, eademq; de re edictum proposuit, in quo voce non Latinâ vsus. Hoc ei cùm in mentem venisset noctu: vt erat elegantia in loquendo perquam diligens, omnes qui Latina lingua proprietatem studiosè obseruarant, ad se vocauit. Ibi Ateio Capitone dicente, tametsi nemo ante eum isto vocabulo vsus fuisset, nunc nihilominus in Tiberij gratiam inter antiqua referendum; Marcellus quidam subdidit, hominibus Casarem ciuitatem Romanam dare posse: verbis non posse. O supercilium! o cerebrum! Quid hoc est aliud quàm eueris naturæ legibus rem ipsam verbis in seruitutem dare, vt mancipia dominantur heris? Ego sanè eorum viam ingrediens, qui meliores & sapientiores haberi solent, & non infimâ in classe censei, hanc omnibus concessam facultatem puto; vt in Græcis verbis adoptandis, non tantùm necessitati famulentur aut utilitati; sed interdum etiam aliquid indulgeant venustati. Quin imò in familiari nostro sermone, quo sensa proferimus domestica, quo epistolas conteximus, non seuerioris præsertim alicuius negotij interpretes, ausim etiam liberius apophthegmata, & gnomas, & facerias quasdam ac sales seu liberâ,

seu

seu astrictâ numeris oratione intexere, dummodo ad eum mihi sermo vel scriptio, qui talibus delectetur. Nihil verò magis insulsum, & cachinnis dignum & fannis, quàm iis Græca inculcare, seu verba, seu Poëtarum ac Philosophorum monita, qui eius linguæ ignari penitus; præsertim si ad viros graues eant epistolæ, quos dum conciliare nobis volumus, reuereri debemus. Hoc enim quid aliud est quàm eorum inscitiam accusare, & ignauiam quasi publicè exprobrare? Laudanda Ciceronis prudentia, qui duobus præsertim temporibus Græcis dictionibus familiariter vsus est. Tum primùm cùm Græcorum libris maiori necessitudine iungeretur: deinde cùm ad eos scribit, qui huiusce sermonis peramantes censerentur. Itaque post Pharsalicam pugnam, vbi à foro secedens ad Academiam, vel alia Philosophorum gymnasia sese subduxit, & cum mortuis, quæ æternùm victura essent scripturus, assiduè versabatur, dum Græca die noctuque volueret, (soli enim Græci inter Philosophos lectione digni) quod delectabat, quod pascebat, quod sapiebat animo, id prodebat oratio. Excusat se epistolâ ad Cæsarem: *Genere nouo sum litterarum ad te vsus, vt intelligas non vulgarem esse commendationem.* Vir quidam doctus existimat id factum, quòd Græca insereret, non satis pro veterum more. Non vehemen-

*Famil.
lib. 13.
epist. 15.*

ter repugno: ideò tamen factum arbitror, quòd præter rem, exiguâ in schedulâ, tantum abiret in præteriti temporis recordationem, non sine philosophico impetu, & sacro quodam impulsu. Quod & illud præsertim metrum loquitur: *Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera præcepta Evemidiæ: Μισῶ σοφιστήν, ὅστις ὄνυχ' αὐτῷ σοφός.* Nihil enim mirum, nec quicquam incongruum, si ad Cæsarem scribens ex Græcis scriberet Græca, cum eius linguæ ac studij nec ignarus esset Cæsar, nec haberi vellet. Quidquid tamen hac de epistolâ arbitrentur alij; arripe si placet Ciceronem, & per immensa illa litterarum volumina vagare liberiùs; id sanè reperies, quod à me dictum est, tum cum Græca intexuisse plurima, dum Græcorum scriptis plurimùm insisteret, & Martis pertæsus ignavi, ad strenuam se Palladem transferret. Alterum verò tempus fuit, cum ad eos scriberet, qui vel Græci, vel cum Græcis studiorum fœdere coniunctissimi, & sapientiæ non in abdito ac cæco recessu, sed luce palam, & sole coram studium suum nauarent. Ad Atticum epistolæ in manibus sunt. Plura ad eum græcè scripta, quàm ad ceteros omnes. Quid mirum? Atticus erat. Cùm tamen tam opportunè, tam scitè, cum Græcis commercium institueret, id obtinere non potuit, quin Græculi appellatio eâ tempestate infame probrū ipsius

*Plut. in
vita.*

stitueret, id obtinere non potuit, quin Græculi appellatio eâ tempestate infame probrū ipsius

ipsius nomini tenaciùs hæreret. Qui Cicero-
nem deinde secuti, imprudentiùs & propè
impudenter pergræcati sunt. Nam cum Græ-
corum plena essent omnia, desiit esse pudori
Græca nosse. Cumq; Græcorum more bibe-
rent & vomerent, Græcorum more & sapere
& loqui à se alienum esse non putauerunt.
Augusti epistolas legite, familiarem eiusdem
sermonem excutite; non diffitebitur. Verba
quædam ipsius nuper satis putida produxi-
mus: Græcum iis stemma est. Pro stulto *baceo-
lum* dicebat. *Βάκχλη* & præter obscœnam rem,
stultum apud Græcos significat. Hesychius: *Βάκχλη* & *ὁ μέγας ἢ ἀνόητος*. Si fortè *bareolus*
legi malis; nec tunc quidem Græci suam vo-
cem reperere desinent. Et mirum est, si Græ-
cis verbis delectaretur, qui sacrum illud co-
gitationum suarum arcanum, Græcâ voce, &
eâ quidem nouâ dedicauit. Suetonius c. 72.
*Si quando quid secretò aut sine interpellatione a-
gere proposuisset, erat illi locus in edito singularis,
quem Syracusas & τεχνόφουον vocabat.* Hoc est
quod Varro incusat, dum ait sui temporis ho-
mines delicata villis nomina vsque inde è
Græciâ petita imponere. Verùm longior hîc
esse nolo. Ineptum est, quod non minori vir-
tute ac voluptate tuis copiis instruere potes
conuiuium, ex alieno penu adornare. Quam
tamen insaniam insaniunt nunc etiam, qui
vix Græcorum characteres efformare didi-
cerunt,

Hesyck.

Sueton.
cap. 72.

cerunt, etiam qui nesciunt, etiam qui reprehendunt.

Si natura negat, facit indignatio versum,

*Iuven.
satyr. 6.*

— *Omnia Græcè,*

*Cùm sit turpe magis nostris nescire Latine;
Hoc sermone pauent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundūt animi secreta. Quid vltra?
Nihil vltra. Nolo thalami secreta reuelare.
An non & Belgicæ matronæ nostræ ita modò
gallicè lasciuiunt, vt Romanæ quondam
græcè? Quid matronas commemoro sequi-
oris sexus? An non & viri? Si tamen viri sunt,
qui patrem aut matrem compellare nesciunt
nisi lac Gallicum fuxerint post ætatis annum
vigesimalum interdum, & quadagesimum.*

Ohe iam satis est.

CAPVT XII.

*Breuiæ quædam monita à verborum de-
lectu non aliena.*

AD modum succinctè duo percurram o-
rationis vitia, quæ ad verborum vitia
reuocari possunt. Primum vt notarem Sene-
cæ me admonuit epist. 114. *Arruntius vir raro
frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit
Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sal-
lustium: EXERCITVM ARGENTO FECIT: id
est, pecuniâ parauit. Hoc Arruntius amare cœpit:
posuit*

posuit illud omnibus paginis. dicit quodam loco: FUGAM NOSTRIS FECERE. Alio loco: HIRO REX SYRACVSANORVM BELLVM FACIT. Et alio loco: QVÆ AVDITA PANORMITANOS DEDERE ROMANIS FECERE. Gustum tibi dare volui. Totus his contextitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua, nec sine caussa. ille enim in hac incidebat: at hic illa querebat. Vides autem quid sequatur, vbi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius: A QVIS HIEMANTIBVS: Arruntius in primo libro belli Punicii ait: REPENTE HIEMAVIT TEMPESTAS. Et alio loco, cum dicere vellet frigidum annum fuisse, ait: TOTVS HIEMAVIT ANNVS. Et alio loco: INDE SEXAGINTA ONERARIAS LEVES PRÆTER MILITEM, ET NECESSARIOS NAVTARVM, HIEMANTE AQVILONE MISIT. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallustius dicit: INTER ARMA CIVILIA AQVI BONI FAMAS PETIT. Arruntius non temperavit, quo minùs primo statim libro poneret: INGENTES ESSE FAMAS DEREGVLO. Hoc est, quod Seneca nos docet prudens, & non minùs verborum quàm morum seuerus exactor: sine vitio ac reprehensione meritâ eadem crebrò dictiones redire non posse: vel enim ineptam in se continent affectionem, vel ignauam ac supinam arguunt scribentis vecordiam: aut denique linguæ imperitiam,

fer-

sermonis inopiam. Itaque, ut vitiosis nullus locus sit; elatioribus minusque apud antiquos notis rarissimus esse debet. Feriunt enim legentis animum, & non attento licet, atque oscitanti molestius incurrunt, ac sese quodammodo ingerunt, ut latere non possint, imò nec latere velle videantur, sed admirationem sui concitare stolido quodam & inani fastu. Reliqua quæ de plebe sunt, facilius sese occultant, aut certè non ita ambitiosè sese ingerunt, ut quamuis eant redeantque sapius, minus tamen notentur. Neque ideo his impune erit, si singulis recurrant lineis, & quasi viam obsideant, & aditum reliquis præcludant: nisi ea fortè tam necessaria fuerint, ut sine molestâ curâ reiici non possint. Tunc enim maius vitium esset orationem suam fatigare nimium, ea quæ se offerunt repellendo; alia, quæ non satis morigera sunt, inuitando. Cauendum sanè, omnino cauendum, ne quis cum Hermolao *ferruminator* audiat, aut huiusmodi nomine per infamiam innotescat, dum litterarum subsidio famæ suæ consulere molitur. Illud igitur primum sit, quod vitare necessum est. Alterum in controuersiam vocatur: an in orationis contextum, quod passim iam elegantiores facere assueuerunt, sine vanitatis aut leuitatis vitio versus sese insinuare possint? Cicero quidem de Oratore lib. 3. & Quintilianus lib. 9. cap. vlt. versus aiunt

*Cic. de
Orat.
lib. 3.
Quint.
lib. 9.*

in

in oratione fieri multò fœdissimum esse. Sed hoc nil ad causam nostram pertinet, qui nullo modo orationis artus velut & membra, versus esse volumus, sed quasi monilia, aut qualia in aureo solent esse cratere, signa quædam & insecta. Verùm antequam totâ de re sententiam ferre possim, hoc primùm constituo: Oratoribus poëtarum lectionem maximè vtilem esse; tum quòd eorum animos sublimiori & diuiniore quodam spiritu supra vulgus euehere soleant: tum etiam, quòd omni orationis apparatu magis instructi, etiamsi non omnia eadem audaciâ efferre persuadeant, aliqua tamen æmulari docent, quæ oratorem magis venerandum plebi & reuerendum exhibeant. Hanc lectionem Cicero, Quintilianus, & alij Rhetorum principes, non tantùm probarunt, sed seuerè præscripserunt. Non tamen hac præsertim in re controuersia nostræ cardo versatur, an poëtæ oratori legendi sunt, cui & historia cognita esse debet, & omnis perspecta humanitas, & explorata antiquitas. Id enim imprimis examinandum suscepi, an antiquorum poëtarum versibus in oratione locus esse possit. Cùm verò descriptionis varia sint genera, pluribus opus est scitis ac decretis, vel vt austera conticescant nomina, nō nullis sanè opus est conclusiunculis. Nam, vt cætera omittamus, & epistolarum sua est venus, & philosophica-

rum

rum litterarum anima est & mens alia; atque eius etiam, quod orationis nomen, quasi propriam possessionem inuasit, intra poëtarum limites ac terminos sua iura sunt & leges: ut aliud atque aliud de vnoquoque genere iudicium esse debeat. Primum ergo epistolis, & familiari quoque domesticæque consuetudini versiculum aliquem, aut eum dimidiatum miscere nemo prohibet; quin imò, nemo non laudat: tum præsertim, cum ad hilarem quempiam exultantemque Nationem, non ad tetricos illos morososque frontones perscribimus, aut ἀμύσους & agrestes de Timonis villulâ humanitatis omnis inimicos. Quod verò ad sacratiora illa, & magis intacta intemerataque sapientiæ studia spectat, maior difficultas videri posset, nisi omnis olim penitior & augustior cognitio solis propè poëtarum versibus commissa fuisset. Itaque Cicero nullibi magis huius disciplinæ se obseruantem ostendit, quàm in iis, quæ ad philosophiam spectant, libris. Quod ipsum priscos factitasse confirmat lib.

Cicero
Tusc. 2. *Fuisti sæpè credo, cum Athenis*
esses, in scholis Philosophorum. Fui verò, ac libenter
quidem. Animaduertebas igitur, etsi tum nemo erat
admodum copiosus, veruntamen versus ab his ad-
misceri orationi. Ac multos quidem à Dionysio
Stoico. Probè dicis. Sed is quasi dictata nullo dele-
ctu, nullâ elegantia. Philo & proprium numerum,

⊕

& electa poemata, & loco adiungebat. Itaque postquam adamaui hanc quasi senilem declamationem, studiosè equidem vtor nostris poetis. Sed sicubi illi defecerunt, verti ipse multa de Grecis, ne quo ornamento in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Restat tertium illud genus, eloquentiæ quasi proprius auitusque fundus, quod in foro, in curiâ, in rostris dominari gaudet. Quod quidem genus, cum suavi illo suo agmine fluere debeat, sæpius ad poetarum virides licet amœnasque lauros allidi non debet. Neque tamen Cicero id vitauit adeò, quin interdum ex florenti illâ siluâ surculos legit, quibus oratio magis efflorescat. Quod pro Cælio, pro Balbo, in Pisonem, in Antonium factitasse nemo inficiari potest. Id tamen obseruandum seriò, quod iam pridem in omni orationis parte obseruandum duxi: quid auditorum aures ferant, quid postulent. Afer nuper docuit suâ ætate id non modò vitio non datum, sed inter virtutes numerari solitum. Exigitur, inquit, ab oratore etiam poeticus decòr, non ab Attij aut Pacuuij veterno inquinatus, sed ex Horatij, & Virgilij, & Lucani sacrario prolatus. An verò nostri nostrâ hac tempestate nimis luxuriauerint, & inani ostentatione se ridiculos exhibuerint, nolo decernere: satis res omnibus manifesta, quibus non de pepone cerebrum.

CAPVT XIII.

Quid de iis, qui sola Ciceronis verba admittunt, censendum.

Quid enim aliud:

O imitatores seruum pecus!

Polit.

Nulli enim magis Ciceroni repugnant, quàm hi Ciceroniani. Quod quidem vt vel ipsis folijs radijs clarissimè depingam, nihil opus est, vt cuiusquã alterius auctoritatem accersam; accersam tamen Politiani: qui inter primos Ciceronis mimum & laruã eruditorum scholis exigere conatus est. *Sapè enim hoc vsu venit, & quidem cū magno meo interdum vel risu vel stomacho; vt illa ipsa in nostris scriptis potissimùm reprehenderent, quæ in bonis emendatisq; Ciceronis exemplaribus reperirentur; cū tamen ipsi voces omnino barbaras pro Ciceronianis vsurparent. Quas videlicet excusores isti nouorum librorum Teutones peruersissimè aliquando effinxissent. Sunt ea vera quidem, sed minimè tamen scripta politioribus. Batanas aures quærunt, & nares Bœotias. Illud scire velim imprimis, an oratorem eum meritò vocemus Ciceronianum, qui de quacunque re propositâ grauiter & ornatè disceptare possit? Quid ambigimus? Talem eum describit Cicero libris de Oratore, & sexcenties propè idem ingeminat eruditissimo*

simo Rhetoricorum librorum commentario. Produc igitur hunc ex Ciceronis scholâ, vi-
 rum, si fas dicere, cœlitus delapsus, & in di-
 cendo Deum; non ex Coracis nido declama-
 tores molestos: quot ille verbis vti cogetur,
 quæ nunquam Ciceroni in mentem vene-
 runt; & venissent tamen, si de iisdem rebus
 differendum fuisset? Prohibe hunc militiæ
 verba de Vegetio sumere: agriculturæ de Var-
 rone, & Catone: architecturæ de Vitruuio:
 medicinæ de Celso: philosophiæ de scholis
 non nulla: aliarum rerum ab aliis vocabula,
 an non Rhetoricam artem scripseris, qualem
 Cleanthes olim, & Chrysippus, sic (Ciceronis *Cicero.*
 verba sunt) vt si quis obmutescere concupierit, nihil
 aliud legat? Quid, vt cæterarum artium instru-
 menta præteream, an ea nomina telorum,
 gladiatorum, iaculorum frustra sunt, quæ Agel- *Agell. l.*
 lius lib. 10. cap. 21. concessit? aut eadem Lati- *10. cat.*
 na non sunt, quia pleraque Ciceronis non
 sunt? Præclare meo iudicio integerrimus sa-
 pientissimusque Campianus: *Verbum recipio Caro-*
 nullum, quod non ille recepisset; multa autem ad- *piannus.*
 mitto, quæ ille non protulerit, prolaturus sine dubio, si
 tulisset occasio. An ego dubitem, qui vir grauis & sa-
 piens, pertractans philosophica, voces conuenientes
 fecerit, idq; vt augetet linguam Latinam; sicut ipse
 affirmat: idem si de agriculturâ fusiùs disputasset,
 plurima dixisset cum Varrone, Catone, Columellâ:
 præsertim cum in vno libello de Senectute, & OC-

CATVM, & OCCATIO, & ARISTÆ, & ACI-
 NVS VINACEVS, & REPASTINATIO, &
 CONSITIO, & POMARIA leguntur: alibi apud
 hunc nusquam? Quid? qui semel de Legibus, VIR-
 GETA nominavit: semel ad Q. fratrem, SILVAM
 VIRIDICATAM: semel de Fato, MVLIERO-
 SVM: semel in Tusculanis, MVLTIPlicABI-
 LEM: semel in Paradoxis, MVTILVM: semel in epi-
 stolis, SPORTELLAS, & ARTOLAGANOS: se-
 mel ad Atticum, DIETICVLAM: semel de Vni-
 uersitate, DIVIDVVM: semel in Verrem, DIVA-
 RICARI: semel de Naturâ deorum, VITICV-
 LAS: ille non eiusdem generis alia prodidisset, si vel
 sapius, vel copiosius talia differuisset? Quid si recu-
 perari possent ipsius volumina de Repub. quæ excide-
 runt, an non suppeditarent bona vocabula, quæ ta-
 men nullus adhuc Nizolius in reliquo Cicerone
 viderit? Cuius rei coniecturam ex eo capio, quod in
 Somnio Scipionis, & EXTIMVM GLOBVM, &
 STÉLLIFERVM CÆLVM, & IMMOBILEM
 TERRAM, & LVNAREM CVRSVM reperio:
 quæ non reperissem, nisi hoc fragmentum ex illius
 sexto de Rep. superesset. Non igitur linguam Cicero-
 nis, quæ multa reticuit; non fortunam temporum,
 quæ multa perdidit: sed Ciceronem ipsum facio cen-
 sorem & iudicem dictionum. Sic loquar, vt ipse lo-
 quebatur, & paratus erat loqui. Amplector ad-
 mirabile huius viri iudicium, quem iam cælo
 perfrui maturè quidem meritis suis; nimium
 præcipiti nobis fato boni fatentur omnes.

Itane;

Itane, ô Anglia, aureum hoc eloquentiæ flumen tibi inuidisti: & virum innocētissimum, hoc vno scelere reūm, quòd scelestus esse nollet, in crucem egisti? Plorabat religio, cū vindicem suum triplici velut morte, laqueo, ferro, flammâ per immanissimam barbariem excarnificari videret: meminerat nunquam eum pietatis immemorem vixisse: nihil scripsisse vnquam, quod non illam spiraret viuaciūs. Audite, si lubet, etiam in hanc oratorum arenam sub pietatis titulo prodeuntem: Nempe (eius hæc sunt) apud Ciceronem *PER-* *Cam-*
PESSIO, non *PASSIO* inuenitur: num propterea *pianus.*
Christiani non audebimus CHRISTIPASSIO-
NEM totidem literis & syllabis enuntiare? Per me
quidem potius in Tiberim omnia Ciceronis opera
proiciantur, quàm huius vnus dictiuncula iactura
fiat. Quare? Sic enim increbuit iam significatio rei
sanctissimæ & maxima, vt non sit tutum abolere.
Idem existimo de POENITENTIA, quæ fortiūs
& valentiūs Ecclesia Catholica sensum loquitur,
quàm Resipiscentia: quæ mihi videtur non solūm re
infirmior, sed sono etiam durior. Iam verò, quis ne-
sciat SACRAMENTVM apud illos Ethnicos non
idem significasse, quod hodie apud Christianos? Aut
VETVS NOVVMQVE TESTAMENTVM, ex
talium auctorum sententiâ, pro Bibliis accipi non
posse. Quid ergo? Nomen antiquabimus? Consensio
fidelium, & verbi religio vetat. Hæc magno Cam-
piano data sunt. Atque vt eò, vnde digressi
sumus,

sumus, redeamus, nemo magis dilucidè scribit non solius Ciceronis verba in oratione locum sibi arrogare fas esse, cæteraque proteruius extrudere, & suis quasi laribus ac focis spoliare, quàm ipsemet Cicero. Qui non vnius alicuius orationes proponit, ex quibus latinitatem hauriamus, sed nec omnium quidem oratorum vni satis putat omnes; Poëtas aduocat, & Grammaticos, & quidquid vt bene scripsit, sic benè etiam dicere docuit. *Prætereamus*, inquit, igitur præcepta latinè loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio ac ratio litterarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici libri confirmât, & lectio veterum oratorum & poëtarum. Tanti mihi Cicero est, vt eadem de re dicentem sæpius audire libeat: Sed omnis loquendi elegantia, quam expolitur scientiâ litterarum; tamen augetur legendis oratoribus & poëtis: sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes propè præclare locuti. Quorum sermone assuesciti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, nisi latinè. Iterum vides poëtas ad oratorios ludos adduci; idque à Cicerone factum vides & hoc consideratius attendis: Quorum sermone assuesciti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, nisi latinè? Vi & his historicos adiungere? An non fatetur Antonius, id est Cicero, orationem suam ex historiâ colorari? *Ipsam dabo. Quid ergo est? Fateor aliquid tamen.* *Vt.*

Lib. 3.

de Orat.

Lib. 3.

Cic. 2.

de Orat.

Vt cum in sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri naturâ tamen, vt colorer: sic cum istos libros ad Misenum (nam Romæ vix licet) studiosius legerim, sentio orationem meam illorum cantu quasi colorari. Quid Quintilianum proferam, cuius longissimè diducta de poëtis, historicis, oratoribus studiosè & operosè legendis commentatio? Quis non animaduertit, si ab vno Cicerone verba petamus, aut alienè multa nobis enuntianda fore, aut ne in eadem sapiùs relabamur, ad elumbem quandam atque exsanguem, siue omni propè vitâ siue animâ inanem ac pudendam gracilitatem redigendos esse? Plerumque enim nobis, non vnâ vice, aliis aliisque in causis effendum, quod ipse aut semel dixit, aut nunquam. Quorsum verò idem ille in Bruto eos, *In Bruto* qui latinè locuti fuerunt vel inculpatè plurimum, vel laudatè toties designat, nisi vt ab iis latinè loqui discamus? Ab hac re L. Furij Philii laus: ab eadem Titi Flamini, Lucii Scipionis, Q. Catuli, Scauri, Auli Gabinii, L. Crassi, M. Herennii, Sisennæ, Domitii, Cæsaris: quos laudare noluisset, si vitandos arbitratus esset. Quæ tamen omnia sic dicta sint, vt primum Cicero locum obtineat. Placet enim illud viri eruditi pariter ac sapientis, in epistolâ ad filium scriptâ, *Legendos Demosthenem & Ciceronem: tum ita, vt quisque esset Demostheni ac Ciceroni simillimus.* An iam amplius a-

liquid requiris? Etiam illud placet, Cicero-
 nis potius verba, quàm alterius adsciscen-
 da: nisi aut non infamis vtilitas, aut ge-
 nerosa quædam dignitas alibi te delectum
 instituere consuluerit. Satis superque de-
 monstrasse mihi videor, non vnus Cicero-
 nis peculio incumbendum esse: illud iam
 in quæstionem vocari posset, an omnia Ci-
 ceronis probanda sint: nihilque suspectum
 esse debeat, quod ex illius thesauro prola-
 tum agnoscimus. Quasi verò tantus ille
 deus, & dijs maior omnibus (nam & ipso
 auctore dij peccare possunt, & pœnitere)
 vt nulli errori obuius nubes ac cælos vl-
 tra attollatur, ac Iouis capiti imponatur su-
 perior. Non ita Asinius Gallus, & Largus Licinius
 (cuius liber etiam circumfertur arroganti titulo
 Ciceromastix) non ita iudicarunt, quin & scribere
 ausi fuerunt M. Ciceronem parum integrè, atque
 improprie, atque inconsideratè locutum. Inter cæ-
 tera & illud reprehendunt quod pro M. Cælio scri-
 psit: Nam quod obiectum est de pudicitia: quodque
 omnium accusatorum non criminibus, sed vocibus
 maledictisque celebratum est, id nunquam tam acer-
 bè feret M. Cælius, vt eum pœniteat non deformem
 esse natum. Non existimant enim verbo proprio v-
 sum esse Tullium, quod ait, PŒNITEAT: atque id
 propè ineptum esse dicunt. Nam pœnitere, inquiunt,
 tum dicere solemus, cum quæ ipsi fecimus, aut quæ de
 nostrâ voluntate, nostroque consilio facta sunt, ea no-
 bis

Agell. l.
 17. c. 1.

Cic. pro
 M. Cæ-
 lio.

bis p̄st incipiunt displicere, sententiamq̄ in iis no-
stram demutamus. Neminem autem recte ita loqui,
p̄nitere sese quod natus sit, aut p̄nitere quod
mortalis sit, aut quod ex offenso forte vulneratoq̄
corpore dolorem sentiat: quando istiusmodi rerum
nec consilium sit nostrum, nec arbitrium; sed ea in-
gratis in corporibus nostris, vi ac necessitate natura
nobis accidant. Sicut herclè, inquiunt, non volunta-
riū fuit M. Calio, quali formā nasceretur, cuius eum
dixit non p̄nitere: tanquam in eā causā res esset, vt
rationem caperet p̄nitendi. Hæc Agellius Ci-
ceronis acerrimus vigilantissimusque patro-
nus accusatorum, aut præuaricatorum po-
tius, in illius eloquentiam languido brachio
coniecta tela, nullā formidine excipere co-
natur & contemnere. Quid verò si for-
tissimus ille & acutissimus Philosophorum
Seneca impetum faciat? quò se recipiet?
aut quod scutum opponet? Negat hîc Ci-
ceronem purioris vbique monetæ voces v-
surpasse: negat satis castè ab eo dictum lib.
de Republica: Menelao Laconi fuit suauilo-
quens iucunditas: negat dictum alibi satis in-
tegrè, Breuiloquentiam in dicendo. Negat ita-
que Gallus, & Largus, negat Seneca Cice-
ronem sine prouocatione magistratum ge-
nerere: noluit quidquid ipse dixerit, de tri-
pode oraculum esse: vt nemo non inter-
dum dormitet, ita & Ciceronem aut dor-
mitare, aut etiam dormire frequentius;

Seneca
l. 22. ep.
apud A-
gell. l.
12. c. 2

nec minùs cultum solummodo esse, sed etiam sordidum, & vitiosis dictionibus contaminatum stylum. Ego verò Ciceroni hanc calumniam impingere nolim. Illud itaque fateor, cur eius verbis omnibus tutò fruisçì non possimus, reperire omnino nihil; saltem quod alicuius momenti aut ponderis censeri possit. Erat enim Agellio teste verborum diligentissimus: is erat, quem frustra obluctante inuidiâ, eò prouexit dicendi virtus, ut Fabio teste, iam non hominis hoc nomen, sed eloquentiæ videatur. At enim, inquires, ipsemet se reum agnoscit. Ad Atticum scribens fatetur se errasse lib. 1. de Orat. dum ait: *Vt enim incitato nauigio cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum & cursum suum, intermisso impetu cursuq; remorum.* Fatetur, inquam se errasse hæc Attico mandans. **INHIBERE** illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet. est enim verbum totum nauticum. quanquam id quidem sciebam: sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi didici heri, cum ad villam nostram nauis appelleretur. Non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab ἐπιχῆς remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices hoc idem Varroni, nisi forte mutauit. Labet cum Cicerone iocari: nouum crimen, atque ante hunc diem inauditum! Quasi verò eb vnam voculam minùs propriè vsurpatam

inter

Fabius.

Cic. ad Attic.

Lib. 13. epist. 21.

inter ærarios Cicero referendus. Quin potius ob diligentiam eiusdem corrigendæ, maiori in pretio habendus. Id sanè affirmare quis dubitauerit? Si vir ille post tantum studium non scripserit quæ tuto legi possint, desperandum omnino de orationis puritate consequendâ, ad quam tamen tot, tam variæ grauissimorum virorum lucubrationes tam grauiter, tam improbè, si liceat dicere, omni animi corporisque contentione adspirant atque anhelant. Illud nihilominus prudentes faciliè animaduertunt non vnius alicuius dictiunculæ nequitiâ insignia magnorum virorum volumina aut proscriptionem mereri, aut capitis accersi debere: cum nec Cicero quidem omninoxâ carere potuerit. Multò verò & illud magis, non temerè indictâ præsertim causâ alicuius in scribendo flagitij condemnandos esse, qui reip. litterariæ suo studio & labore gloriam amplificare connituntur, si quid in ijs occurrat, quod aliter proferendum esse iudicamus. Magna interdum controuersia etiam de rebus non magnis. Quis credat illos omnis eloquentiæ ac sapientiæ principes iudicare vix potuisse, an Tertio scribi posset, an Tertium cōsul. *Quod de Pompeio, inquit Agellius, Varro breuiter & subobscurè dixit, Tyro Tullius Ciceronis libertus in epistolâ quadam enarratiùs scripsit ad hunc ferè modum. Cùm Pompeius, inquit, ad eam Victoria dedicaturus foret, cuius*

Agell.
Tyro
Tullius

gradus

gradus vice theatri essent, nomenq; eius & honores inscriberentur, quæri coeptum est, vtrum CONSUL TERTIO inscribendum esset, an TERTIVM. Eam rem Pompeius exquisitissimè retulit ad doctissimos ciuitatis. Cumq; dissentiretur, & pars TERTIO; alij TERTIVM scribendum contenderent; rogauit, inquit, Ciceronem Pompeius, vt quod ei rectius videretur, scribi iuberet. Tum Ciceronem iudicare de viris doctis veritum esse; ne quorum opinionem improbasset, ipsos videretur improbasse. Persuasit igitur Pompeio, vt neque TERTIO, neque TERTIVM scriberetur; sed ad secundum vsque T fierent litteræ, TERT. vt verbo non perscripto res quidem demonstraretur, sed dictio tamen ambigua verbi lateret. Id autem quod & Varro & Tyro dixerunt, in eodem nunc theatro non est ita scriptum. Nam cum multis annis postea scena, quæ procciderat, resecta esset, numerus tertij consulatus, non vti initio prioribus litteris TERT. sed tribus tantum lineolis III. incisus significatus est. Tantum est orbem terrarum subegisse, & famam sui nominis omnem æternitatem complexum esse, vt demum magno labore, nullo operæ pretio anxie requiras, tertione an tertium consul & saxo inscribaris & caudici. Plus mehercule sudoris Pompeium insumpsisse arbitror, dum quærit hac an illam uoculam consulatus ipsius consignetur, quam dum tribus consulatibus tres iungit triumphos. Verum iam satis omnino verborum est, & quidem priorum, aliò me transferam, vbi prius Cice-

Ciceroni me purgauero, aut Ciceronianis, non ab iis alienus; sed fortè suspectior. Itaque ex animi mei sententia hæc me Quintiliani recitare confirmo, vel Iouè lapide coram, aut meliore potius, quod colimus, numine. M. Tullium non illum habemus Euphranorem circa plurimum artium species præstantem, sed in omnibus, quæ in vnoquoque laudantur, eminentissimum. Quem tamen & suorum homines temporum in cessere audebāt, vt tumidiorem & Asiaticum & redūdantem, & in repetitionibus nimium, & in salibus aliquando frigidum, & in compositione fractum, exultatem ac pænè, quod procul absit, viro molliorè. Postea verò, quàm triumvirali proscriptione cōsumptus est, passim, qui oderāt, qui inuidebant, qui æmulabantur, adulatores etiam præsentis potentia, non responsurum inuasērunt. Ille tamē, qui ieiunus à quibusdam & aridus habetur, non aliter ab ipsis inimicis malè audire, quàm nimis floribus, & ingenij affluentiā potuit. Falsum vtrumque, sed tamen illa mentiendi propior occasio. Præcipuè autem presserūt eum, qui videri Atticorum imitatores concupiēraūt. Hæc manus quasi quibusdam sacris initiata, vt alienigenam, & virum superstitiosum, deuinctumque illis legibus insequeretur. Vnde nunc quoque aridi & exsuccis, & exsanguis (hi sunt enim, qui suæ imbecillitati sanitatis appellationē, quæ est maxime

ximè contraria, obtédant) quia clariorē vim eloquentiæ, velut solē ferre non possunt, umbrā magni nominis delitescunt. Quibus quia multa, & pluribus locis Cicero ipse respōdit, tutior mihi de hoc differendi breuitas erit.

C A P V T X I V .

De verbis translatis.

Multum quidem est, & eximie cuiusdam industria ac felicitatis, omnem in verbis culpam euitasse; neque illud tamen oratore imperficit. *Cicero.* Sed (vt cum Cicerone loquar) cum ad hanc elegantiam verborum Latinorum, quæ etiamsi orator non sis, & sis ingenuus ciuis Romanus, tamen necessaria est, adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur, tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Viderunt id primi Cato, Galba, & qui eadem ætate floruerunt dicendo: accuratiùs deinde arctiusque complexi sunt, qui priores non tantum eloquentiæ diuinâ quadam præstantiâ assecuti sunt; sed multo post se interuallo reliquerunt: donec, non, vt stellas in cælo artificiosè suis spatijs, & certis quasi locorum dissidijs hæc troporum figurarumque sidera dirimere, ac digesta componere cœperunt; sed denso agmine in vnum velut chaos cōpingere. Quod certè futurum aliquando Ciceronem iam olim

olim præfagiſſe reor, cùm tertio de Oratore *Cic. 3. de Orat.* dicit: *Quare Bene & præclare quamuis nobis ſapè dicatur, Bellè & feſtiuè nimium ſapè nolo: quamquam illa ipſa exclamatio, Non poteſt melius, ſit uelim crebra: ſed habeat tamen illa in dicendo admiratione, & ſumma laus umbram aliquam & reſeſſum, quò magis id, quod erit illuminatum, exſtare atque eminere videatur.* Hæc Ciceronem præfagiſſe reor; quod ſuo tempore expertus fuit oratorum Seneca Ariſtarchus: *Modò, inquit, quod nuper increbuit, pro cultu habetur: audax translatio & frequens.* Quid opus ad Senecam recurrere? An non apud multos nouitatis aucupes ſolemne eſt translationis iure uti inuerecundè? An non illud Diomedis noſtri ſæculi: *Quid quòd nihil iam priorum placet, dum parum creditur diſertum, quod alius dixerit; à corruptiſſimo quoque poëtarum figuras, ſeu translationes mutuamur: tum demum ingenioli, ſi ad intelligendum nos, opus ſit ingenio?* Hinc ille ſine uenultate cultus: dum galea interdum tibijs, ocrea capiti aptatur: dum riſum mouet flens ipſe, dum fletum ridens. Quis enim aut non cõtemnat, aut non miſereatur, ſi oratorem videat contemptâ læpè re ipſâ miſerrimè frondibus inſidere uerborum, & folia captare, fructus negligere, ſudare, pallere, exſanguis uultu, luridâ facie, ut ſtylus gladiatorie opimus, & athleticè, fas ſit dicere, ſaginataſ vnctos quaſi laceratos iactare poſſit, ad pompâ, non ad uictoriâ?

Fur

Fur es, ait Pedio. Pedius quid? Crimina raris
 Librat in antithetis: doctas posuisse figuras
 Laudatur. Bellum hoc!

Men' moneat quippe, & cantet si naufragus assent
 Protulerim? Cantas, cum fractâ te in trabe pictû
 Ex humeris portes.

Fab. l.
 9. c. 3.
 in fine.
 De fi-
 guris lo-
 quitur: ea
 tamen di-
 cit, qua
 tropis, &
 omni mi-
 us pro-
 prie lo-
 quendi
 forma
 dicta o-
 portet.

Cic. 3.
 de Orat.

Hoc est peregrinum esse à te interdum, à ser-
 monis integritate plerunque, à decore sem-
 per. Scitè Fabius: * Sunt, qui neglecto rerum pon-
 dere, & viribus sententiarum, si vel inania verba
 in hos modos deprauauerint, summos se iudicent
 artifices, ideoq; non desinunt eas nectere: quas sine
 sententiâ sectari tam est ridiculum, quam querere
 habitum gestumq; sine corpore. Sed ne hæc quidem,
 quæ rectè fiunt, densanda sunt nimis. Nam & vul-
 tus mutatio, oculorumq; coniectus multum in actu
 valet: sed si quis ducere os exquisitis modis, & frontis
 & luminum inconstantiâ trepidare non desinat,
 rideatur. Et oratio habet rectam quandam velut fa-
 ciem: quæ vt stupere immobili rigore non debebit; ita
 sæpius in eâ, quam natura dedit, specie continenda
 est. Scitè ille quidem; magis tamen eloquen-
 ter rationem adfert Tullius lib. 3. de Orato-
 re: Difficile dictu est, quænam causâ sit, cur eâ, quæ
 maximè sensus nostros impellunt voluptate, & spe-
 cie primâ acerrimè commouent, ab iis facillimè fa-
 stidio quodam & satietate abalienemur. Quantâ
 colorum pulchritudine & varietate floridiora sunt
 in picturis nouis pleraque, quam in veteribus, quæ
 tamen etiamsi primo adspectu nos ceperunt, diutiùs

nois

non delectant: cùm ijdem nos in antiquis tabulis illo ipso horrido obsoletoq; teneamur. Quanto molliores sunt & deliciares in cantu flexiones, & falsa uocula, quàm certæ & seueræ? quibus tamen non modò austeri, sed, si sæpius fiunt, multitudo ipsa reclamatur? Licet hoc videre in reliquis sensibus: vnguentis minùs diu nos delectari summâ & acerrimâ suauitate conditis, quàm his moderatis: & magis laudari, quæ terram, quàm quæ crocum olere videantur. In ipso tactu esse modum mollitudinis & leuitatis. Quin etiam gustatus, qui est sensus in omnibus maximè voluptarius, quiq; dulcedine præter cæteros sensus commouetur, quàm citò id quod valdè dulce est, aspernatur ac respuit? Quis potione uti, aut cibo dulci diutiùs potest? Cùm utroque in genere ea, quæ leuiter sensum voluptate moueant, facillimè fugiant satietatem. Sic omnibus in rebus voluptatibus maximè fastidium finitimum est. Quo hoc minùs in oratione miremur: in quâ vel ex poetis, vel ex oratoribus possumus iudicare, concinnam, distinctam, ornatam, festiuam, sine intermissione, sine respiratione, sine varietate, quamuis claris sit coloribus picta vel poësis, vel oratio, non posse in delectatione esse diuturnâ. Atque eo citiùs in oratoris, aut in poetæ cincinnis ac fuco offenditur, quòd sensus in nimia voluptate naturâ, non mente, satiantur: in scriptis, & in dictis non aurium solùm, sed animi iudicio etiam magis infucata vitia noscuntur. O Tulli, si nostro hoc æuo scriberes, quomodo eos

H

de-

describeres, quorum oratio flumen, torrentis, mare est: vbi magis ferociunt venti, quàm in ipso Oceano: vt magis etiam aures nostræ obfurdescant, quàm ad Nili catadupa. Quotus enim quisque est, quinon aliquam allegoriam ab aquis deriuet? Hic naues, cymbæ, gubernacula: hic portus, littora: hic Syrtes, & Scyllæ, & Charybdes: hic aduersi secundique venti: hic cum totâ suâ familiâ Æolus: vt nautam credas, non oratorem te audire. Quid referam arcem, siue acropolim caussæ, & castra, & acies? Quid septa, circos, naumachias, theatra, amphiteatra? Quid agriculturam, mercaturam, agros, emporia? Quid denique quidquid vbique est, & nullibi est? Meminiaudiuisse me quandoque, qui nullam vellent periodum, nullum verum otiose fluere, quin spectabile aliquid & illustre contineret, quo auditorum animos arrigerent ac detinerent. Eosdem, cum ad dicendum venissent, animaduerti, quasi in tabernâ, vel mechanicâ quapiam officinâ versarentur, & lancem, & bilancem, & trutinam, & asciam, & dolabrum, & circinum, & amussim, & fabrilia omnia, & sutorum, & sartorum, & quæ de foricis essent vsurpare vocabula: quin & aliquem de triuio circulatorum arbitratus fuisset, nisi toga & focale me admonuissent oratorem esse, qui diceret. Inter hæc, quanto, Deus immortalis! fastidio languebam, dum
eadem

eadem semper, aut pænè eadem recurrerent: dum nauis mox in currum desineret, & currus vicissim in nauem: dum hic per aërem velificatur, ille per cælum aurigatur. Necessarium enim est in his translatis & peregrinis, dum ea splendida esse volumus, & sensum ferientia, aut sæpiùs idem dici, aut prodigiose variari. Horatius nobis auctor est:

Horat.

Qui variare cupit rem prodigialiter vnam,

Delphinum siluis appingit, fluctibus aprum.

Sed causam fortè apertius requiritis huiusce dedecoris. Quæ alia, quàm affectata & ambitiosa ostentandi sese lasciuia, & magistrorum, qui iuuentuti frænum laxent, aut stringant, nec insolenter vndare patiantur, ærumnosa penuria? Dum enim non nulli ipsam orationis vim & maiestatem, atque argumentorum solertiam ac œconomiam, & frugalem pompam non intuentur, ad eaquæ, quæ illustrissima in oratione sunt, cæcutiunt, quasi conchas & umbilicos in littorè legunt; vt cum Caligulâ de Neptuno triumphent. Discipulis, inquam, suis tropos ac figuras in libellos digerenda ac coaceruanda potiùs, inculcant: sine quibus nullam velint commentationem, etiamsi cauda vituli aptanda foret leonis capiti.

Spectatum admisi risum teneatis amici.

Non progredior vlteriùs: satis in eos vehementer mihi incurrisse videor, qui per abru-

pra nimum luctantur animosè: ad eos reuertor, qui aliam in partem eunt præcipites. Præclare idem Satyricus:

Horat. Serpit humi tutus nimum timidusq; procella.

Nolunt illi quidquam esse nisi domesticum, familiare, tabernarium, de foro olitorio, boario, de macello, & interdum de fornice: & prostituta * nõ dedignantur verba, id est omnibus communia, dum propriè se loqui gloriantur. Cum his ego quidè congregari vereor: sunt enim plerumque crudi homines & incocti; conuicijs metuendi, non rationibus. Itaque pro me breuiter, pauca Quintilianus, pauca Cicero. Quid ais vir Censorie? Inter ærarios referendos iudicas, quotquot è natio quasi solo verba migrare iubent, aut alibi, quàm in suo fundo consistere patiuntur. Vel ipso Catone seueriores. De eo enim Cicero noster, nec sine grauissimi sanctissimiq; viri

Cicero. singulari præconio hæc scribit: *Ornari orationem Græci putant; si verborum immutationibus utantur, quos appellant tropos; & sententiarum orationisq; formis, que vocant ἔπιματῶν. Non verosimile est quàm sit in utroque genere & creber & distinctus Cato. Sed horridior ille fortè & incomptior, quàm ut cultæ tanquam ac perpolitæ orationis simulacrum hoc tam venusto sæculo iuuenibus proponi possit. Non inficior. Verùm si ille tam horridus, tam incomptus hæc ornamenta non fugerit, quin imò sollicitè expetierit,*

rit,

rit, cur nos hac præsertim ætate fugiamus, quæ nec cincinnos fugit, nec calamistros? Quin potius quæ à maioribus nobis tradita sunt orationis decora æmulemur; ne in eorum locū sese ingerant illa vulgo dominantia verba, lurida, fœtida, quæque hircum oleant, & poly-
pū sapiant; aut nescio quæ de Carmentis busto tabe ac sanie macerata? Vt enim tritâ tantum viâ incedat orator, id certè nunquam obtinebis incolumi Cicerone. Qui, vt vixit, viuet gratâ omnium posteriorū memoriâ æternitati consecratus, postquam Criticorum illorum leuissimos vanissimosque cineres ventus per immemores auras sparserit, nunquam in tantum facinus coituros, vt amœnissimam illam suadam iucūdissimis suis cimelijs exuere possint. Longiùs opinione meâ à Ciceronis digressus præceptionibus ad easdē reuertor. Ille oratorum omnium rex & deus, ne quidem à sobrio, & minimè opulento dicendi genere hūc verborum ornatum abesse patitur. Libro enim de Oratore, quem suum maximè fœtum exosculatur, hæc ait: Ergo ille tenuis orator, modò *Cicero.*
sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferēdis verecūdus & parcus; in priscis reliquisq; ornamentis & verborum & sententiarum demissior; translatione fortasse crebrior: quâ frequentissimè sermo omnis vtitur, non modò vrbanoꝝ, sed etiã rusticorum. Siquidem & eorum: Gēmare vites: sitire agros: latas esse segetes: luxuriosa frumēta. Nihil horū

parum audacter; sed aut simile est illi, unde transferas: aut si res suum nullum habet nomen, docendi causâ sumptum; non ludendi videtur. Hoc ornamento liberius paullo, quam ceteris, utetur hic submissus. Hoc ergo submisso conceditur, ut tropos adhibeat minus anxie; quid illi erectiori? quid alteri, qui summum tenet locum? Non conceditur tantummodo; sed imperatur. Nisi longior esse vererer, largius etiam ex lib. 3. de Oratore, desumerem, unde hæc scena instructior prodiret. pauca dabo, quæ pro metaphora Cicero præcipue dixit: non ita tamen proprie, quin & aliis non nulla tropis pereleganter affingi posse videantur. Hoc in genere persæpe mihi admirandum videtur, quid sit, quod omnes translatis & alienis magis delectentur verbis, quam propriis & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, ut pes in naui: ut nexum, quod per libram agitur: ut in vxore diuortium: necessitas cogit, quod non habes aliunde sumere. Sed in suorum verborum maximâ copiâ tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant. Id accidere credo, vel quod ingenij specimen est quoddam, transilire antepedes posita, & alia longè repetita sumere: vel quod is, qui audit, aliud ducitur cogitatione, neque tamen aberrat. quæ maxima est delectatio: vel quod singulis verbis res, ac totum simile, conficitur: vel quod omnis translatio, quæ quidem sumpta ratione est, ad sensus ipsos admouetur, maxime oculorum, qui est sensus

acer.

acerrimus. Satis superque quis Ciceronis hac de re sensus, exposuisse videor, ad Quintilianum me transfero. Huius tantæ vel solius *Quint. l. 8. c. 6.* metaphoræ laudes, vt sine fronte sit, qui non erubescat, eas vbi legerit, tropis conuicium facere. E multis pauca: *Quæ quidem cum ita est ab ipsa nobis concessa natura, vt indocti quoque non sentientes eam frequenter vtantur: tum ita iucunda atque nitida, vt in oratione, quamlibet clara, proprio tamen lumine eluceat. Quam hinc etiam veneranda synecdoche: quam cætera troporum schola! Quin imò & figurarum, & earum quoque, quæ Grammaticis debentur, dignitatem tuetur, quòd & copiam augeant, & minimè protritam vulgo dictionem sublimiùs erigant. Ideoq; cum sit à simplici rectoq; lo-* *Lib. 9. cap. 3.* *quendi genere deflexa, virtus est: si habeat probabile aliquod, quod sequatur. Vnà tamen in re maximè utilis, vt quotidiani, & semper eodem modo formati sermonis fastidium leuet, & nos à vulgari dicendi genere defendat. Finem huic imponam dissertationi, vbi & oratori & rhetori philosophum adiunxero. Seneca epist. 59. Lucilij sui stylum laudat; & in eo tropos. Inuenio tamen translationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis non vti vetat, & poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse. Protogenem imitari nolo: manum de tabulâ. Nihil de tropis ampliùs, nihil de figuris,*

quæ tropis tam arctâ iunguntur affinitate, ut nomen interdum idem gerere non vereantur: Non dissimilis in utroque genere usus aut abusus. Id cauendum ne desint, ne supersint. Ut quàm maximè finire velim, non finit Agellius, qui lib. 18. cap. 8. vnum figurarum genus suave illud quidem & elegans vitandum monet: quod occultis quibusdam illecebris blandiatur; sed rarò citra modum, & plerumque usque ad fastidium vsurpetur; nisi cautio. Vtinã illud Theodosiana illa tempora vitassent, tot florentia ingenijs! Tacere cogit reuerentia, quã sibi suo iure reposcit sacrosancta maiorũ nostrorũ, & verè fidei patrum canicies merito veneranda. Agellium proferam, non ut viros

Agell. l. tantos reprehendat; sed nos doceat. Ομοιοπέ-

18. c. 8. λευτα, η̄ ισσοκατάληκτα, η̄ πάροσα, η̄ ὁμοιοπέ-
τα, ceteraq; huiusmodi scitamenta, quæ isti ἀπειρο-

* col- καλοί, qui se Isocraticos videri volūt, in* collaudãdis
locan- verbis immodicè faciūt & rancidè, quã sint insipida
dis for- & inertia & puerilia, facetissimè, hercle, significat
tè. inꝯ. Satyrarũ Lucilius. Nã vbi est cũ amico cõquestus,

quòd ad se egrotũ nõ viseret, hæc ibidẽ addit festiuiter:

Lucil. Quo me habeam pacto, tametsi nõ quæris, docebo.

5. Saty. Quãdo in eo numero mãsti, quo in maxima nũc est
Pars hominũ, ut perisse velis, quem nolueris, cũm
Visere debueris: hoc Nolueris, & Debueris, te

Si minũs delectat, quod ἀπεχρον Isocraticũ est: ὀ-
χληγῶδεςq; simul totum, η̄ συμμειεγκλιῶδες
Non operam perdo. Si tu hic. ††

CA-

CAPVT XV.

De sententiis ab oratore vsurpandis.

Verborum iam satis esse duxi, ne verba dare videar. Quæ inane tantum murmur sunt; nisi animi nostri conceptus in lucem edant, & sensa nostra per sententias enuntient. De sententijs ergo dicendum superest. Verum, cum nihil ad rerum cognitionem plus in se momenti contineat, plus adferat emolumenti, quam solers partitio, quæ indigestas inconditasque disceptationes, scientijs cum primis inimicas, amoliri solet; antequam in hanc commentationem me penetrem, Quintilianum iuuat consulere lib. 8. Institutionum oratoriarum, de generibus sententiarum pereruditè differentem: *Sententiam, inquit, veteres, quod animo sensissent, vocauerunt. Id cum est apud oratores frequentissimum, tum etiam in vsu quotidiano quasdam reliquias habet. Nam & iuraturi Ex animi sententiâ, & gratulantes Ex sententiâ dicimus. Non raro tamen & sic locuti sunt, vt sensa sua dicerent: nam sensus corporis * vocabantur. Sed consuetudo iam tenuit, vt mente * vide. concepta, sensus vocaremus: lumina autè, precipueq; ba. iur. in clausulis posita, sententias. Quæ minus crebra apud antiquos, nostris temporibus modo carent. Hoc itaque memoriâ teneamus, ex Quintiliano, sententijs oratoribus vocari, lumina, precipue in*

H 5

clau-

clausulis posita: de quibus & Cicero, dum ait,
3. de O- sententias verbis finiendas, 3. de Oratore. At-
ras. que, ut ipsius tamen verbis utar, in Oratore
In O- ipso: Nihil enim est aliud, Brute, (quod quidem
ras. tu minimè omnium ignoras) pulchre & ornate di-
Ibid. cere, nisi optimis sententiis verbisque, lectissimis dice-
 re. Et eadem mente eodem in opere: Quamvis
 enim suaues grauesque sententiae, tamen si incondite
 positae verbis efferuntur, offendunt aures, quarum est
 iudicium subtilissimum. Et ne in immensum eam,
Ibid. ab eo opere non abibo, & desinam. Res autem
 se sic habet (ut brevissimè dicam, quod sentio) com-
 positè & aptè sine sententiis dicere, insania est; sen-
 tentiosè autem sine verborum & ordine & modo,
 infantia. Clariùs etiam quàm Cicero, hanc
 significationem exposuisse videtur Seneca
Seneca epist. 114. dum ait: *Aliàs sensus audaces, & fidem*
op. 114. *egressos præcuisse, aliàs abruptas sententias & suspi-*
ciosas, in quibus plus intelligendum est, quàm au-
diendum. Nec minùs expressè; fortè & magis
clare: Sunt qui sensus præcidant, & hanc gratiam
sperant, si sententia pependit, & audienti suspicio-
nem sui fecerit: sunt, qui illos detineant & porrigant.
 Quae quidem omnia ut mihi quàm certissima
 sint, & obseruatione dignissima, ut huius
 tamen æui scabiem detergam; præcipuè de
 eo sententiarum genere hoc capite agam,
 quod Græci *γνώμας* vocant: cuius est apud
Prisc. Priscianum perbreuis finitio: *Sententia est ora-*
de præ- *rio generalem pronuntiationem habens, hortans ad*
ex Rhet. *aliquam*

aliquam rem, vel debortans, vel demonstrans, quale sit aliquid. Hæc Grammatico non pudenda descriptio: magis Rhetorem loquitur, quam auctor ad Herennium adfert. Sententia est oratio sumpta de vitâ, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vitâ, breuiter ostēdit, hoc modo: Difficile est primùm virtutem reuereri, qui semper secundâ fortunâ sit vsus. Item: Liber is est existimandus, qui nulli turpitudini seruit. Item: Egens æquè est is, qui non satis habet; & is, cui nihil satis potest esse. Item: Optima viuendi ratio est eligenda: eam iucundam consuetudo reddet. Huiusmodi sententia simplices non sunt improbandæ: propterea quòd habet breuis expositio, si rationis nullius indiget, magnam delectationem. Sed illud quoque probandum est genus sententiæ, quod confirmatur subiectione rationis, hoc modo: Omnes bene viuendi rationes in virtute sunt collocandæ. propterea quòd sola virtus in suâ potestate est; omnia præter eam subiecta sunt fortune dominationi. Item: Qui fortunis alicuius inducti amicitiam eius secuti sunt, hi simul ac fortuna delapsa est, deuolant omnes. Cùm enim recessit ea res, quæ fuit consuetudinis causa, nihil superest quare possint in amicitia retineri. Sunt item sententiæ, quæ dupliciter efferuntur; hoc modo sine ratione: Errant, qui in prosperis rebus omnes impetus fortune se putant fugisse: sapienter cogitant, qui temporibus secundis casus aduersos reformidant. Cum ratione; hoc pacto: Qui adulescentium peccatis ignosci putant oportere, fallantur: propterea quòd illa ætas illa

non

Cicero
ad Her.

non est impedimento bonis studiis: at hi sapienter faciunt, qui adolescentes maximè castigant: ut quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in etate maturissimâ velint comparare. Multa hæc, & plura, quàm styli cognitio postulat; aliquid tamen calamo concedendum libertatis, & euagandi facultatis, ut sententiarum natura cognosci possit, & varietas discerni. Quæ plurima verò Fabius adfert libr. 8. cap. 5. præteruehentibus illa in hoc cursu respicere non erit importunum, quæ Cicero in Bruto, & in Oratore. Atqui in Bruto quidem de Horten-

Cic. de Horten. in Bruto. *fio loquens, Genera, inquit, Asiaticæ dictionis duo sunt. vnum sententiosum & argutum; sententiis non tam grauibus & seueris, quàm concinnis & venustis. Ex quo intelligere est sententias alias graues magis, alias venustas magis fuisse. In Oratore etiam obscuras obseruamus. De Thucy-*

Cic. in Orat. *dide enim hoc illius est iudicium: Ipsæ illæ con- ciones ita multas habent obscuras abditasq; sententias, ut vix intelligantur. quod est in oratione civili vitium vel maximum. Maximum illud fanè, non solum tamen: quin imò nescio, an maximum; si cum iis conferatur, quorum minute languentesq; sententia. Sunt & aliæ nec pauca, nec obuiæ sententiarum improbitates, qua-*

Seneca ep. 114. *rum Seneca castigatior acerrimus: Non tantùm in genere sententiarum vitium est, si aut pusillæ sunt & pueriles, aut improba, & plus aulse quàm pudore saluo licet: sed si floridae sunt & nimis dulces, si in*
vanum

vanum exeunt, & sine effectu, nihil amplius quàm
 sonant. Hic tamen ipse, aliorum non inficetus
 Aristarchus, apud Agellium vapulat, nec vni-
 cā plagā. Lib. 10. cap. 2. De Annæo Senecā partim *Agell. l.*
 existimant, vt de scriptore minimè utili: cuius libros *10. c. 2.*
 attingere nullum pretium operæ sit, quòd oratio eius
 vulgaris videatur & protrita: res atque sententia
 aut inepto inaniq; impetu sunt, aut vt leui, & quasi
 dicaci argutiā, eruditio autem vernacula & ple-
 beia, nihilq; ex veterum scriptis habens neque gra-
 tie, neque dignitatis. Vultisne & Quintiliani
 ferulam? Lib. 1. cap. 1. Multa in eo claraq; senten- *Quint.*
 tia, multa etiam morum gratiā legenda: sed in elo- *l. 1. c. 1.*
 quendo corrupta pleraque, atque eò perniciosissima,
 quòd abundant dulcibus vitis. Velles eum suo inge-
 nio dixisse, alieno iudicio. Nam si aliqua contempsis-
 set, si parum concupisset, si non omnia sua amasset, si
 rerum pondera minutissimis sententiis non fregis-
 set, consensu potiùs eruditorum, quàm puerorum a-
 more comprobaretur. Adferrem C. Caligulam,
 nisi intestabilis iure merito censeretur: qui
 Senecam commissiones meras componere, & arenam *Suet.*
 esse sine calce dicebat. Quorsum hæc tam multa *cap. 53.*
 de optimo viro fortissimoque philosopho?
 Vt intelligatis sententiarum dignitatem fu-
 giendam non esse; sed id vnicè prouiden-
 dum, ne quis ambitiosè nimiùm eas sectari
 videatur. Quidquid enim benignè pro An-
 næo suo Lipsius, verè tamen Quintilianus c. 1. *Quint.*
 l. 10. & illud verissimè lib. 8. c. 5. Sed nunc illud
 volunt

volunt vt omnis locus, omnis sensus in fine sermonis feriat aurem. Turpe autem, & propè nefas ducunt, respirare vlllo loco, qui acclamationem non petierit. Inde minuti corruptiq; sensiculi, & extra rem petiti. Neque enim possunt tam multa bonæ sententiæ esse, quàm necesse est multa sint clausula. Vtinam acerrimus ille luxuriæ hostis paullùm in hac re frugalior fuisset! Aut vtinam saltem illi, quorum familiam duxit, familiares non inuerecundissimè & impudentissimè in sententiarum copiâ & affluentia nepotiari (vt ipse vtar verbo) perrexissent insolentiùs! Vt enim ipse sibi ne labeculam quidem vllam contraxisset: dedecorarunt sanè sanctissimi viri

Quint. auctoritatem stolidissimi mimi. Foret, inquit
l. 10. c. 1. ille, optandum pares, aut saltem proximos illi viro fieri. Sed placebat propter sola vitia, & ad se quisque dirigebat effringenda, quæ poterat. Deinde tùm se ia-

l. 8. c. 5. etabat eodem modo dicere, Senecam infamabat.

Hinc factum, vt quæ minùs crebra apud antiquos iis temporibus modo carerent. Quid multis opus? Cum Quintiliano finio. Neque enim hac de re aut facundiùs aut prudentiùs quidquam dici possit, quàm ab eo iam olim dictum fuit. *Densitas earum [sententiarum] obstat inuicem. Vt in satis omnibus fructibusq; arborum nihil ad iustam magnitudinem adolescere potest, quod loco, in quem crescat, caret: nec pictura, in quâ nihil circumlitum est, eminet: ideoq; artifices, etiam cum plura in vnam tabulam opera contulerunt,*

rūt, spatis distinguunt; ne umbra in corpora cadant. Facit res eadem concisam quodque orationem. Subsistit enim omnis sententia: ideoq; post eam vtrique aliud est initium. Vnde soluta oratio, & è singulis non membris, sed frustis collata structurâ caret; cum illa rotunda, & vndique circumcisa insistere inuicem nequeant. Præter hoc, etiam color ipse dicendi quamlibet clarus, multis tamen ac variis velut maculis conspergitur. Porro vt adfert lumen clauus purpura, loco insertus, ita certè neminem deceat in-texta pluribus notis vestis. Quare licet hæc enitere, & aliquatenus extare videantur; tamen lumina illa non flammæ, sed scintillis inter fumum emittantibus similia dixeris: quæ ne apparent quidem, vbi tota lu- cet oratio: vt in sole sidera ipsa desinunt terni. & quæ crebris paruisq; conatibus se attollunt, inæqua- lia tantùm, & velut confragosa, nec admirationem consequuntur eminentium, & planorum gratiam perdunt. Hoc quoque accidit, quod solas captantè sententiis, multas necesse est dicere leues, frigidas, in- eptas. Non enim potest esse delectus, vbi numero labo- ratur. Præclare hæc, & velut ab oraculo in- sententiarum nimis prodigam profusamque licentiam, quibus nepotuli iam nostri per subsellia exultant: qui viuendi nec gnari nec solliciti tum sibi omnem sapientiam domum duxisse videntur, si quid sententiosè dixe- rint; etiam si insulsè & insipidè. Est tamen & alius non paucorum morbus, cui ex eodem alexipharmacum dabo. Huic quibusdam con- Quint.
trarium

trarium studium, qui fugiunt ac reformidant omnem hanc in dicendo voluptatem, nihil probantes, nisi planum & humile, & sine conatu. Ita dum timent, ne aliquando cadant, semper iacent. Quod enim tantum in sententiâ bonâ crimen est? Non causa prodest? non iudicem mouet? non dicentem commendat? At est quoddam genus, quo veteres non utebantur. Ad quam vsque nos vocatis vetustatem? Nam si ad illam extremam: multa Demosthenes, quæ ante eum nemo. Quomodo potest Ciceronem probare, qui nihil putat ex Catone Gracchisq; mutuandum? Sed ante hos simplicior adhuc loquendi ratio fuit. Extrema duo designauit Rhetor optimus; iam tandem quod mediû est, id est, quæ virtutis sedes ac regia, ad quam anhelant omnes, solis velut radiis, ingeniosè depingit. Ego verò hæc lumina orationis, velut oculos quosdam esse eloquentia credo. Sed neque oculos esse toto corpore velim; ne cætera membra officium suum perdant: & si necesse sit, veterem illum horrorem dicendi malim, quàm istam nouam licentiam. Sed patet media quædam via: sicut in cultu victuq; accessit aliquis citra reprehensionem nitor: quem, sicut possumus, adiciamus virtutibus. Prius tamen sit vitiiis carere: ne dum volumus esse meliores veteribus, simus tantum dissimiles.

CAPVT XVI.

De incis, membris, periodis.

Rem aggredior, in quâ non nulli vnicam styli orationisq̄ue vim constitutam esse putauerunt, quam Cicero lib. de Oratore omnium se accuratissimè amplissimeq̄ue persecutum esse gloriatur: de quâ dum loquuntur omnes, tam inconsultè non nulli decernunt, vt neque ipsas quidem voces, id est, rerum notas, & commentationum nostrarum interpretes intelligere videantur. De his igitur primùm non multa quidem Græculorum more; non nulla tamen, vt præcipientibus mos est, dicenda iudicauim. *Incisum*, inquit Fabius, *erit sensus, non expleto numero conclusus; plerisque pars membri.* Auctor ad Herennium alio id nomine describit lib. 4. *Articulus dicitur, cum singula verba interuallis distinguuntur casâ oratione.* Atque hæc quidem minima pars orationis: huic proxima, *membrum.* *Membrum autem* (eiusdem Fabij sunt) *est sensus numeris conclusus; sed à toto corpore abruptus, & per se nihilefficiens.* Auctor ad Herennium: *Membrum orationis appellatur res breuiter absoluta, sine totius sententiæ demonstratione, quæ denuò alio membro orationis excipitur.* Ad periodum venio, quam (vt Cicero ait) *tum ambitum, tum circuitum, tum*

Fabius.

Cic. ad Heren.

Fabius.

Cic. ad Heren.

In O-
com-rat.

comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem appellamus. Huius ex Tullio illa descriptio: Periodus est, cum tanquam in orbe inclusa currit oratio, quoad insistat in singulis perfectis absolutisq; sententiis. Atque hic vnus omnium instar. Cuius etiam ex Oratore verba latius describere visum, vt exemplis res fiat illustrior. Constat enim ille ambitus, & plena comprehensio, è quatuor ferè partibus, quæ membra dicimus, vt & aures impleat, & ne breuior sit, quàm satis sit, neque longior. Quanquam vtrumque non nunquam, vel potius sæpè accidit, vt aut citius insistendum sit, aut longius procedendum, ne breuitas defraudasse aures videatur, neue longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. Nec enim loquor de versu, & est liberior aliquanto oratio. E quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat ferè plena comprehensio. His in singulis versibus, quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus. Sin membratim nolumus dicere, insistimus. Idq; cum opus est, ab isto cursu inuidioso facile nos & sæpè disiungimus. Sed nihil tam debet esse numerosum, quàm hoc quod minimè apparet, & valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi: Missos faciant patronos: ipsi prodeant. Nisi interuallo dixisset, Ipsi prodeant, sensisset profectò effluxisse senarium. omnino melius taderet: Prodeant ipsi. Sed de genere nunc disputo. Cur clandestinis consilijs nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant contra nos? Prima sunt illa duo, quæ

καμπύλας

κόμματα Græci vocant, nos Incisa dicimus: demum
 tertium, κῶλον illi, nos Membrum. Sequitur non
 longa (ex duobus enim versibus, id est membris, per-
 fecta est) comprehensio: & in spondeos cadit. Et Cras-
 sus quidem sic plerumque dicebat: idq; ipse genus di-
 cendi maximè probo. Sed quæ incisim, aut mem-
 bratim efferuntur, ea vel aptissimè cadere debent: vt
 est apud me: Domus tibi deerat? at habebas: pecunia
 superabat? at egebas. Hæc incisa dicta sunt qua-
 tuor. At membratim, quæ sequuntur duo: Incurristi
 amens in columnas: in alienos insanus insanisti. De-
 inde omnis tanquam crepidine quadam compre-
 hensio longior sustinetur: Depressam, cæcam, iacen-
 tem domum pluris, quàm te, quàm fortunas tuas
 æstimasti. Hæc vbi legeris, in mentem mox ve-
 niat, & incisa & membra ad periodum con-
 stituendam conspirare; & aliud tamen esse
 per ambitus ambitiosè, si fas dicere, oratio-
 nem voluere, aliud incisim & membratim
 carpere. Fabius porrò duplicem comprehen-
 sionem inuenit lib. 9. cap. vlt. Genera eius sunt

Fab. l.
 9. e. vlt.

duo: alterum simplex, cum sensus vnus longiore am-
 bitu circumducitur: alterum, quod constat membris
 & incisim, quæ plures sensus habent. Præclarè id
 quidem; nec aliud tamen incolumi veritate
 docere conatur, quàm eas orationis partes,
 quas incisa vel membra vocamus, quando-
 que velut in corpus aliquod, sic in periodum
 conuenire, vt cæcis iuncturis coalescant: quã-
 doque verò subsistere quasi & sese colligere,

& suâ breuitate spectari velle; non iam quasi in corpore cum reliquis artibus, sed per se visendas: ac tum id esse, quod dicimus incisim vel membratim orationem contexere. Nec pluribus opus arbitror, vtr rei natura intelligatur: de vsu adiciam pauca. Tullius lib. 1. de

Cic. l. 3. de Orat. *Clausulas enim atque interpuncta verborum anima interclusio atque angustia spiritus attulerunt. Id inuentum est ita suaue, vt, si cui sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolumus. Id enim nostris auribus gratum est inuentum, quod hominum lateribus non tolerabile solum, sed etiam facile esse possit. Sed hic naturæ modus est, artis alius. Quis ille artis modus? Numeros requirit: de quibus cum ibi, tum alibi Orator admodum numerosè. Sed eos ad sequentem palæstram reiicio. Huic verò loco id etiam congruit, quod eodem in libro est cum de antiquis loquitur & priscis oratoribus. Hanc diligentiam subsequitur modus etiam & forma verborum. quod iam vereor ne huic Catulo videatur esse puerile. Versus enim veteres illi propemodum in hac solutâ oratione, id est numeros quosdam nobis esse adhibendos putauerunt. Interpirationis enim, non defatigationis nostræ: neque librariorum notis, sed verborum & sententiarum modo interpunctas clausulas in oratione esse voluerunt. Nimiùm iam sanè à re digressus sum, & propè importunè in disceptationem de numeris irruui. Opportuniùs pro hac dissertatiunculâ in Oratore*

Cic. ib.

Cicero

Cicero docet exornationibus, & principijs
causarum, & narrationibus interdum & e-
pilogis sinuosas illas comprehensiones con-
uenire; in contentionibus autem incisim & mem-
bratim tractam orationem plurimum valere: ma-
ximeq; his locis, cum aut arguas, aut refellas. Cui &
illa adnectit: Nec vllum genus est dicendi aut me-
lius aut fortius, quam binis aut ternis ferre verbis,
non numquam singulis, paullo alias pluribus; inter
que varijs clausulis interponit se raro numerosa cõ-
prehensio. Iam, vt arbitror, procliuè est, inter-
punctionum & vsu & naturam cognoscere.
Illud verò hîc omnium est difficillimũ, quod
in rebus cæteris, modum seruare. Quidam e-
nim omnia in comprehensiones glomerant
fastidiosas sæpe, & languidas: alij autem vel-
lunt, carpunt, incidunt omnia. Cicero de O-
rat. Flumen alius verborum v. lubrica, q; cordi est: In Ora
qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam: di-
stincta alios & interpuncta intervalla, mora r. spi-
ratione q; delectant. An non talem olim fuisse
prudenter auguremur, de quo Philosophus
epist. 40. ad Lucilium? Audisse, inquit, te scribis
Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset, so-
lere magno cursu verba conuoluere, quæ non effundit
vnà, sed premit & vrget. Plura enim veniunt, quàm
quibus vox vna sufficiat. Et post non multa: Q.
Haterij cursum, suis temporibus oratoris celeberrimi,
longè abesse ab homine sano volo. Nunquam du-
bitauit, nunquam intermisit: semel incipiebat, semel

Cic. in
Orat.

In Ora

desinebat. Quadam tamen & nationibus puto magis vel minus conuenire. In Grecis hanc licentiam tuleris: nos etiam cùm scribimus, interpungere consueuimus. Cicero quoque noster, à quo Romana eloquentia exiit, gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat. Gradarius certè fuit Cicero. Nam & pedes consultò figit, nec properat vnquam inconcinnè, quamuis interdù, cùm res postulat, accelerare videatur. Ne quæso temerè quis obganniat, & me incuset amariùs, quòd orationis præcipitem cursum cum eâ scribendi ratione coniungam, quæ in numerosas circumscriptiones nimis effusè prolabitur. Scio eadem non esse vitia; sed confinia. Eadem iudicare quî possim, cùm idem philosophus Ciceronem illum gradarium, illum eloquentiæ parentem non vno verberet conuicio, quòd in verbis componendis distinctior fuerit, quàm virum fortem deceat?

Ep. 114. *Quid de illâ loquar (compositione) in quâ verba differuntur, & diu expectata vix ad clausulas redduntur? Quid de illâ in exitu lentâ; qualis Ciceronis est, deuexa & molliter desinens, nec aliter quàm solet, ad morem suum pedemq; respondens? Non ego quidem Ciceronem traducere velim: fateri tamen cogor, non omnino in periodis immane producendis meritam suorum reprehensionem declinasse. Longè tamen insolentiùs nouelli non nulli ornatissimi huius viri libertatem æmulati sunt; ideoque incautis quibusdam*

dam ansam dederunt in Charybdim incur-
rendi, dum Scyllam euitare conantur. Quo-
rum, vt Thrasymachi quondam, *satis arguta
multa, sed minuta, versicolorumq; similia, nimirūq;
depicta.* Ne dicam Hegesiæ adinstar saltitare
eos incidentes particulas. *Sunt enim qui illo vi-
tio, quod ab Hegesiâ maximè fluxit, infringendis
concidendisq; numeris in quoddam genus abiectum
incidant, Siculorum simillimum.* Horum etiam è
scholis prodeunt, quibus, vt ille quondam P.
Vinicio, inclames non immeritò: *Dic vel nun-
quam dicas.* Ciceronem si quis minùs prober,
Crassum non improbet Ciceroni laudatum.
sed imitetur citra culpam. De eius dictione
Cicero in Bruto: eius, inquam, quem maximè
suspicit, quem vnum in dicendo deum cele-
brat: *Quin etiam comprehensio & ambitus ille ver-
borum (si sic periodum appellare placet) erat apud il-
lum contractus & breuis, & in membra quedam,
quæ κῶλα Græci vocant, dispertiebat orationem li-
bentiùs.* Denique, vt cōcludam breuiter: com-
prehensiones, membra, & incisa rarò multa
conspirent, & gregatim velut & agminatim
incedant; spargantur potiùs, & inter se misce-
antur venustè amico consortio; magis tamen
minùsve hæc aut illa dominantur pro rerum
personarumque genio, cui orator seruire de-
bet, quem colere & venerari, si pro dignitate
oratoris munus sustinere desideret. Vnum in-
super est, quod licet sese obuiam non ingerat,

*Cic. in
Bruto.*

circa viam tamen oberrans insinuare conatur, quod iam antè velut in transitu salutauimus, quod nec modò contemnendum arbitror: quia nec olim Seneca contempfit: *equè, inquit, stillare (orationem) nolo, quàm currere: ne extendat aures, nec obruat; perennis sit vnda, non torrens.* Aliquando tamen & fluctuet & æstuet; dummodo is sit orator, qui norit
Et premere imperio, & laxas dare iussus habenas.

CAPVT XVII.

De litterarum syllabarumq; concursu, siue iuncturâ.

NOuus hîc campus, noua sepra: in quibus nunc etiam Ciceronis præcipuum regnum erit. Et primùm quidem de Thucydide suffragia sunt, quem Oratoris nostri premit accusatio, quòd vocalium conflictu nimis hiulcam asperamque orationē posteris transmiserit. Non huic tamen magnopere pertimescendum; sed illius potiùs insulsis admiratoribus: qui dum mutila quedam & hiantia locuti sunt, qua vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas. Hos ille Variniano plusquam odio prosequitur. Quid mirum? Nemo tam rusticus est, qui vocales nolit coniungere. Ipsum, ipsum audiamus Tullium:
Collocatio,
inquit,

*In O-
ras.*

Ibid.

*Li. 3. de
Orat.*

inquit, seruanda verborum, quæ iunctam orationē efficit, quæ coherentem, quæ lenem, quæ æquabiliter fluentem. Id assequemini, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungetis, ne uē asperè concurrant, ne uē vastius diducantur. Hac industriâ coagmentatam desiderat verborum artificiosè constructorum seriem: ne aures offendant, quarum iudicium est superbissimum. Quod quidem ut in Græcis non nimis morosè efflagitemus interdum; in Latinis sanè negligere non possumus. Quis enim nõ assentiatur Ciceroni, dum horridulas antiquorum orationes, & poëtarum hiantia metra reprehendit? quod Latinis, ne si cupiant quidem, distrahere voces conceditur. Quis non assentiatur cui aures sunt? Itaque proscribantur illi apud Senecam descripti: qui præfractam & asperam *Seneca.* (compositionem) probant: disturbant de industriâ, si quid placidius effluxerit: nolunt sine salebrâ esse iuncturam: virilem putant & fortem, quæ aures inæqualitate percutiat. Non exiguas præceptionum copias, quæ in Rhetorum castris hoc in bello militant, sub signis producerem, nisi recorderer, non Rhetoricam profitendi munus me suscepisse, sed de stylo ferendi iudicium. Itaque prætereo illa, quæ laboriosè Cicero de veterum studio in litteris blandè leniendis, verbisque, ut sic dicam, sub aliciâ deformandis in Oratore conscripsit: ea verò, quæ Fabius lib. 9. cap. 4. nitidè & diductè commemorat, satis

habuero delibasse, illudque monuisse: vt longarum imprimis vocalium, earumque præsertim, quæ cauo & patulo proferuntur ore, frequens occurratio declinetur: neue consonantes asperiores seuioresque in commissurâ verborum rixentur proteruius: neu præcedentis vocabuli finales syllabæ in principio sequentis resumantur putidius. His ita præteritis, aut delibatis, iuuat Tullij proferre sententiam: qui nō tantum verba iracundè quodammodo & procaciter congredi vetat, verum vnumquodque perquam mansuetè pronunciari iubet. *Nolo exprimi litteras putidius; nolo obscurari negligentius: nolo verba exiliter animata exire; nolo inflata, & quasi anhelantia grauius. Et paucis interiectis: Rustica vox & agrestis quosdam delectat, quod magis antiquitatem, si ita sonet eorum sermo, retinere videantur: vt tuus, Carule, sodalis L. Cotta gaudere mihi videtur grauitate lingue, sonoque vocis agresti: & illud, quod loquitur, priscū visum iri putat, si planè fuerit rusticānū. Vereor iam tandē ne illud Persij in me ludat:*

*Quis populi sermo est: quis enim? nisi carmina molli
Nunc demum numero fluere, vt per læue seueros
Effundat iunctura vngues? scit tendere versum,
Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno.*

Vereor, inquam, ne effeminare stylum, & quasi mulierare iudicer. Non ea mens est. Noui Ciceronem & Demosthenem modicè curiosos circa hanc rem fuisse; & modum cupio.

pio. Humanum arbitror, & laude non indignum, vocalium confluxu interdum non ingratam negligentiam indicari hominis de re magis quàm de verbis laborantis. Probare tamen non possum antiquariorum quorundam; non oratorum, sed caprimulgorum potiùs aut fossorum contemptum infamè, quo auditores spernere videntur: dum hispidâ & scabrâ dictione aures radunt. Hoc denique scisco ac Tullio cōscisco conscioque. *Solutum in O-*
quiddam sit; nec vagum tamen: vt ingredi liberè, nō *ras.*
vt licenter videatur errare: verba etiam verbis quasi
coagmentare negligat. Habet enim ille tanquam
hiatus concursu vocalium molle quiddam, & quod
indicet non ingratam negligentiam de re hominis
magis quàm de verbis laborantis. Sed erit videndum
de reliquis, cùm hæc duo ei liberiora fuerint, circui-
tus conglutinatioq; verborum. Illa enim ipsa contra-
cta & minuta non negligenterq; tractanda sunt;
sed quadam etiam negligentia est diligens. Nam vt
mulieres esse dicuntur nō nulla inornata, quas id ip-
sūm deceat: sic hæc subtilis oratio etiã incompta de-
lectat. Fit enim quiddã in vtroque, quo sit venustius;
sed non vt appareat. Ea mens est: vt nec submis-
sus ille quidè & humilis, & cōsuetudinè imi-
tans orator ab indisertis re plus quã opinione
differēs, què solūm vocabat Atticū, qui Cice-
ronè Asiaticū esse volebāt, omnino huius artis
ignarus sit, aut ignauus. Quid igitur ille sub-
limis? Ipsum cōsule eo in genere florētissimū.

C A-

CAPVT XVIII.

De numeris.

SI quâ in re oratorum varia fuit discorsque sententia, in hac profectò vel maximè fuit, dum alij numeros nimis sollicitè venerantur, alij nimis abiectè & perditè negligunt atque contemnunt. De prioribus illis cap. 4. à nobis *Seneca.* dicta non pauca: quorum, vt Seneca ait, non est compositio, modulatio est: ad eò blanditur, & molli- ter labitur. At verò Domitius Afer traicere in clausulas verba, tantùm aspirationis gratiâ solebat. Ad eò refugit teneram delicatamq; modulandi volup- tatem: vt currentibus per se numeris, quò eos in- hiberet, obiceret. Vtrique meo iudicio vitiosi, dum vitium effugiunt. Quis honestam volu- pratem recuset nullo incommodo? Numeror- um dum castè adamantur, quò damnū est? Quantum eorundem, nisi ad nauseam & fa- stidium deliciofi sint, quàm suaue orationis condimentum, & oblectamentum animo- rum? Hoc qui non sentiunt quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Mea quidem perfectò completoq; verborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas? Conciones sæpè exclamare vidi, cum aptè ver- ba cecidissent. Quid plura? multis sanè argu- mentis numerorum splendorem, eumque nõ
sine

line neruis & lacertis ornatum ac cultum Cicero & Quintilianus deprædicant. Vnum etsi *Quint.*
 fortè non esset robustum, per se tamen iucundum & memoriâ dignum proferre iuuat. Pythagoreis certè moris fuit, cum euigilassent, animos ad lyram excitare, quò essent ad agendum erectiores: & cum somnum peterent, ad eandem priùs lenire mentes, vt, si quid fuisset turbidiorum cogitationum, componerent. Quòd si numeris & modis inest quadam tacita vis, in oratione est vehementissima. Quantumq; interest sensus idem quibus verbis effertur, tantum verba eadem quâ compositione vel in exitu iungantur, vel sine claudantur. Verissima hæc sunt, non inficior; sed neque nimis verum, quod Cicero magis prudenter animaduertit, quàm vitauit: id curandum imprimis, nihil vt circa numeros nimis elaboratè, id est affectatè, tumultuetur orator: neue in eosdem sæpiùs coniiciatur oratio. Animaduertit id quidem Cicero, non vitauit. Hinc ea, quam ex * Tacito & Senecâ produximus in florentissimum oratorem non omnis rationis expers insectatio ac criminatio. Dum ille exemplis productis, hic generalì velut problemate oratorum principem irridet, & naso suspendit adunco. Quare licet turpe sit, inscitum & agreste, ἀναριθμὸν esse compositionè; eam tamen excusari faciliùs posse autumo, quàm εὐριθμὸν. Minùs enim offendit vernaculus quidam candor, & domi nata simplicitas,

* si tamè Tacitus.

tas, quàm laboriosa, & sudata nimium peregrinarum atque exoticarum artium mortinque ostentatio. Itaque numerorum ingenuam quandam modulationem non improbo; sed laudo potius, si quis utatur industriè. Malo tamen rusticanum stragulū, quàm meretricis pallium: dum viro apud viros differendum est. Apage Thrasymachum, Gorgiam, Theodorum, multosq; alios, quos *λογοδαιδάλως* appellat in Phadro Socrates: quos nec Isocrates quidem probavit. Herodotum malo vel Thucydidem, qui longissimè à talibus deliciis, vel potius ineptiis abfuerunt. Hos, inquam, malo: eosque vel Isocrati præposuero: à quo tamen mansuefacere orationem si quis didicerit, non improbo. dummodo id caueat, ne velut in orchestrâ mimicè fluant pedes. Sit colorata, sed robusta; non siluestris, sed virilis. Quid multis? Ciceronem legite, qui plenius planiusque hac de re dissertavit: qui que sagacius numerorum præcepta exposuit, quàm ex iisdem præceptis orationem suam instituit. Exsurge, Persi, & de plaustro aliquid; imò de philosophorum scholâ in cirratulos illos declamita:

Sed numeris decor est, & iunctura addita crudis.

Claudere sis versum didicit Berecynthius Atys:

Et qui caruleum dirimebat Nerea delphin:

Sic costam longo subduximus Apennino.

Arma virū. nōne hoc spumosū, & cortice pingui,

Vt ramale vetus vegrandi subere coctum?

Quid-

Quidquã igitur tenerũ, & laxã ceruice legẽdũ?
 Torua Mimalloneis implerunt cornua bombis,
 Et raptum vitulo caput ablatura superbo
 Bassaris, & lyncem Menas flexura corymbis,
 Euion ingeminat: reparabilis aſſonat Echo.

CAPVT XIX.

*Quòd ex dictis ſtylus fingendus. Quid in
 ſtylo præcipuum. Quomodo natura cu-
 iusque ratio habenda.*

QVem tandem fugit, non vnã aliquã in re
 ſtyli vim & naturam (quam explicare
 difficillimum eſt) ſed in multis ſimul magnif-
 que conſiſtere; cùm videat .8. à nobis capiti-
 bus ea ſola deſignari, quibus tanquam articu-
 lis & membris hoc corpus componitur? Cor-
 pus, inquam, ſuper eſt enim illius animus ac
 ſpiritus indagandus. quam partem quidem
 principem eſſe nemo inſicias ierit, quam ta-
 men ipſam, velut hominis mentem, magis
 agnoſcimus, quàm cognoſcimus. Hoc tamen
 in hiſce tenebris, tantaque rerum caligine ad-
 monendo exclamare fas ſit: *Ne hiſ, quibus ad Quint.
 euitanda vitia iudicij ſatis eſt, ſufficiat imaginem lib. 10.
 virtutis eſſingere, & ſolam, vt ſic dixerim, cutem: cap. 2.
 vel potiùs illas Epicuri figuras, quas à ſummis cor-
 poribus dicit eſſuere. Hoc autem iis accidit, qui non
 retroſpectis penitus virtutibus, ad primum ſe velut
 ad ſpe-*

ad spectum orationis aptarunt: & cum ijs felicissimè cessit imitatio, qui verbis atque numeris sunt non multum differentes, vim dicendi atque inuentionis non assequuntur; sed plerumque declinant in peius, & proxima virtutibus vitia comprehendunt, suntque pro grandibus tumidi, pressis exiles, fortibus temerarij, latis corrupti, compositis exultantes, simplicibus negligentes. Ideoque qui horridè atque incompositè quidlibet frigidum illud & inane extulerunt, antiquis se pares credunt: qui carent cultu atque sententiis, Atticis scilicet: qui præcis conclusionibus obscuri, Sallustium atque Thucydidem superant: tristes ac ieiuni Pollionem emulantur: otiosi & supini, si quid modo longius circumdixerunt, turant ita Ciceronem locutum fuisse. Noueram quosdam, qui sepulchrè expressisse genus illud celestis huius in dicendo viri sibi viderentur, si in clausulâ posuissent, Esse videatur. Hæc utinam legerent, & frequentius in memoriam reuocarent vel nouorum nuper hominum, vel antiquorum & multis olim imaginibus insignium virorum ridiculi, si fas dicere, parasiti? Ast fortè contra nos contendet eorum aliquis, & opponet illud vulgatum: *Ea que in oratore maxima sunt, imitabilia non sunt, ingenium, inuentio, vis, facultas, & quidquid arte non traditur.* Sit ita: in alterius corpus per Pythagoreorum metempsychosin commigrare non datur; attamen à sobrio sobrietatem, ab excitato & vegeto & erecto est aliquid, quod ad nos deriuemus;

uemus;

uemus; non idem, sed simile: quodque illius iam non sit, sed nostrum. Fuit, quod à Socrate Diogenes disceret: fuisset, quod à Diogene Socrates; si tempus indulgisset. Et tamen Diogenes non idem Socrates; sed Socrates furens apud antiquos appellatur. Quid plura? & plantas, & fruges, fructusque quoslibet, & omne propemodum animalium genus ad cibum, totque liquorum genera ad potum usurpamus, nec tamen in illa abimus, & à naturâ nostrâ desciscimus; sed illa ipsa in nos desertâ indole suâ conuertuntur vniuersa. Itaque Rhetoricæ magistrum cupio, ex Quintilianiani decreto, in oratoribus enarrandis hæc obseruare: *Quodq; in inuentione, quodq; in elocutione notandum erit: quæ in proœmio conciliandi iudicis ratio; quæ narrandi lux, breuitas, fides: quod aliquando consilium, & quàm occulta calliditas. Namque ea sola in hoc ars est, quæ intelligi, nisi ab artifice, non possit. Quanta deinceps in diuidendo prudentia: quàm subtilis & crebra argumentatio: quibus viribus inspiret: quàm iucunditate permulceat: quanta in maledictis asperitas, in iocis vrbalitas: vt denique dominetur in affectibus, atque in pectora irrumpat, animumq; iudicum similem iis, quæ dicit, efficiat: tum in ratione eloquendi quod verbum proprium, ornatum, sublime: vbi amplificatio laudanda; quæ virtus ei contraria: quid speciosè translatur: quæ figura verborum: quæ lenis & quadrata, sed virilis tamen compositio. Hæc vbi fecerit, vniuscuiusque*

Quint.

K

iusque

iusque discipuli naturam accuratè circumspiciet. Hoc enim doctoris intelligentis est, videre, quò ferat natura sua quemque, & eà duce vtentem sic instruere, vt Isocratem acerrimo ingenio Theopompi, & lenissimo Ephori dixisse traditum est; alteri se calcaria adhibere, alteri frenos. Quæ quidem omnibus magistris constituta velim & obseruata perenniter; etiam tibi, quicumque es, si tibi magister es. An & illud, quod Fabius præscribit lib. 2. cap. 8. Ita præceptorem eloquentiæ, cum sagaciter fuerit intuitus, cuius ingenium presso limitatoq; genere dicendi; cuius acri, graui, dulci, aspero, nitido, urbano maximè gaudeat, ita se commodaturum singulis, vt in eo, quo quisque eminet, prouehatur. Quòd & adiuta curâ natura magis eualescat: & qui in diuersa ducatur, nec in iis, quibus minùs aptus est, satis possit efficere: & ea, in qua natus videretur, deserendo, faciat infirmiora? Et illud omnino immotum esse velim; quamuis Fabius non nullibi leuiter vacillet. Quis Cicero acerrimè pro hac re contendenti refragari audeat? Lib. 3. de Orat. nihil illo studiofiùs inculcat, atque ingenti exemplorum aggere propugnat. Pauca è multis pro more nostro dabimus: Adspicite nunc eos homines atque intuemini, quorum de facultate querimus: quid inter sit inter oratorum studia atque naturas. Suauitatem Isocrates, subtilitatem Lysias, acumen Hyperides, sonitum Aeschines, vim Demosthenes habuit. Quis eorum non egregius? tamen quis cuiusquam,

nisi

Fab l.
2. c. 8.

Cic. 3.
de Orat.

nisi sui similis? Grauitatem Africanus, lenitatem Lelius, asperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo, & canorum. Quis horum non princeps temporibus illis fuit? Sed suo tamen quisque in genere princeps. Hæc Tullius. Atqui vt Catulum, vt Cæsarem, vt Cottam, vt Sulpitium, vt Crassum, vt Antonium dissimillimos inter se præteream, quorum tamen nullum, nisi sui similem velis, sic concludo: *Natura nulla est (vt mihi videtur) quæ non habeat in suo genere res complures dissimiles inter se, quæ tamen consimili laude dignentur.* Ne det igitur in compedes sese & catastas orator; cum liber, cum ingenuus sit. sequatur naturam, sed perficiat. *At existimauit, quæ cum Cicerone in Oratore, in omnibus rebus esse aliquid optimum.* Sit ita: quamuis sæpius id ipsum neget ille ipse Cicero: sit tamen ita; dummodo talis sit orator, quem nunquam vidit Antonius: aut qui omnino nullus vnquam fuit: quemq; imitari atque exprimere non possumus: quod idem ille vix Deo concessum esse dicebat. Dummodo talis sit orator ille Ciceronis, qualis respublica Platonis, Zenonis sapiens. *At prima sequentem honestum erit in secundis tertijsq; consistere.* Id ipsum volo, atque vt consistas, sequere naturam ducem: ita tamen vt caueas ne in abrupta recedas aut præcipitia: ad summa erigere non alienæ possessionis fastigia, sed propriæ. Quod igitur ad Dei Dei-paræque Virginis gloriam sit: oratorem ho-

Cic. in
Orat.

148 LIMÆ CICERONIANÆ CAP. XIX.
die manu mitto: nolo eum seruire, sed imita-
ri: det se in clientelam Ciceroni, non man-
cupio tradat. Distorta sunt omnia quæ vio-
lenta:

DIS-